

2011. évi köznevelési
törvény
11. § (1) b)

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

■ **KÖRNYEZETISZÉSI
KÖZMŰVELŐSÉGI
KÖZMŰVELŐSÉGI**

■ **NYELVI KÖZMŰVELŐSÉGI
KÖZMŰVELŐSÉGI
KÖZMŰVELŐSÉGI**

■ **LENYEGES
KÖZMŰVELŐSÉGI
KÖZMŰVELŐSÉGI**

■ **KÖZMŰVELŐSÉGI
KÖZMŰVELŐSÉGI
KÖZMŰVELŐSÉGI
KÖZMŰVELŐSÉGI**

Tartalom

■ BEVEZETŐ

- Herczog Mária: Európai minták és azok hiánya 4

■ FÓKUSZBAN

- Herczog Mária-Neményi Mária: Roma gyerekek a gyermekvédelemben 6

■ MÉRLEG

- Gyórfi Éva: 2007 – Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Év 12

■ NÉZŐPONT

- Intézményen kívüli szülés szabályozását előkészítő Bizottság és a Társaság
A Szabadságjogokért (TASZ): Európa leghigorúbb otthonszülés-törvénye 20
- Herczog Mária: Ember születik?! 22

■ CSATLAKOZÓ

- Gyórfi Éva: Jó gyakorlatok a gyermekvédelemben 26

■ BESZÁMOLÓ

- Fellegi Borbála: Az állampolgári részvétel és közösségeink erősítése 34
- Herczog Mária: Szemtől szembe 35

■ BEMUTATJUK

- Gyórfi Éva: Gyűjts erőt a fájdalom megállításához! 38
- Havas Júlia: Nagykorú a Gyermekegyezmény 41
- Gyórfi Éva: Urbánus gyakorlatok 43

■ MHM MELLÉKLET

- Kőműves Ágnes: A jóvátételi technikák alkalmazása a közösségi szolgáltatások
és a büntetőjog területén 45

■ MOZAIK

- Trencsényi László: Gáti Ferenc portréjához 47
- Domszky András: Elkötelezetten élt... 49

Európai minták és azok hiánya

2007 – az Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Éve volt, 1997 a rasszizmus elleni, 2003 pedig a fogyatékkal élőké. Vajon mit jelent mindez a gyermekvédelemben dolgozóknak, és mit az érintett családoknak, gyerekeknek? Vajon tudtak-e erről, de legalábbis érzékeltek-e belőle valamit?

Nem készült felmérés, értékelés arról, hogy milyen változásokat jelentett ez Magyarországon, mint ahogy arról sem, hogy mit tudnak a jogokról, lehetőségekről az érintettek, és mit a velük dolgozók. Ha ismerik jogukat, mennyire érvényesíthetők ezek. Vajon az érintettek és a velük dolgozók mennyire érzik úgy, hogy lehetőségük van élni az őket megillető jogokkal? Érdemes elolvasni a célkitűzéseket és elgondolkodni arról, hogy túl a szükségszerűen reklámozó megfogalmazáson, mit tehetünk, teszünk annak érdekében, hogy elkezdődjék valami.

„Az Európai Uniónak (EU) minden oka megvan arra, hogy büszke legyen megkülönböztetés elleni jogszabályaira, melyek a világ egyik legátfogóbb szabályozását jelentik. 2000-ben az Európai Unió két olyan jogszabályt fogadott el, mely tiltja a faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékoságon, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetést a munkahelyeken és a mindennapi élet valamennyi területén. Ezek a jogszabályok a nők és férfiak közötti esélyegyenlőségre vonatkozó részletes, EU-szintű rendelkezéseken alapulnak.”¹

Az egyenlő jogok követelése és az ezt biztosítani igyekvő jogszabályok elfogadása azonban még nem jelent garanciát arra, hogy az esélyegyenlőséget a gyakorlatban is sikerül megvalósítani.

A mindennapi tapasztalatok és a kutatások is azt erősítik, hogy az emberek többsége, még a jó érdekérvényesítő képességgel rendelkezők is úgy érzik, hogy másképpen alakultak a dolgok, mint azt a rendszerváltás körüli időkben gondoltuk. Miszlivetz Ferenc nagy figyelmet kapott írása is erről tanúskodik.

„Ha egy társadalom nem képes elképzelni, hogy ki tud törni egy számára hátrányos helyzetből, ez a kitérés nem is fog soha megvalósulni. Ahhoz, hogy egy ilyen „elképzelés” egyáltalán lehetségessé váljon, képesnek kell lennie elképzelni önmagát mint politikai közösséget. A köz dolgát, a res publicát e nélkül nem viheti sikerre. A beteg társadalom terápiájának egyik legfontosabb eleme a tudás és az oktatás becsületének, infrastruktúrájának és széles körű elérhetőségének megteremtése, hiszen ha egy ország nem becsüli az emberkincsét, a kincs el fog tűnni. A terápia másik kulcseleme pedig a múlttal való szembesülés. Ennek elmaradása esetén kicsi az esély a megosztottság lélektani beidegződéseinek feloldására, a társadalmi bizalom helyreállítására. Bizalmi tőke nélkül nincs együttműködő civil demokrácia.

A legmélyebb szervi baja a magyar társadalomnak abban mutatkozik, hogy bár az elmúlt húsz évben külső kényszerítő erők már nem gátolták, mégsem volt képes hatékonyan adaptálódni sem a globális, sem az európai mintákhoz: nem tudta alapulvéve tenni a nyitottságot, a sokoldalú partnerséget és együttműködést, a hálózati szerveződés és decentralizáció elvét. Ez a hiányosság már feltűnő volt az uniós csatlakozási folyamat hosszú évtizede alatt, de különösen groteszkké a csatlakozást követően vált. Mintegy azt érzékelteti, hogy egy olyan szervezethez kívánánk hosszú távon kötni a sorsunkat, amelynek működése, céljai és legjobb lehetőségei nem igazán érdekelnek vagy érintenek minket. Magyarország ahelyett,

hogy megértette és kihasználta volna a globalizáció és az európai integráció kínálta fejlesztési és fejlődési lehetőségeket (ahogyan tette és teszi azt Ausztria, Finnország, Írország, Svédország, Spanyolország és Portugália, azaz az európai centrum korábbi északi, déli és keleti perifériái), inkább hajlik arra, hogy e két robusztus folyamat kárvallottjának tekintse magát.²

A tavalyi évben készült kutatás, amelynek egyik szegmenséről e lapszámban is beszámolunk, az Európai Roma Jogi Központ felmérése volt a roma gyerekek gyermekvédelmi reprezentációjáról, etnikai hovatartozásuk kezeléséről és arról, hogy a szakemberek hogyan vélekednek a probléma jellegéről, kezelési lehetőségeiről. A kutatásról angol és magyar nyelven megjelent köteteket eljuttatják minden érdeklődőnek, és az interneten is teljes terjedelmében olvasható.³

Amint az összefoglaló megállapítja:

„A kutatás eredményei alapján levonható következtetés, hogy a roma származású gyermekek nagymértékben felülreprezentáltak a magyar gyermekvédelmi szakellátási rendszerben. Az ERRC által meglátogatott szakellátási intézményekben a mintába került gyermekek 40 százaléka volt roma, és 18 százaléka félig roma származású; együttesen 58 százalékuk. Reális becslések szerint a magyar gyermeknépességnek mindössze 13 százalékát teszik ki a roma származású gyermekek. A roma származású gyermekek felülreprezentáltsága a gyermekvédelmi szakellátásban nagyrészt a romák elleni közvetett diszkriminációval magyarázható az által, hogy a gyermekvédelmi törvény előírásainak alkalmazása, illetve maga a gyermekvédelmi rendszer működése aránytalanul nagymértékben érinti a roma népességet.”⁴

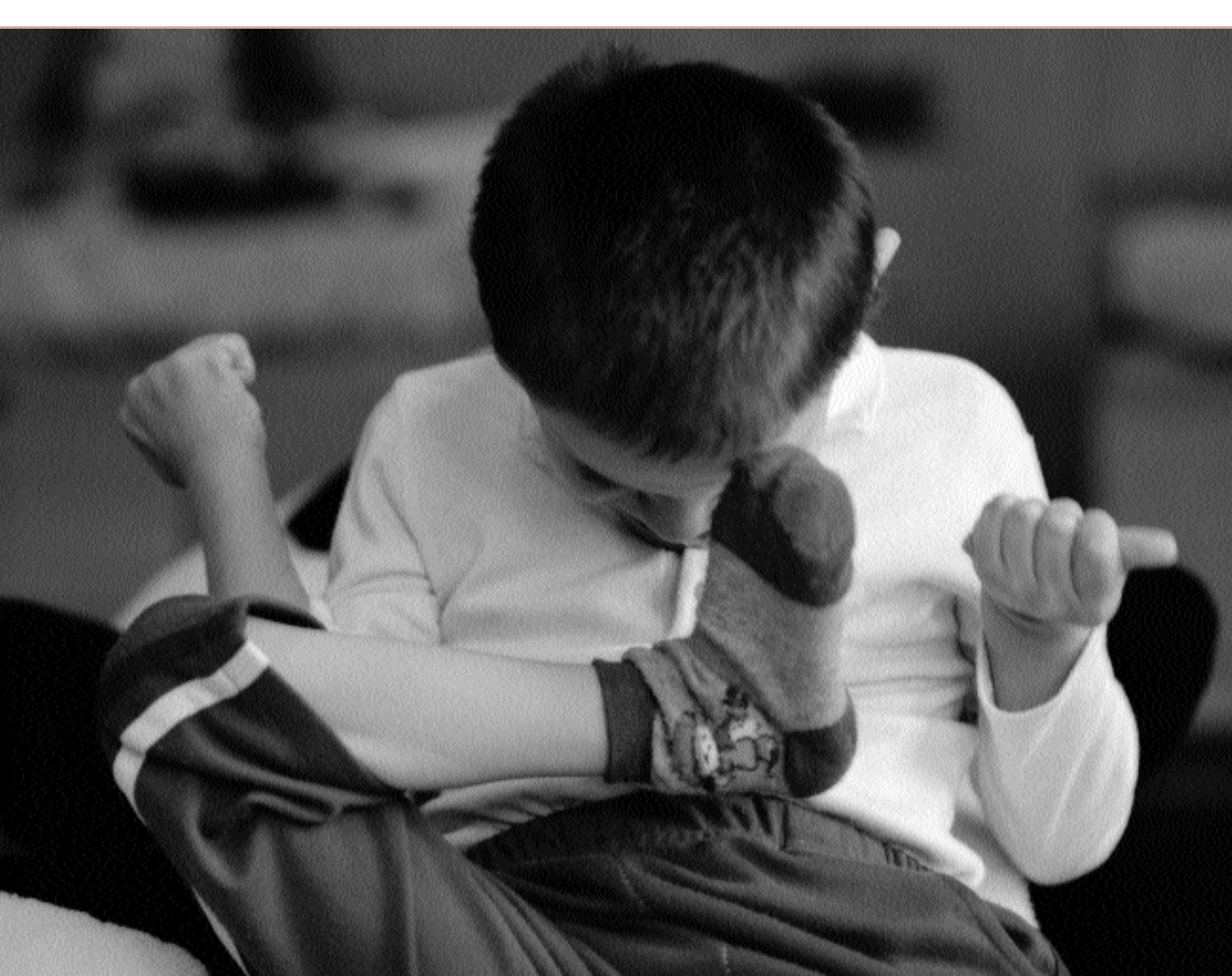
Az elmúlt hetekben a sajtót és a közvéleményt nagy izgalomban tartó eset ürügyén is sokféle hangot lehetett hallani, amik közül erőteljesen kiemelkedett az a szólam, hogy a

¹ www.ec.europa.eu

² Miszlivetz Ferenc, Figyelő 2008/2. szám, január 10

³ <http://errc.org>

⁴ <http://errc.org/db/02/90/m00000290.pdf>.

késelő kisfiú román(iai) és roma is, ami önmagában ellenséges érzéseket és zsigeri indulatokat váltott ki, erőteljesen befolyásolva azt a szándékot, hogy szállítsák le a büntethetőségi korhatárt, legyenek az érintett gyerekek büntethetők. A kérdésre mindenképpen vissza kívánunk térni következő számunkban, itt elsősorban az esélyek egyenlősége szempontjából érdemes szemügyre venni, hogy vajon milyen esélyt kap egy olyan mélyszegénységbe született gyerek, akinek lakóhelye is súlyosan hátrányos helyzetű, szülei és testvérei a nyomor minden következményét elszenvedik, nem járt óvodába, iskolába, de feltehetően ott sem kapott volna megfelelő támogatást, mint ahogy a szakellátás sem tudja megfelelően ezt a kérdést kezelni. Véleményemet részletesen kifejtettem erről egy interjúban, de szükségesnek tartom, hogy ennél nagyobb terjedelem-

ben foglalkozunk ennek az esetnek az ürügyén a kérdéssel, amihez olvasóink véleményét is örömmel fogadnánk.⁵

A szakellátásba kerülő – roma – gyerekek esetében az esélyek kiegyenlítésére, a hátrányok leküzdésére nagyon kevés esély nyílik, és gyakran a források és lehetőségek szűkössége miatt nem kapnak semmiféle figyelmet azok a speciálisnak minősített szükségletek, amelyek erőteljesen meghatározzák a gyerekek életminőségét, de amelyeket sajnálatosan felülírják, vagy elfedik azok a legalapvetőbb szükségletek, amelyek kielégítése is nemegyszer nehézségekbe ütközik. A bekerülő gyerekek esetében nagyon kevés figyelem esik az önazonosság, identitás, de az érzelmi kötődés, elválás okozta gyász, veszteség feldolgozására is, ami önmagában is nagyon súlyos probléma, de annak fényében kiemelkedő jelentőségű, hogy sokszor a gyerek problémás viselkedése, beilleszkedési képtelensége éppen ezekre vezethető vissza. Meg kellene érteni, hogy az esélyegyenlőség, diszkriminációmentesség, a személyiség, az önérzet tiszteltetben tartása nemcsak elvi probléma és úri huncutság, amire majd akkor lehet sort keríteni, ha a súlyos anyagi és szervezési problémák megoldódtak, hanem olyan kérdés, amit egyidejűleg kell azokkal kezelni, különben nincs esély a problémák megnyugtató rendezésére.

Herczog Mária

⁵ Varró Szilvia: *Ezek a gyerekek senkinek sem hiányoznak*, Magyar Narancs, 2008, január 24.

Roma gyerekek a gyermekvédelemben

A gyermekvédelem egyik jelentősen elhanyagolt területe a roma gyerekek helyzetének és speciális szükségleteinek a vizsgálata. Ez magyarázható részben azzal, hogy minden érintett gyerek súlyos problémák miatt kerül a gyermekvédelem látókörébe, és a szociális depriváció, szegénység, izoláció, fogyatékoság, iskolai kudarcok valamelyike mindenkit érint, de mégsem elégedhetünk meg ezzel a magyarázattal. Másrészt van némi zavartság és félrenézés is ebben, mert a segítő foglalkozásuk számára nehezen vállalható a tapintható előítélet, sztereotip gondolkodás, mint ahogy az a véletlenszerűség, esetlegesség is, ahogyan a döntések és intézkedések történnek. Nem hallgathatunk arról sem, hogy nem kevesen gondolják – de egyre kevésbé mondják ki –, hogy a szakellátásba kerülő gyerekek egy jelentős részével nincs mit tenni, nemcsak amiatt, hogy nincsenek eszközök, források, nem is elvárás a sikeres kimenet, hanem azért sem, mert sokszor teljesen esélytelennek látszik a változtatás, fejlesztés, és a kicsi előrelépéshez, a korábbi állapottól történő némi elmozdulás keveseket hoz lázba, különösen, ha ezt nem értékeli, ismerik el.

A Gyermekvédelmi törvény hangsúlyozza, hogy „a gyermeknek joga van származása, vér szerinti családjának megismeréséhez”, valamint „figyelemmel kell lenni nemzetiségi, etnikai és kulturális hovatartozására”, a gyermek etnikai identitásának figyelembevétele azonban – különösen a nevelőszülői kihelyezés, vagy az örökbefogadás esetében – nehezen feloldható dilemmát okoz a döntésben résztvevő szakemberek számára. Miközben az adatvédelmi törvény tiltja a gyermekek származás szerinti nyilvántartását, a származás eltitkolása egy előítélettel sújtott, stigmatizált kisebbségi csoport – mint a magyarországi romák – tagjai esetében a szakemberek szerint is csak a konfliktusok elhalasztásához és későbbi kirobbanásához vezet.

Így a tapasztalatok szerint annak ellenére, hogy a gondozásba vételhez az országban egységes és törvények által szabályozott eljárási módok szükségesek, a gyermekvédelmi intézményhálózat struktúrájának átalakítása azonos elvek alapján történt meg, a gyermekek különböző – életkori, lakóhelyi, etnikai – csoportjai más és más elbírálásban részesülnek, és az eltérő helyzetmegítélés eltérő esélyeket kínál számukra további sorsuk alakulásában. Különösen súlyosan érinti ez a roma gyermeket, hiszen az alól a sztereotipikus és előítéletes véleményalkotástól, a romákat érintő megkülönböztető bánásmódtól, amely a többségi társadalmat általánosan jellemzi, feltehetőleg a gyermekvédelem munkatársai sem képesek kivonni magukat. Ennek eredményeképpen a gyermekekről való gondoskodás paradox módon az esélyek kiegyenlítése, a társadalmi beilleszkedés előmozdítása helyett éppen a megkülönböztetést, a társadalmi kirekesztést szolgálhatja.

Feltevéseink igazolására két, a közelmúltban lefolytatott kutatás eredményeire támaszkodunk¹. Egy országosan, adott korcsoportokra nézve teljes körű, a szakellátásban résztvevő munkatársak adatszolgáltatására támaszkodó kvantitatív kutatás

eredményeit egészítettük ki egy olyan kvalitatív kutatással, amely az ország hat régiójában a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek véleményét kívánta megismerni a roma gyerekek gyermekvédelemben tapasztalható esélyeivel kapcsolatban. Kutatásainkat az a csak nehezen számszerűsíthető, de a mindennapi gyakorlatból jól ismert jelenség motiválta, hogy a gyermekvédelemben a romák lakossági arányszámukhoz képest jelentősen felülreprezentáltak. Éppen ezért fel kellett tennünk a kérdést: igazolható-e ez a tapasztalati tény a szociológiai kutatás eszközeivel, és amennyiben igazolható, milyen okok és milyen magyarázatok állnak e jelenség mögött.

■ GYERMEKVÉDELEM ÉS ESÉLYEGYENLŐSÉG – EGY KUTATÁS TANULSÁGAI

A 2005-ös év folyamán átfogó kutatást végeztünk a gyermekvédelmi gondoskodásba került gyermekek helyzetére vonatkozóan². A szakellátás munkatársai által kitöltött adatlapok alapján készült elemzésünk összességében 1866 gyermekre vonatkozott, olyanokra, akik a kérdőív felvételének időpontjában a gyermekvédelmi szakellátás gondoskodása alatt álltak, és bekerülésük a megelőző két évben történt. A mintába került gyermekek 36%-a csecsemőkorú (0-1 éves), 24%-a iskoláskorba lépő (7-8 éves), és 40%-a serdülőkorú (14-16 éves) volt.

Miután kutatásunk egyik fő kérdése éppen a gyermekek etnikai származásából fakadó esetleges különbségek feltárására irányult, fel kellett oldanunk a kutatói igény és az adatvédelem jól ismert konfliktusát. Ezért úgy döntöttünk, hogy a kérdőívet kitöltő, a gyermeket személyesen ismerő szakember vélelmére támaszkodunk, hiszen a szakellátásba került gyerekek etnikai identitása nagyrészt külső kategorizáció eredménye: attól határozza meg valamely gyerek romaként magát, ha a környezete – nevelői, társai – romának tekintik. (Budapesten és Heves megyében azonban – adatvédelmi okokra hivatkozva – adatközlőink nem vállalták az etnikai besorolást, így elemzésünkben az ide vonatkozó adatokat nem vettük figyelembe.) Ennek alapján

¹ Az első kutatást az Oktatási Minisztérium és az ICSSZEM kezdeményezte és támogatta. A vizsgálat lefolytatásában az NCSSZI munkatársai, elsősorban Szikulai István és Mester Zsuzsa nyújtott segítséget. A második kutatás az ERRC (Európai Roma Jogok Központja) égíse alatt született, Havas Gábor, Herczog Mária és Neményi Mária kutatásvezetők irányításával. A legfontosabb információkat tartalmazó jelentését az ERRC Fenntartott érdektelenség – Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben c. kiadványában publikálta 2007 decemberében, a teljes tanulmány a <http://www.errc.org/db/02/92/mo000292.pdf> oldalon olvasható.

² A kutatás eredményeit összefoglaló tanulmány a Kapocs 2007. februári számában jelent meg: Messing Vera és Neményi Mária: Gyermekvédelem és esélyegyenlőség címen (2-19. old.)

a roma gyerekek teljes mintabeli arányát 32%-osnak, illetve azokra a megyékre szűkített mintában, ahol a romaságot megjelölték, 38%-osnak találtuk.

Az egyes megyékben tapasztalt bekerülési arányokat összevetve az adott megye azonos korú gyermek lakosságával azt találtuk, hogy a különböző földrajzi-közigazgatási egységekben közel sem azonos az esélye egy-egy gyermeknek a gyermekvédelmi gondoskodásba kerülésre: az esélyek a 261 ezrelékes szélső értéktől a 78 ezrelékes tartó skálán helyezkedtek el. Ezek után megnéztük, az egyes megyékben milyen arányban kerültek roma gyerekek a gyermekvédelmi szakellátás gondoskodásába, majd a roma gyerekek mintabeli előfordulási arányait összevetettük azzal a becsléssel, amely a roma gyermekeknek a 0-14 éves korú gyermeknépességen belüli arányát határozza meg.³ A két adatsor alapján számított hányados segítségével pedig azt vizsgálhattuk, hogyan függ össze a roma gyermekeknek egy adott megye gyermeknépességen belüli tényleges aránya a gyermekvédelmi gondoskodásba kerülés esélyével, vagyis a roma etnikumhoz tartozás és a gyermekvédelemben tapasztalt roma-túlreprezentáció az egyes régiók roma-sűrűségével összefüggő, vagy attól független jelenség-e.

A számítások markánsan bizonyították azt az előfeltevésünket, hogy a roma kisebbséghez tartozás nagymértékben kihat a gyermekvédelmi gondoskodásba kerülés valószínűségére. Országos szinten is jelentős mértékű, több mint két és félszeres egy roma gyermek bekerülési esélye lakossági arányaihoz képest, de még kirívóbb az esélykülönbség bizonyos megyék esetében. Miközben látjuk, hogy a lakosságon belüli magas roma arány magával vonja, hogy a gyermekvédelmi szakellátás hatókörébe is rendkívül magas számban – és az országos átlaghoz képest kimagasló arányban – kerülnek be roma gyerekek (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén megye), mégis, a roma gyerekek bekerülésének esélye éppen azokban a megyékben a legmagasabb, ahol a romák lakossági aránya nem éri el az országos átlagot. Nemcsak a Győr-Moson-Sopron megyei több mint 11-szeres (!) bekerülési esély, de a roma gyerekek intézményi gondoskodásba vételének a többséghez képest mutatkozó 4-5-szörös valószínűsége Baranya, Csongrád, Vas vagy Zala megyében olyan markáns jel, amelyet nem szabad figyelmen kívül hagynunk.

A kutatás számtalan összefüggésben bebizonyította, hogy az ország különböző megyéiben a gyermekek eltérő arányban és ezen belül a különböző korcsoportok tagjai eltérő mértékben kerülnek a szakellátás gondozásába. A különbségek mögött minden bizonnyal szerepet játszanak egy-egy régió, megye, település gazdasági-szociális adottságai, a lakosság demográfiai jellemzői, valamint a hátrányos helyzetű családok lakosságon belüli arányainak eltérései. A különbségek azonban nem lineárisak, tehát egyáltalán nem mondható, hogy a szociális depriváció, a szegénység vagy például az adott megye „romasűrűsége” egyenes arányban állna a gyerekek bekerülésének magasabb valószí-

nűségével. Az, hogy a településtípusok közül a községekben élő családok gyermekei a legveszélyeztetettebbek, és közülük még lakossági arányaikhoz képest is nagyobb eséllyel kerülnek gyerekek a szakellátás gondozásába, arra utal, hogy a családok szegénysége, marginális helyzete már önmagában is megnehezíti a gyermekek elvártnak megfelelő nevelését. Úgy láttuk azonban, hogy a szakemberek ítélete mögött nem áll olyan biztos és szubjektivitástól mentes támpont, ami alapján eldöntenék, hogy az ilyen sorsú gyerekek valóban a szülői elhanyagolás áldozatai-e, vagy csupán reménytelenül szegények. A szülői magatartás megítélése pedig döntő jelentőségű a gyermekek sorsa szempontjából, hiszen – mint láthattuk – gyakran sokgyerekes családok több, akár összes gyermekét választják el szüleiktől olyankor is, amikor a család inkább szociális támogatásra szorulna.

Különösen igaz ez roma gyerekek esetében, akiket még nem roma sorstársaikhoz képest is nagyobb arányban emelnek ki családjukból, talán a nyomor még nagyobb foka, talán viszont a romák speciális megítélése miatt. Hiszen láthattuk, hogy éppen azokban a megyékben nagyobb mértékű felülreprezentáltságuk a szakellátás intézményeiben, amelyekben amúgy a lakossági arányszámuk csekélyebb, és a régió gazdasági feltételei kedvezőbbek. Másrészt, hogy ezeknek a gyerekeknek az esetében nem annyira elhanyagoló bánásmódról, hanem inkább a szegénységről, szociális deprivációról van szó, az is bizonyítja, hogy a legkisebkek korosztályát érinti leginkább ez a nehezen definiálható bekerülési ok. Azokat, akik születésük után esetleg már haza sem kerülnek a kórházból, akikről a gyermeket kísérő dokumentáció ennek következtében nem tartalmaz részletes környezettanulmányt, egyeztetést a családdal, így nem tud bizonyítékot szolgáltatni arra, hogy valóban a gyermek érdekének megfelelő döntés született.

Nemcsak a bekerülési okok, hanem a gyermekek elhelyezése is jellemző különbségeket mutat az általunk kiemelt változók szerint. Azt tapasztaltuk, hogy a gyermekek neme, életkora, sőt etnikai háttere is hatással van arra, sikerül-e számukra „családszerű” elhelyezést biztosítani, vagy inkább a személyiség sajátosságait kevésbé figyelembe vevő, a gyermek pszichés fejlődése szempontjából meghatározó személyes kötődéstől megfosztó gyermekotthonokba kerülnek-e. De számos jelét láttuk annak is, hogy a szakellátásban gondozott gyermekekkel kapcsolatos bánásmód is összefügg a gyermekek különböző csoportjainak általános társadalmi megítélésével. A romának tartott gyermekeknek a többséghez képest jóval nagyobb arányát tekintik értelmi képességei terén elmaradottnak, és mégsem nyújtanak számukra azonos feltételeket fejlesztésük, képzésük érdekében. Ebben egyformán szerepet játszhat a magyarországi intézményekre, ezen belül az oktatási rendszerre amúgy is jellemző hagyományos elkötelezettség a szegregált intézménytípusok mellett, valamint az a tágabb társadalmi felfogás, ami egyáltalán nem kedvez a többségtől eltérőként, a szociálpszichológiai értelemben vett „Másikként” tekintettek befogadásának. Ez utóbbi állhat például amögött a tény mögött, hogy roma gyerekeket, különösen, ha értelmi fejlődésükben is lemaradnak, másokhoz képest kevésbé vállalnak el nevelőszülői családok.

Elemzésünk során nem találtunk olyan szempontot, ami szerint a roma gyerekek esélyei és a velük kapcsolatos döntések

³ A gyermekkorú roma népességre vonatkozó arányokat Hablicsek László becslése alapján használtuk.

ne különböztek volna nem roma társaiktól. Mégsem feltételezzük, hogy a gyermekvédelmi szakellátásban közreműködő szakemberek esetleges cigányellenes attitűdjei lennének elsősorban felelősek e különbségek létrejöttében. Inkább azt gondoljuk, hogy az a társadalmi klíma, az a romákkal szemben kialakult és csak nehezen módosítható közfelfogás, amiről számtalan hazai vizsgálat, közvélemény-kutatás tanúskodik, teremti meg azt a feltételrendszert a maga struktúrájával és működési mechanizmusaival, ami alapján a gyermekvédelem e fontos intézménye sem tud kliensei számára származástól független, elfogulatlan bánásmódot biztosítani. Mindezzel pedig ez a terület – akár a résztvevők akaratától függetlenül is – hozzájárul a társadalom etnikai alapú szétszakadásához, és további akadályokat emel a romák kívánatos integrációja elé.

■ ROMA GYEREKEK A SZAKELLÁTÁSBAN – A SZAKEMBEREK NÉZŐPONTJÁBÓL

Kvalitatív, fókuszcsoporthoz tartozó interjúkra alapozódó kutatásunk a roma gyermekek gyermekvédelmi rendszeren belüli helyzetével foglalkozott. Három területen vizsgáltunk: az örökbefogadás, a gyermekvédelmi szakellátásba való bekerülés és a szakellátásban lévő gyermekek fogyatékosként való minősítése területén, abból a szempontból, vajon származásuk hogyan befolyásolja esélyeiket, vajon különbözik-e sorsuk a hasonló helyzetben lévő nem roma társaiktól. A fókuszcsoporthoz tartozó interjú módszerét alkalmasnak találtuk azoknak a jellegzetes döntési helyzeteknek elemzésére, amelyek a szakemberek számára mindennaposak, de a döntések mögött álló okok általánosítható összefüggései az egyedi esetekben elsikkadnak. A vizsgált probléma szempontjából jól megfogalmazott dilemma helyzetek megbeszélésétől azt vártuk, hogy a fókuszcsoporthoz tartozók közösen tegyenek erőfeszítést a dilemma helyzetek mögötti szociális, gazdasági, társadalompolitikai és társadalomlélektani hatóerők együttes értelmezése. Kutatásunkban az ország hét régiójában folytattunk le egy-egy fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetést, összesen 67 szakember részvételével.

A roma származás figyelembevételével a szakellátás szempontjából nemcsak azért fontos kérdés, mert – ahogy ismertetett kutatásunk is bizonyította – lakossági arányukhoz képest sokkal több roma gyerek kerül be a rendszerbe, illetve szenved el ott iskoláztatási, bánásmódbeli hátrányokat. Ugyanilyen fontos problémának tartjuk azt is, hogyan kezeli a gyermekvédelmi rendszer a roma gyermekek elfogadását, illetve identitásuk, kultúrájuk, szükségleteik tiszteletben tartását. Ezek közül a leginkább egyértelmű az a probléma, hogy kit tekintünk romának, a következő, hogy milyen módon szerzünk információt erről. Végül felmerül az a kérdés, hogy szüksége van-e a gyerekeknek általánosságban az etnikai, vagy vallási hovatartozásuk ismeretére abban az esetben, ha kora gyermekkorukban kerülnek be a gyermekvédelmi rendszerbe, adják őket örökbe, olyankor, amikor a szüleik ezzel kapcsolatban nem nyilatkoznak. Ugyancsak kérdés, hogy kinek a dolga, és milyen formában az etnikai identitáshoz fűződő jog biztosítása. Ha a vér szerinti családjában élő gyerek esetében evidensnek tekintjük, hogy az identitás alakítása a család belátása szerint történik, akkor a családot helyettesítő for-

mák esetében vajon egységesen, vagy a szakemberek, családok elképzelése szerint kell-e eljárni.

A téma tárgyalását nehezítette az a kétarcúság, amelyet a hazai törvények és szokások a romákkal szemben mutatnak. Hiszen a gyermekvédelemben nem szabad nyilvántartani és regisztrálni az etnikai hovatartozást, viszont a szakszolgálat – a szülő nyilatkozata alapján – köteles a többségtől eltérő kulturális, nyelvi fejlesztés lehetőségét biztosítani a roma gyerekek számára. Ez a feloldhatatlan dilemma a gyermekvédelem területén különösen kényes probléma, hiszen a családjából kiemelt gyermek alakuló identitását igencsak befolyásolhatja, hogyan viszonyulnak hozzá, mit gondolnak nevelői, gondozói, kortársai arról, mit jelent egy adott gyermek esetében a roma kisebbséghez tartozás. A fókuszcsoporthoz tartozó interjúkban mindkét meghatározás mellett és ellen is hangzottak el érvek, tükrözve azt, hogy a szabad identitásválasztás alkotmányos jogát a szakemberek ismerik és elismerik, de elfogadását nehezen kivitelezhetőnek tartják a mai magyar társadalmi feltételek között.

A beszélgetések mindegyikében felmerült, hogy a bőrszínével, külső megjelenésével, jellemző viselkedésével, szokásaival a többségtől eltérő, romaként kategorizált csoport tagjának lenni nem választás kérdése. Hiába nevelkedik a gyermek például nem roma nevelőszülőknél, hiába él akár születése óta gyermekotthonban, előbb-utóbb kénytelen szembesülni azzal, hogy romaként tekintenek rá. A gyermekvédelem felelőssége tehát megkerülhetetlen ezen a téren, hiszen ahhoz, hogy ne az iskolában, az őket körülvevő tágabb, nem cigány környezetben, vagy akár a médiában megfogalmazódó negatív cigány-kép interiorizálódjon a gyermekben, hanem választható és felvállalható identitást jelentsen a roma etnikumhoz tartozás, a szakemberek értő és empatikus hozzáállására van szükség. Ugyanakkor a szakembereknek sincsenek illúzióik azzal kapcsolatban, hogy romának lenni ma többnyire egyenlő a megbélyegzéssel, a kirekesztéssel, a megkülönböztetéssel. Tudják, hogy a gyerekekben él a jogos kíváncsiság, honnan jöttek, hova tartoznak, de azzal is szembesülniük kell, hogy a nem roma környezetben nevelődő gyerekek hajlamosak átvenni a többségi negatív megítélést a cigányokkal kapcsolatban, így alkalom adtán visszautasítani romaként történő meghatározásukat.

■ ROMA GYEREKEK ÖRÖKBEFOGADÁSA

Miután a gyermekek származás szerinti nyilvántartását törvény tiltja, kizárólag feltételezésekkel élhetünk azzal kapcsolatban, hogy az örökbe adható gyerekek között mekkora a román aránya, hogy esetükben a szülői felügyelet végleges megszüntetése és az örökbe fogadhatónak nyilvánítás milyen arányban történik, és ez eltér-e a nem roma gyerekektől. A fókuszcsoporthoz tartozó résztvevői azonban fenntartás nélkül beszéltek a roma gyerekek örökbefogadási esélyeiről.

Mindannyiuk számára egyértelmű volt, hogy az örökbefogadás önmagában is sok nehézséget jelent a gyerek „örökségének” nem ismerete, a nem vér szerinti gyerek felnevelése miatt. Egyértelműen kitűnt, hogy nagyon sok függ attól, hogy a lakókörnyezet, a tágabb család elfogadó-e, mert ez érthetően befolyásolja a szülőjelölteket. Azt is elismerték, hogy erősek a romákkal szembeni előítéletek, és bár nehéznek, de nem lehetetlennek látták ezek megváltoztatását.

Az etnikai hovatartozás számontartása tekintetében megoszlottak a vélemények, már csak azért is, mert az örökbefogadandó és a gyerekek szempontjait nem egy esetben nehezen összeegyeztethetőnek tartották.

A szakemberek többsége számára egyértelmű volt, hogy a roma etnikumhoz tartozás a név, a bőrszín, a külső megjelenés, a család életmódja, stb. alapján tudható, látható. A jogi, szakmai szabályozás és a gyakorlat közötti ellentmondás azonban zavart okozott számukra is: ha egyszer kideríthetőnek tartják az etnikai hovatartozást, a nyilvántartás tilalma sem akadályozhatja azt, hogy örökbeadás esetén a származásra utaló információval szolgáljanak. Megoszlottak a vélemények a nyilvántartásról aszerint, hogy jogi, adatvédelmi, gyermekvédelmi vagy gyermekjogi szempontból közelítenek-e hozzá. Ha abban egyetértés van, hogy lehetséges kizárni az örökbe fogadandó gyerekek köréből a roma gyereket, akkor az azonosításuk is szükséges, illetve ennek hiánya képmutatás.

Nehézséget okoz viszont, hogy a romakénti azonosítás a törvények szerint csak a szülő nyilatkozata alapján történhet. A gyermekvédelmi szakemberek úgy látták azonban, hogy a szülők nem szívesen identifikálják romaként magukat, ami nyilvánvalóan azt a tudásukat tükrözi vissza, hogy ez hátrányt jelent a gyerekeknek. A szülők presszionálását e téren nem érzik elfogadhatónak, viszont a beszélgetésekben az nem merült fel, hogy más módon is lehet kérdezni, a roma identitás felvállalására bátorítani a szülőket.

A fókuszcsoporthoz tartozó szakembereknek szinte egyetemesen azt az álláspontot képviselték, hogy a mai gyakorlat szerint az örökbe fogadni szándékozónak joga és lehetősége úgy dönteni, hogy nem fogad el roma, fogyatékkal élő vagy beteg gyereket. Abban is nagy volt az összhang, hogy nem szolgálják a gyerek érdekeit, ha olyan szülőkhöz, környezetbe kerülne, ahol nem akarják őt. Többnyire azonban nem érezték saját felelősségüket abban, hogy segítsék a roma gyerekek elfogadását. Úgy látták, szinte törvényszerű, hogy a gyakran nem újszülött kortól nevelt gyermek esetében, aki már egy sor olyan traumát, veszteséget hordoz magában, amely későbbi fejlődésére erőteljesen kihat, a gyerekeveléssel járó frusztrációk, feszültségek, krízisek nagyon egyszerűen terelődnek a gyerek „habitusá, identitása” felé, és a nem kellően alapos feltárás és elemzés hiányában óhatatlanul a roma származást vélelmezik a probléma mögött. Ezeknek a problémáknak a kezelésében azonban nem érzik kompetensnek magukat.

Konszenzus látszott abban a tekintetben, hogy annak a gyerekeknek, aki saját családjából kikerülve örökbefogadó szülőkhöz kerül, és fel kell dolgoznia mindazt, ami történt vele, feltehetően a problémái közül csak egy, és nem is biztos, hogy a legjelentősebb, hogy milyen az etnikai háttere. Nyilvánvalóan az az optimális, ha a gyerekeket nevelők kellő tapintattal, ismerettel rendelkeznek és felkészülnek arra, hogy a megfelelő pillanatokban, a gyerek igényei szerint segítsenek, illetve biztosítsák azt a környezetet, ami segít a veszteségek, fájdalom és az újabb kudarcok feldolgozásában. A gyermekvédelmi ellátás nagyon kevés ilyen lehetőséget ismer és nem is tekinti ezt a tevékenységet elsődleges feladatának.

■ A FELÜLREPREZENTÁLTSAÉG HÁTTERE

A fókuszcsoporthoz tartozó mindegyikében többségben voltak azok, akik a romák intézményi felülreprezentáltságát külső – tehát nem a gyermekvédelmi rendszer működésével összefüggő – okokkal igyekeztek magyarázni. Ilyennek tekinthető az a vélemény, miszerint nem a gyermek származása, hanem a veszélyeztetettség mértéke befolyásolja, hogy a gyermek szakellátásba kerül. Ennek alátámasztására leggyakrabban a romák általános rossz szociális körülményeit, a családok magasabb gyerek-számát említették, de azt az állításukat is megfogalmazták, hogy az átmeneti gondozás feltételei kevésbé adóttak roma családok esetében, mint nem roma családoknál. Problémának látták, hogy a veszélyeztető roma családokat környezetük nem tolerálja, szerintük a többségi társadalom romákkal szembeni alacsony toleranciaszintje okolható esetenként a védelemben vételért. Arról a tapasztalatukról számoltak be, hogy a rossz higiénés körülmények között élő, alkalmanként tetves, piszkos gyerekeket, akiket alkoholistá szülei veszélyeztetnek, hamarabb kénytelenek a családból kiemelni akkor, ha jómódú környezetben élnek, mint szegényebb településeken élő hasonló családok gyerekeit. Említették azt is, hogy a roma családok nem képesek érdekeiket érvényesíteni. Míg a jómódú családok képesek problémáikat eltussolni, az aluliskolázott, szegény romák inkább kiszolgáltatottak a különböző hatóságoknak: jegyzőnek, gyámhatóságnak, egészségügyi szolgálatnak.

Szintén a gyermekvédelmi szakemberek hatókörén kívüli okként hangzott el a romák felülreprezentáltsága magyarázataként az, hogy a romák gyakori deviáns magatartása okozza gyermekeik nagyobb arányú bekerülését. Devianciaként említették az iskolakerülést, a fiatalkorúak körében gyakori bűnelkövetést, a megélhetési bűnözés különböző formáit, amelybe a résztvevők szerint a kiskorú gyerekeket is bevonják szülei.

Miközben a szakemberek tisztában vannak azzal, hogy a gyermek szakszolgálati védelemben vétele alapesetben átmeneti jellegű, tehát a gondozásban arra kell törekedni, hogy a gyermek megőrizze kapcsolatait vér szerinti családjával, a családot pedig alkalmassá kell tenni arra, hogy visszafogadhassa gyermekét, roma gyermekek esetében sajátos problémákkal találkozhatnak, éppen az identitás dimenziójában. Mint láttuk, nehezen tudják megfogalmazni, mit jelent a romasághoz tartozás, hogyan kell a romának tartott gyermek etnikai identitásának fejlődését befolyásolni, ugyanakkor határozott képük van arról, hogy aki romának született, nem kerülheti el a környezet ítéletét, vagyis hogy akárhogy, akárhol is nevelkedett, külső megjelenése, rasszjegyei alapján romának fogják tekinteni. Romának lenni pedig az ő szemükben is többnyire a hátrányos helyzettel egyenlő, akit a társadalom romának tart, annak számolnia kell a megkülönböztetéssel, kirekesztéssel, diszkriminációval.

A roma gyerekek visszaillesztésének másik nehézsége a fókuszcsoporthoz tartozó megszólaló szakértők szerint az, hogy a nevelőszülőnél vagy a gyermekotthonban, családotthonban megszokott higiénés, komfort-feltételek, az anyagi biztonság, amit a szakellátás nyújt a gyerek számára, éles ellentétben áll az otthoni viszonyokkal. Amikor a kapcsolattartás során a gyermek szembesül vér szerinti családjának életkörülményeivel, esetleg szüleinek számára szokatlan életmódjával, óhatatlanul megré-

mül, tiltakozik. A család elutasítása mögött azonban ott állhat az is, hogy a nem roma környezetben felnövekedve bőségesen megismerhette már a romákra vonatkozó negatív véleményeket, előítéleteket, sőt, interiorizálhatta is azokat. A nem jól előkészített találkozás a vér szerinti családdal serdülőkorban akár öngyűlölethez, negatív identitáshoz vezethet.

■ AZ SNI PROBLEMATIKA A GYERMEKVÉDELMI GONDOSKODÁSBAN

A fókuszcsoportos beszélgetések tanúsága szerint a sajátos nevelési igény (SNI) különböző változatainak már a definiálása, diagnosztizálása sem egységes szempontok alapján történik. Fogalmi zűrzavar uralkodik, nem érvényesül egységes, megalapozott eljárásrend és protokoll sem a diagnosztizálásban, sem a valamilyen szempontból problematikusnak minősülő gyerekek további sorsára, a probléma kezelésének módjára vonatkozó döntések meghozatalában.

Valamennyi fókuszcsoportban szinte evidenciaként fogalmazódott meg, hogy az enyhe értelmi fogyatékosá minősítés az esetek jelentős százalékában nem kellően megalapozott, és a későbbiekben komoly kétségek merülnek fel a diagnózis indokoltságával kapcsolatban. A résztvevők beszámolóit szerint ez egyaránt igaz azokra a gyerekekre, akik születésüktől kezdve a szakellátásban nevelkedtek, és azokra, akik azt követően kerültek állami gondozásba, hogy az enyhe értelmi fogyatékosá minősítés már megszületett.

A beszélgetésekből az is egyértelműen kirajzolódott, hogy a téves és rendkívül súlyos következményekkel járó diagnózis kockázata az átlagosnál is sokkal nagyobb mértékben fenyegeti a roma gyerekeket, illetve azokat a gyerekeket, akiket a szakemberek bizonyos külső jegyek vagy azonosításra alkalmasnak vélt egyéb jellemzők (pl. jellegzetesen romának tartott vezetéknev) alapján romának minősítenek. Velük kapcsolatban elfogadhatónak tűnhet egy olyan döntés is, amelyet egy nem roma gyermek kapcsolatban elfogadhatatlannak tartanának.

A speciális nevelési igényűnek minősített gyerekek sorsát rendkívül kedvezőtlenül befolyásolják az intézménystruktúra területi egyenlőtlenségei, egy-egy megyére jellemző adottságai, a szabályozási és intézményi kényszerek, általában a gyerek állapotától, képességeitől és ebből következő érdekeitől független, sőt sokszor azzal kifejezetten ellentétes szempontok. Ilyen körülmények között semmilyen biztosítéka nincs annak, hogy a gyerek megkapja azt az ellátást, azt a törődést, azt a fejlesztést, amelyre szüksége volna ahhoz, hogy az esélyei legalább valamelyest növekedjenek.

A kisgyerek korban „szerzett” speciális nevelési igényű minősítés viszont a konkrét eset jellegétől és a diagnosztizált állapot esetleges megváltozásától függetlenül sokszor végérvényesen megpecsételi a gyerek sorsát, és végletesen beszűkíti további esélyeit. Ugyanakkor közvetve a besorolás megbízhatatlanságát, sőt komolytalanságát bizonyítja az is, hogy ha bizonyos intézményi érdekek, vagy egyéb, megint csak nem a gyerek érdekeit figyelembe vevő szempontok ezt szükségessé teszik, a gyerekvédelmi apparátus el tudja érni a gyerek átminősítését.

A beszélgetésekben sokan hangsúlyozták: ahogy a kezdettől állami gondozottak esetében gyakran a hospitalizációs tünetek alapján születik meg az SNI diagnózis, addig a veszélyeztető

családokból bekerülőknél a halmozottan hátrányos helyzet, a család rendezetlen életviszonyaiból, „mélyszegénységéből” adódó szocializációs deficit, fejlődésbeli elmaradás alapján. Többen utaltak arra is, hogy ezek a gyerekek később azért kerülnek be a szakellátásba, mert az alapellátás szakmai alkalmatlanság, túlterheltség, pénzhiány miatt képtelen megfelelően ellátni az érintett családokkal kapcsolatos feladatokat, a helyi társadalom és a helyi intézmények is meglehetősen intoleránsan kezelik őket. Hiába mondja ki a törvény, hogy pusztán szociális okból a gyermeket nem lehet kiemelni a családjából és szakellátásba utalni, ez mégis gyakran megtörténik.

Elvileg az alapellátás feladata lehetne az is, hogy a családokkal együttműködve gondoskodjon a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek korai beíratásáról és rendszeres óvodába járásáról. Ugyanakkor a fókuszcsoportok résztvevői arról számoltak be, hogy az iskoláskorban szakellátásba kerülő SNI minősítésű gyerekeknél éppen az a probléma, hogy egyáltalán nem vagy alig jártak óvodába, ennél fogva eleve nem részesülhettek a szocializációs deficitet ellensúlyozó kisgyerekkori fejlesztésben. Az óvodáztatás teljes hiánya vagy az elégtelen óvodáztatás az átlagosnál lényegesen nagyobb mértékben sújtja a szegénységben élő roma gyerekeket. Ennek következményeként a roma gyerekeket nagyobb valószínűséggel minősítik SNI-nek, és az intézmények ezzel is összefüggő kirekesztő attitűdjé következtében nagyobb valószínűséggel kerülnek be a szakellátásba.

A fókuszcsoportok számos résztvevőjének véleménye szerint azok a gyerekek, akiknek tekintélyes részét indokolatlanul vagy erősen vitatható szempontok alapján minősítették sajátos nevelési igényűnek, és ennek következtében szegregáltan működő speciális (gyógypedagógiai) iskolákba, osztályokba utalnak, ott nagy valószínűséggel nem kapják meg azt az egyéni bánásmódot, speciális fejlesztést, amelyre valóban szükségük lenne, s amelynek a szükségességére hivatkozva iskolázták be oda őket. Többen úgy látták, hogy a korrekciós eljárások nem működnek megfelelően, és alig van példa sikeres visszahelyezésekre. Arról megoszlottak a vélemények, hogy az ehhez szükséges felülvizsgálatokra a törvényben előírt módon és időben sor kerül-e. A vélemények szóródásából arra lehet következtetni, hogy e tekintetben is jelentős különbségek mutatkoznak az egyes régiók, illetve megyék között.

■ A KUTATÁS ÁLTAL FELTÁRT PROBLÉMÁK

A fókuszcsoport résztvevőinek szemlélete is tükrözte a társadalmi közvélekedés jól ismert toposzait arról, mit jelent a roma kategória. Szinte minden csoportban voltak olyan megszólalók, akik a roma származást, a romaságot genetikai adottságnak tekintették, amely ugyan elsősorban a külső jegyekben nyilvánul meg, de többek szerint sajátos vérmérséklet, kulturálisan átörökített szokások (pl. korai szexuális érése, ennek következtében korai párkapcsolat, gyermekvállalás), sőt bizonyos deviáns magatartásformák (pl. agresszió, bűnelkövetési hajlam, stb.) is jellemeznek. Szintén genetikai, veleszületett roma sajátosságának érzékelték egyesek az időérzék hiányát, ennek következtében a rendszeres tevékenységekre való alkalmatlanságot. Többen a romák jellemző, biológiai alapú, vagy a szocializáció során átörökített tulajdonságaiból azt a meggyőződésüket alakították

ki, hogy a roma gyerekek másfajta fejlesztést igényelnek, mint nem roma társaik. Egyesek egyenesen kulturális ütközések lehetőségét látták bizonyos, az integrációt akadályozó értékrendbeli különbözőségeik miatt, mint például a korai gyermekvállalás, ami a tanulást akadályozza, vagy az ún. „macsós” viselkedés pártolása, ami a gyerekközösségekben agresszióba torkollhat, konfliktusokat okoz. A többség szemében deviáns, negatív cigány tulajdonságok mellett elhangzottak pozitív jellemzések is, amelyek azonban szintén a „másságot” hangsúlyozták. Ilyen pozitív tulajdonságként említették a zenei érzéket, a temperamentumot, a cigány kultúra bizonyos elemeit, mint például a családi összetartást, a gyermekszertetet.

A fenti példák azt mutatják, hogy a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek sem mentesek a cigányok sztereotipikus megítélésének gyakorlatától. Ha többségük a genetikai alapú különbséget vitatta is, azt többnyire elfogadták, hogy a kulturáli-

san átörökített, a szocializáció során interiorizálódott roma sajátosságok ezt a csoportot alapvetően a többségtől eltérővé, mássá teszik, és ez a másság a többségi társadalom szemében deviancia, ütközések lehetséges oka, feszültségek és konfliktusok forrása. Miközben a többségi társadalom intoleranciáját a fókuszcsoporthoz beszélgetések egész folyamata során hangoztatták és gyakran elítélően nyilatkoztak róla, nem lehet nem észrevenni, hogy maguk is szerepet játszanak abban, hogy ez a nézetrendszer fennmaradjon. A gyermekvédelemben is nap mint nap problémát okozó nehézségek áthárítása „a társadalomra” olyan védekezési forma, ami pszichológiailag segítheti a szakembereket abban, hogy munkájukat végezzék, de nem áll útjában annak, hogy a többség/kisebbség törésvonal tovább mélyüljön.

Herczog Mária-Neményi Mária

2007 – Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Év

■ EGY ÖSSZETARTÓBB TÁRSADALOMÉRT¹

A 2007 – Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Év keretében az Európai Unió különös hangsúlyt fektetett az egyenlő bánásmódhoz és a megkülönböztetés nélküli élethez fűződő jogainkra. Ez két olyan alapelv, amelyre az EU a politikájában, kampányaiban, akcióprogramjaiban egyaránt támaszkodik. Az európai évben széleskörű információkat kaptunk a sokszínűség előnyeiről, valamint hatásairól az európai társadalmakra és az egyénekre. Megtudtuk azt is, hol tartunk: szélsőségeket láthatunk az oktatási diszkriminációban – modellértékű kezdeményezéseket, mint például a nyíregyházi deszegregációs törekvések és a csörögi események. Végleteket a melegekkel kapcsolatban is: brutalitást a felvonuláson és közéleti szereplő coming outját a médiában. Akadálymentesített épületek büszke beruházói és újabb kifejezett szempontokat: kisgyermekkel közlekedőket, akik „babakocsisok” mottóval kényszerülnek demonstrálni ezért. Az Unió mindenestre összefogott figyelemfelkeltő akciókkal és célzott programokkal kívánt az esélyévből segíteni azokon, akiket megkülönböztetés ér nem hovatartozásuk, faji vagy etnikai származásuk, vallásuk vagy meggyőződésük, fogyatékoságuk, életkoruk, illetve szexuális irányultságuk miatt. El kívánt jutni a társadalom valamennyi érintettjéhez és érdekeltjéhez, mindazokhoz, akik tehetnek annak érdekében, hogy ne legyen a hátrányos megkülönböztetés általánosan elterjedt az EU-ban. Mint Vladimír Špidla foglalkoztatási, szociálisügyi és esélyegyenlőségi európai biztos fogalmazott egy interjúban az év elején: „Az európaiaknak joguk van az egyenlő bánásmódhoz és a megkülönböztetés nélküli élethez. A 2007 – Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Évvel szeretnénk elérni, hogy ezzel tisztában legyen mindenki. Egy teljes éven át foglalkozunk az esélyegyenlőséggel, és azzal, hogy a sokszínű társadalom milyen előnyöket rejt Európa számára. Európa tele van tehetségekkel. Nem engedhetjük, hogy elveszzenek.”

■ INFORMÁCIÓS AKADÁLYMENTESÍTÉS – KORSZERŰ KAMPÁNYKOMMUNIKÁCIÓ ÉS ÉRTÉKKÖZVETÍTÉS BEVONÁSRA ÉPÍTVE: VIRTUÁLIS ÉS VALÓSÁGOS CSATORNÁK A MEGSZÓLÍTÁSHOZ, TÁRSADALMI PÁRBESZÉDHEZ

A számos, egymáshoz is kapcsolódó esélyév-antidiszkriminációs honlap folyamatos tájékoztatást nyújt a tagállamok pol-

gárainak a témában. Folyamatos események nemzetközi, európai és nemzeti, regionális szinten, összehangolt határokon átívelő programok Európa-szerte. Ez is jellemzi a nagyfokú aktivitást, amit az EU idén kifejtett az esélyegyenlőségért direktívákban és alapidokumentumokban vállalt felelőssége keretében. A jogalkotás, törvénykezés világosan jelzi, mit tart az adott közös-

¹ Az összeállítás az Esélyév hivatalos honlapjának közleményei, valamint a Nemzeti stratégia és prioritások elnevezésű dokumentum alapján készült. /Források: <http://equality2007.europa.eu>, <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16291&articleID=31422&tag=articlelist&iid=1>

ség elfogadhatónak vagy elfogadhatatlannak, és a két ide vonatkozó irányelv² integráns részét képezi az Unió teljesen egyértelmű törekvésének, hogy megváltozzanak a diszkriminatív attitűdök és magatartásformák. Természetesen a jogalkotás szükséges, de nem elégséges feltétele a változásoknak: a diszkrimináció kiküszöbölése érdekében először a szemléletünket és a magatartásunkat kell megváltoztatni. Ennek a felfogásnak az elismerése volt már az is, amikor az irányelveket egyezményesen elfogadták. Ugyanakkor elindítottak már korábban egy Közösségi Akcióprogramot (2001-2006) azzal a céllal, hogy a szükséges változásokat közelebb hozzák az emberekhez: bátorítsák azokat a helyi, konkrét kezdeményezéseket, amelyek az egyenlő esélyekről szólnak – gyakran ezek ugyanis a legeredményesebbek. Az Akcióprogram célja az is, hogy szélesebb értelemben támogassák a diszkrimináció, valamint a negatívan befolyásoló sztereotípiák ellen küzdő tevékenységformákat, amelyek Uniószerte fokozzák a probléma, valamint a probléma kezelésére szolgáló intézkedések ismertségét.

Az esélyév hivatalos honlapján közzétett leggyakoribb kérdések (lsd. keretes) jól illusztrálják az uniós polgárok ismeret-szintjét.

Leggyakoribb kérdések:

- Mit jelent az, hogy diszkrimináció?
- Milyen EU-szintű jogszabályok léteznek a diszkrimináció ellen?
- Mik az irányelvek céljai?
- Mikor veszik át az irányelveket a nemzeti joganyagok?
- Milyen típusú megkülönböztetéseket tesznek az irányelvek?
- Kit véd az európai szabályozás?
- Mi az irányelvek célja?
- Mi ellen nyújtanak védelmet?
- Vannak-e kivételek az egyenlő bánásmód elve alól?
- Megfordulhat-e a bizonyítási teher?
- Milyen szankciói lehetnek a diszkriminációnak?
- Hogyan érvényesítheti a jogát az, aki úgy hiszi, hátrányos megkülönböztetés érte?
- Mit tehetnek azon tagállamok polgárai, ahol még nem váltak belső joganyaggá az irányelvek?
- Nem sértik-e az irányelvek a szerződéses szabadságot?
- Megszűnhet-e a diszkrimináció csupán egy jó jogszabállyal?
- Túlterjeszkedhet-e egy tagállami anti-diszkriminációs jogszabály az irányelveken?

² A Tanács 2000/43/EK irányelve (2000. június 29.) a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról, és A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozása

Miért nem foglalkozik ez a honlap a szexuális alapú diszkriminációval?

Mi a helyzet a nemzeti alapú megkülönböztetéssel?

Honnan található anyagi források egy diszkrimináció-ellenes projekthez?

Létezik-e munkahelyi zaklatás, molesztálás elleni program?

■ KIINDULÁS: AZ EGYENLŐ BÁNÁSMÓDHOZ VALÓ JOG

A megkülönböztetés nemcsak erkölcsileg elfogadhatatlan, hanem tilos is. Az EU irányelvei kötelezik az Európai Unió tagországait arra, hogy vegyék át azt az uniós szabályozást, amely biztosítja, hogy Európa minden polgára egyforma védelmet élvezzen a tisztességtelen bánásmóddal szemben. A nemi hovatartozáson alapuló megkülönböztetés elleni fellépés története egészen 1957-ig, az Európai Közösség megszületéséig nyúlik vissza. A faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékoságon, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés elleni védelem korábban már határozott két új irányelve 2000-ben került be az uniós joganyagba. Törvénybe ütközik, ha a fent felsorolt hat ok valamelyike miatt kizárnak valakit egy munkakörből vagy képzésből. A jogszabályok a megkülönböztetés okaival összefüggő zaklatás, illetve a megtorlás elleni védelmet is biztosítják. A nemi hovatartozáson és a faji származáson alapuló megkülönböztetésre vonatkozó szabályozás más területeket is lefed, például az egészségügy, az oktatás, az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, illetve a lakhatás területét. Minden EU-tagországban biztosított, hogy a polgárok bírósági vagy közigazgatási eljárás útján panaszt teheszenek, és a megfelelő jogkövetkezéssel járjon a diszkriminációt elkövetővel szemben.

A korábbi európai évek – különösen a *Rasszizmus elleni európai év* (1997), a *Fogyatékos emberek európai éve* (2003), valamint „*A sokféleségért. A megkülönböztetés ellen.*” című kampány (2003-2007) – eredményeire építve és azokból okulva az *Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Év* lehetőséget biztosít az összetartóbb társadalom előmozdítására. Idén az egyenlőség és megkülönböztetés-mentesség EU vívmányai iránti figyelem felkeltésére, valamint a viták ösztönzésére, a párbeszédre és a helyes gyakorlatok cseréjére fókuszáltak.

■ MIÉRT VOLT ERRE SZÜKSÉG?

Az Európai Unió büszke lehet a megkülönböztetés elleni jogszabályaira, amelyek tiltják a faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékoságon, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetést a munkahelyeken és a mindennapi élet valamennyi területén. A jogszabályok elfogadása azonban még nem jelentene garanciát arra, hogy az esélyegyenlőséget a gyakorlatban is sikerül megvalósítani. Folyamatosan ösztönözni kell a viselkedés- és gondolkodásmód megváltoztatását. Lépéseket kell tenni az egyenlőtlen ségek olyan bonyolult problémáinak megoldására, mint amilyenektől Európa bizonyos csoportjai és közösségei – például a romák – szenvednek. Szembe kell nézni az egyenlőtlenesség mögött

rejlő problémákkal is. Ténykérdés, hogy az európai társadalmak jelentős átalakuláson mennek keresztül. A legszembeötlőbb példa erre az EU idősödő, ugyanakkor összetételében egyre változatosabbá váló népessége. A növekvő **sokszínűség** új feladatokat jelent, amelyekre eredményesen kell reagálni, ugyanakkor építeni kell az ebből táplálkozó lehetőségekre is.

Találón illusztrálja ezt az új európai valóságot az a „*Törj át a sztereotípián!*” mottóval megrendezett fotókiállításra beérkezett *Szomszédok Athénban* c. kép, ahol egy bérház kapucsengőjéhez rendelt névtáblán mindenféle neveket olvashatunk egymás mellett, ahol többféle náció egymás mellett él. A kép direkt, mégis igen szimbolikus. (www.stop-discrimination.eu)

A kampányév célja ehhez képest az, hogy

- Egyrészt **tudatosítsa** az emberekben, hogy joguk van az egyenlő bánásmódra és a diszkriminációmentes életre, függetlenül nemüktől, faji vagy etnikai hovatartozásuktól, vallásuktól vagy meggyőződésüktől, fogyatékoságuktól, életkoruktól és szexuális beállítottságuktól.

- Másrészt elősegítse az **esélyegyenlőség** megteremtését.

- Mindennek érdekében az európai társadalmak és egyének **részvételével** induljon széleskörű eszmecsere a sokszínűség előnyeiről.

Az európai év során a tevékenységek négy fő célkitűzés köré szerveződtek: jogok, képviselő, elismerés és tiszteletben tartás.

Jogok – Az esélyegyenlőséggel és megkülönböztetéssel kapcsolatos jogok, illetve a többszörös megkülönböztetés problémájának megismertetése. Az Európai Unió minden polgárának joga van az egyenlő bánásmóddhoz, függetlenül nemi hovatartozásától, faji vagy etnikai származásától, vallásától vagy meggyőződésétől, fogyatékoságától, életkorától vagy szexuális irányultságától – ez az európai év fő üzenete, melyet eljuttattak nemcsak a nagyközönséghez, de a megkülönböztetéstől szenvedő vagy veszélyeztetett emberekhez és csoportokhoz. Az egyenlőség nem jelent egyformaságot. Az egyenlőség elvét a különbségek és a sokszínűség figyelembevételével kell alkalmazni, törekedve arra, hogy az emberek valóban egyenlő bánásmódban részesüljenek.

Képviselő – Vitasorozat szervezése a megkülönböztetés áldozatainak, illetve a megkülönböztetés által veszélyeztetett csoportok társadalmi részvételének, beilleszkedésének növeléséről, valamint a nők és férfiak kiegyensúlyozott társadalmi szerepéről. Parlamentjeinkben a nők kisebbségben vannak, az etnikai kisebbségeket illetően még rosszabb a helyzet. A fogyatékkal élők a társadalom peremére szorulnak. Ebben a helyzetben az európai év keretében vitatkoznak arról, hogyan lehetne az alulképviselet csoportok társadalmi részvételét erősíteni, valamint a nők és férfiak részvételét kiegyensúlyozottan biztosítani minden szektorban és minden szinten. Fő célpont az üzleti világ és a politikai szektor.

Az esélyegyenlőségi politikának nem szabad pusztán a megkülönböztetés megszüntetésére korlátozódnia, hanem esélyt kell adnia mindenkinek arra, hogy másokkal egyenlő feltételek között kapcsolódhasson a társadalom életébe. Bizonyos közösségek – például a romák – kirekesztettsége miatt, pozitív akcióra van szükség ahhoz, hogy a fennálló, mélyen a társadalomban gyökerező egyenlőtlenesség megszűnjön.

Elismerés – A sokszínűség és az esélyegyenlőség bemutatása, értékének elismerése.

Az európai év célja, felhívni a közvélemény figyelmét az egyéni felelősségre, és tudatosítani az emberekben azt, hogy mindenki sokat tehet a társadalom javáért, tekintet nélkül nemi hovatartozására, faji vagy etnikai származására, vallására vagy meggyőződésére, esetleges fogyatékoságára, életkorára vagy szexuális irányultságára. Az európai év során a nagyközönséget egy nyílt vitába vonták arról, hogy mit jelent a sokszínűség a mai Európában, és mit kellene tenni ahhoz, hogy elfogadjuk és értékeljük meglévő különbségeinket.

Tiszteletben tartás – Törekvés egy toleráns és összetartó társadalom megteremtésére.

Az európai év során felhívták a társadalom és az érintettek figyelmét a sablonoktól és sztereotípiáktól mentes élet, az előítéletek és az erőszak megszüntetésének jelentőségére, az emberek – különösen a fiatalok – közötti jó viszony fontosságára. Az európai évvel igyekeztek bemutatni és elfogadtatni azokat az értékeket, melyek az egyenlő bánásmóddal, a megkülönböztetés ellen folytatott harc mögött rejlenek.

/Forrás: <http://equality2007.europa.eu/>

ELŐZMÉNYEK ÉS HÁTTÉRPROGRAMOK

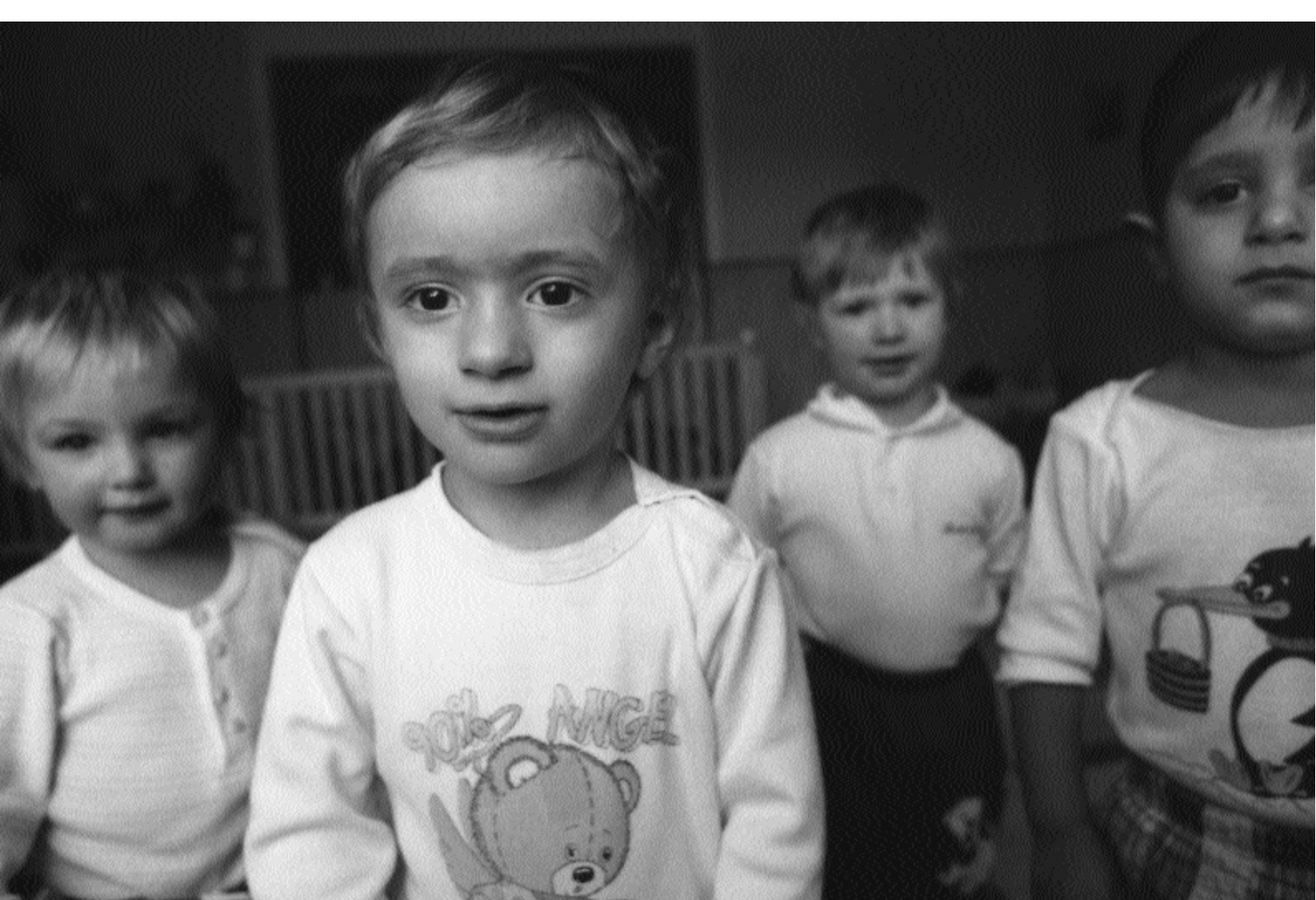
A 2001-2006 évi Közösségi Akcióprogram a diszkrimináció elleni küzdelemért

Az első akcióprogramnak tanulmányokon keresztül az volt a célkitűzése, hogy a diszkriminációra vonatkozó ismereteink javuljanak, valamint, hogy az egyenlő elbánást elősegítő intézkedések hatékonyságát értékelje. Az akcióprogram az EU egész területén finanszírozta az emberek és szervezetek közötti információcserét, kiváltképp a „legjobb gyakorlatok” megismerhetőségét, támogatta az emberek ismereteinek fokozására irányuló tevékenységeket, amelyek tájékoztatnak a törvények alapján létrehozott új jogairól és kötelezettségeikről, s amelyek egyúttal szembeszállnak a diszkriminatív szemlélettel és magatartással – ezzel az európai politikát napi valósággá tette a gyakorlatban is.

PROGRESS

Az Európai Esélyévben indult el az újabb, egészen 2013-ig tartó programidőszak, egy új, egyesített programmal, amely PROGRESS (Programme for Employment and Social Solidarity) néven vált ismertté. A program alapvetően három különböző tevékenységet támogat 628 millió eurós büdtségéből, így:

• **Elemzések.** A szociális agenda (Social Policy Agenda) témáinak jobb megértése segítségével hozzájárul annak hatékonyabb bevezetéséhez, és segít a többi EU politikával és stratégiával való koordinációban is (adatgyűjtés, terjesztés, tanulmányok készítése, hatáselemzések, statisztikai és értékelő módszerek fejlesztése).

• **Kölcsönös tanulás.** Tapasztalat- és információcserék, tudatosságnövelés, 'jó gyakorlatok' és módszerek meghatározása és népszerűsítése a monitorozás-értékelés rendszerében.

• **A főbb érdekelteket segítő tevékenységek.** A jó gyakorlatok, modellek cseréje, az információk megosztása, a tudatosságnövelő módszerek elérhetővé tétele éppúgy ide tartozik, mint az egyes vita-eljárások kidolgozása (pl. munkacsoportok felállítása tagállami szinten, ezek európai hálózatának kiépítése, bevonva az egyes területek szakértőit).

A PROGRESS öt területre kíván hatást gyakorolni:

- foglalkoztatás;
- szociális védelem és társadalmi befogadás;
- munkafeltételek;
- antidiszkrimináció és sokszínűség;
- nemi egyenlőség.

A program nyitott a köz- és magánintézmények felé, minden érdekelt bevonására törekszik. A tagállamok helyi és regionális hatóságait, állami foglalkoztatásban dolgozókat és statisztikai hivatalokat céloz meg. Nyitva áll a tagjelölt országok számára is. Olyan speciális intézmények, mint egyetemek, kutatóközpontok, vagy szociális partnerek és civilszervezetek is részt vehetnek a végrehajtásban.

■ ESEMÉNYEK 30 ORSZÁGBAN

A fenti célkitűzések megvalósulásáért a legkülönbözőbb akciók és rendezvények zajlottak 27 EU-tagállamban, valamint Izlandon, Liechtensteinben és Norvégiában egészen az év végéig. Mivel hatalmas eltérések léteznek az egyes nemzetek között abban, hogyan viszonyulnak a nemi hovatartozáson, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy hiten, koron, szexuális irányultságon vagy fogyatékosságon alapuló megkülönböztetéshez, az Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Évet úgy tervezték meg és alakították ki, hogy megfeleljen a különféle nemzeti igényeknek. Az európai szinten megrendezett események mellett – amelyekben az összes ország együtt vesz részt – a nemzeti szinten megvalósítandó programokat az adott ország nemzeti végrehajtó testülete alakíthatta ki, szoros együttműködésben a helyi civil társadalommal. Minden ország maga határozta meg, hogyan szervezi meg az évet, legyen az a lakosság figyelmét felkeltő és őket bevonó médiakampány, a legjobb sokszínűségi gyakorlatot alkalmazó vállalatokat kitüntető díj vagy a sokszínűség előnyeit hirdető iskolai verseny. Adott időszakokban volt, hogy több mint 400 program zajlott Európa-szerte.

Több dimenzióban találkozhatunk esélyegyenlőségi, antidiszkriminációs témákkal, csak összefoglalásul néhány megközelítés és akció:

2007: Egy teljes év az esélyegyenlőségnek szentelve – Esélyegyenlőségi csúcstalálkozó.

2007-et az EU a Mindenki számára biztosítandó esélyegyenlőség európai évének nyilvánította. A kezdeményezéssel a 27 tagállam még nagyobb súlyt kíván adni a megkülönböztetés el-

leni harcnak. A programokban bővelkedő rendezvénysorozatot a német elnökség által rendezett első esélyegyenlőségi csúcstalálkozó nyitotta meg Berlinben, január 30–31-én.

Tanulmányok és szakmai konferenciák speciális témákban (A többszörös megkülönböztetésről az Európai Unióban, vagy Tanulmány a komplex szükségletekkel élő és/vagy erősen függő helyzetű fogyatékkal élőkkel kapcsolatos megkülönböztetés különböző formáival összefüggő kockázatok megértésének javítása érdekében).

Kamionturné Áprilisban negyedszer indult útra Európában az EU élénksárga, diszkriminációellenes kamionja. A Kamion Turné 2007 képviseli „A sokszínűségért. A diszkrimináció ellen.” kampányt és az Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Évet, és hírt visz ezekről a kezdeményezésekről. A turné április 25-én indult Strasbourgból, az Európai Parlament városából. A hét hónapos turné alatt a kamion 21 országot és több mint 18 000 kilométert járt be.

Antirasszista Világnap A Szubjektív Értékek Alapítvány idén is megrendezi a rasszizmus elleni harc világnapján a már többéves múltú visszatekintő Antirasszista Világnapot Magyarországon. A Világnap fő témája az idén a magyarság mint etnikai probléma, szempontok és tapasztalatok a szomszédos országokban, illetve az ezzel kapcsolatos politikai stratégiák. Arra a kérdésre keresték a választ, hogy mit tehetünk, és milyen megoldásokat kínálhatunk mindezekre a problémákra antirasszistaként Magyarországon.

„A sokszínűségért. A diszkrimináció ellen.” Létrejött és folyamatosan frissül az Európai Bizottság diszkriminációellenes honlapja! Ez a honlap az EU-szintű „A sokszínűségért. A diszkrimináció ellen.” kampány információforrásaként szolgál. Ugyanakkor háttérinformációt szolgáltat az Európai Bizottság Foglalkoztatás, Szociális ügyek és Esélyegyenlőségi Főigazgatósága által kezdeményezett diszkriminációellenes indítványokról is. Végül, de nem utolsósorban: a honlap naprakész információt szolgáltat a diszkriminációellenes ügyekről, illetve tevékenységekről, az EU 27 Tagállamában.

Szeretnének megismerni a véleményét! Az EU 2003-ban indította el „A sokszínűségért. A diszkrimináció ellen” tájékoztató kampányt, amely 2007 decemberében véget ért. Az Európai Bizottság szeretné felmérni a kampány eredményét, és egyben felkészülni hasonló jövőbeni tevékenységekre, ezért szeretné a polgárok véleményét is megtudni egy néhány percet igénylő rövid kérdőív kitöltésével.

AZ EU és az MTV fiatal európai tehetségeket bíztat a sokszínűség és az esélyegyenlőség képi ábrázolására. Az Európai Unió és a világ legnagyobb ifjúsági tévécsatornája, az MTV útjára indította közös pályázatát, amelynek lényege, hogy a nevezőknek az esélyegyenlőség előnyeire, és a diszkrimináció elleni harc fontosságára kell rámutatniuk. A pályázatot hirdető szpot arra buzdította a nézőket, hogy olyan művekkel nevezzenek, amelyek képet, videót és kollázst tartalmaznak, és témájuk a sokszínűség vagy az esélyegyenlőség. A pályázat a 2007 Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Év és az ötödik éve folyó

„A sokszínűségért. A diszkrimináció ellen.” elnevezésű figyelemfelkeltő kampány része volt.

Európai fotópályázat a sokszínűségért Európa képző- és iparművész hallgatói kreatív állásfoglalásukat fejezhették ki azáltal, hogy jelentkezhettek a 2007. évi „Törj át a sztereotípián!” („Breaking Stereotypes”) fotópályázatra, és megmutathatták alkotásaikat az Európai Unió közönségének. A verseny 2007. március 1-jétől június 30-ig tartott az EU „A sokszínűségért. A diszkrimináció ellen!” kampánya és az Egyenlő Esélyek Mindenkinek Európai Év égisze alatt.

Fényképészetet tanuló lengyel diák lett a fotópályázat győztese, akit több mint 600, az EU különböző területein élő pályázó közül választottak ki. (www.stop-discrimination.eu)

Frissítse szókincsét! Megnézhetjük az új, megkülönböztetés elleni harccal kapcsolatos szójegyzéket a kampány honlapján, a „Diszkriminációellenes Útmutató”-ban. A szójegyzékben megtaláljuk a megkülönböztetés ellen, az esélyegyenlőségért folytatott harccal kapcsolatban leggyakrabban használt kifejezéseket. Folyamatosan újabb hivatalos EU-nyelveken is elérhető. (www.stop-discrimination.eu)

Tegye próbára az EU antidiszkriminációs törvényeiről szóló ismereteit az interneten!

Tudja-e, hogy hány csillag van az EU zászlaján? Meg tudná-e mondani, hogy mikor járt le az EU Foglalkoztatási Egyenlőségről szóló irányelvnek becikkelyezési határideje? Fel tudná-e sorolni a 2004-ben csatlakozott EU tagországokat? Játssza az online Európa-kvíz játékot a honlapon, és találja meg a válaszokat ezekre, ill. egyéb kérdésekre- szólít meg a szervező minden érdeklődőt.

Európai Unió Újságírói Díj 2007 Újságírói díjával az Európai Unió azokat az újságírókat jutalmazta, akik munkájukkal hozzájárulnak a sokszínűség előnyeinek jobb megértéséhez, és kiveszik részüket a társadalmi megkülönböztetés elleni harcból. 25 EU-tagállam nyomtatott és elektronikus sajtójának újságíróit kérték fel, hogy pályázzanak a díjra olyan cikkekkal, amelyek a faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, koron, fogyatékonyságon vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetésről, illetve az ilyen jellegű sokszínűségről szólnak.

Fiatal művészek posztereit mutatta be az Európai Bizottság Az Európai Bizottság brüsszeli székhelye előtti téren november 30-ig lehetett megtekinteni az EU Breaking Stereotypes (Törj át a sztereotípián!) poszterpályázatának legjobb alkotásait. A pályázatra az EU mind a 25 tagországból érkeztek művek, összesen 270 oktatási intézmény 750 hallgatójától.

„Harc a diszkrimináció ellen az Európai Unióban” brosúrák „A sokszínűségért. A diszkrimináció ellen.” kampány brosúráit alaposan átdolgozták, így most tartalmazza a megkülönböztetéssel és sokszínűséggel, illetve a munkavállalók és a munkaadók jogaival és kötelezettségeivel kapcsolatos legfrissebb információkat.

Interaktív dokumentum-könyvtár Mindent megtudhat az érdeklődő a diszkrimináció-ellenességről és a sokszínűségről az új online dokumentum-könyvtár segítségével. A többnyelvű adatbázisban kulcsszavak és keresési feltételek alapján találhatjuk meg a dokumentumokat. ([www. stop-discrimination.eu](http://www.stop-discrimination.eu))

Elektronikus sajtókészlet és Média hírlevél A kampánnyal kapcsolatos friss híreket, elérhetőségi adatokat és nagy felbontású fényképeket tartalmazó sajtószoza, amely elősegíti a médiaszereplőkkel történő direkt kommunikációt. Rendszeres sajtóinformáció-kért feliratkozhatunk az újságíróknak szóló levelezési listára.

Az év arcai „Az év arcai” olyan emberek, akik a 2007 – Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Év programjaiban részt vevő országokban élnek, akik szembesültek már a megkülönböztetéssel, kiálltak az előítéletekkel szemben, vagy küzdenek az esélyegyenlőségért. Az év arcait bemutató sorozat lehetőséget teremt, hogy a tapasztalatok és a megtörtént esetek közreadásával például mutasson arra, hogyan kell fellépni helyi, regionális, nemzeti és transznacionális szinten annak érdekében, hogy megszüntethetőek legyenek az európai társadalmakban máig élő előítéletek, ártalmas sztereotípiák és a megkülönböztetés.

„Celebrating 2007!” – Zárókonferencia Lisszabonban A fenti mottó égisze alatt több mint 700 résztvevővel zajlott Lisszabonban november 19-20-án a hivatalos Esélyév záró konferencia. Megünnepezték az Európai Év sikerét, visszanezve az eredményeket: számtalan különböző esemény, akció, kezdeményezés ért célba szerte Európában. A zárókonferencia kiváló lehetőséget teremtett arra, hogy kiválasszák mindazon programokat, amelyek folytatódhatnak a közeljövőben is. A konferencia plenáris és workshop témái a hozzáférés a jogokhoz („Access to rights”), egyenlő lehetőségek és a nemek társadalmi egyenlőségének főirányként való érvényesítése („Equal opportunities & gender mainstreaming”), társadalmi befogadás és többszörös diszkrimináció („Social inclusion and multiple discrimination”), valamint a sokszínűség, migráció és kultúrák közti párbeszéd („Diversity, migration and intercultural dialogue”) köré rendeződtek. Záróaktusként kihirdették az Európai Év nemzeti végrehajtó bizottságai által több kategóriában megszervezett verseny győzteseit. A verseny fő célja volt megmutatni a leginformatívabb, legérdekesebb és leginkább tudatosság-növelő kezdeményezéseket. A legjobb audiovizuális eszközért Lengyelország kapott díjat, az információs anyagáért Portugália, Belgium nyerte el a legjobb vizuális kezdeményezésért járó díjat, Csehország pedig a speciális kategóriában lett díjazott.

Lapzártánkkor még csaknem 25 tervezett eseményt tartottak nyilván az Év regiszterében.

■ HÁZUNK TÁJÁN: A PÁRHUZAMOSOK A VÉGTÉLENBEN TALÁLKOZNAK? A DE JURE ÉS DE FACTO ESÉLYEGYENLŐSÉG KÖZELÍTÉSE

Mint a *Nemzeti stratégia és prioritások* elnevezésű dokumentum³ összefoglalja, Magyarországon az esélyegyenlőségi és

antidiszkriminációs politika jogi és intézményi keretei felálltak. Mégis, inkább csak a média hangos bizonyos esetektől, az általános közvéleményben számos probléma és annak kezelési módusa nem ismert még. A diszkriminációs ügyekben indított eljárások száma növekszik a végrehajtott jogi reformoknak köszönhetően, de még mindig nagyon alacsony. A tanulmány szerint tipikusan érintett csoportok illetve problémák:

- foglalkoztatási diszkrimináció
- a romákkal szembeni diszkrimináció a szolgáltatásokhoz való hozzáférés tekintetében, az oktatásban, az iskolai szegregációban
- a nők alacsony aránya a politikai döntéshozásban és gazdasági vezetők körében
- a fogyatékkal élőket érintő lassú akadálymentesítés
- a meleg jogainak érvényesítése nehézségekbe ütközik: jogegyenlőség csak deklaratív, közvetetten megkülönböztető jogszabályok és diszkriminatív gyakorlat jellemző, a családjogi rendelkezések elavultak.

Tegyük hozzá, hogy a jogharmonizáció e téren lényegében 2001-től folyamatosan zajlik: a Munka Törvénykönyvének reformjától kezdve a 2003-ban elfogadott egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség biztosításáról szóló törvény⁴ elfogadásán át a speciális csoportra pl. fogyatékkal élőkre vonatkozó önálló törvényekig⁵ hazánk harmonizálta joganyagát az EU irányelvekkel és az Európai Bíróság ítéleteivel. Így - a tagállamokban egyedülállóan - mintegy 19 védett tulajdonságot nevesít a törvény, először tilalmazza hazánkban a hátrányos megkülönböztetést pl. nemi identitás és szexuális irányultság alapján.

A jogszabályok alapján ma Magyarországon többféle eljárásban szerezhetünk érvényt jogainknak: 1.: polgári vagy munkaügyi bíróságon peres eljárásban, 2.: közigazgatási eljárás keretében az Egyenlő Bánásmód Hatóságnál vagy az Országos Munkaügyi és Munkabiztonsági Főfelügyelőségénél, 3.: szabálysértési eljárásban. Ezek mellett panasszal fordulhatnak a polgárok az állampolgári és kisebbségi jogok biztosaihoz, vagy éppen a több érintett szervezet együttműködésével működtetett Antidiszkriminációs Ügyfélszolgálati Hálózat munkatársaihoz.

Az esélyegyenlőségi politikának folyamatosan épült ki az intézményrendszere is, részben párhuzamosan a joganyag harmonizálásával. A kormányzati és szakpolitikai horizontban teljes a lefedettség, vagyis minden diszkriminációval érintett területet gondozzák. Kiemelt jelentősége van a 2006 óta működő Esélyegyenlőségi Szakállamtitkárságnak a Szociális és Munkaügyi Minisztériumban, amelynek profiljába tartozik a gyermek- és ifjúságpolitika, kisebbségpolitika, a romák társadalmi integrációja, a fogyatékkal élők esélyegyenlősége, a foglalkoztatási rehabilitáció, a halmozottan hátrányos településeken élők helyzetének javítása, a nők és férfiak egyenlősége, valamint a leszbikus, meleg, bi- és transzszexuális emberek problémái.

³ A teljes anyag olvasható: <http://www.szm.gov.hu/main.php?folderID=16291&articleID=31422&ctag=articlist&iid=1>

⁴ 2003. évi CXXV. Tv. (Ebkvt)

⁵ 1998. évi XXVI tv. (Fot)

Nem kevés feladat, nem csoda, ha számos egyéb intézmény is részt vállal benne (többek között a Fogyatekosok Esélye Közalapítvány, Magyarországi Cigányokért Közalapítvány, Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Közalapítvány). 2004-től működik az Esélyek Háza országos hálózata, koordinációs irodákon keresztül a helyi civilekkel együttműködésben az előítéletek csökkentése érdekében.⁶

Számos kezdeményezés, figyelemfelkeltő helyi és országos rendezvény, kutatás, képzési program mellett kiemelkedő jelentőségű a Gyermekesély zászlóshajó program (amely azonban mégsem lett közvetlenül alapja a 2. NFT fejlesztéseinek), a „Legyen jobb a gyerekeknek!” nemzeti stratégia és az ehhez kapcsolódó, 2007 októberében elfogadott 3 éves Kormányzati Cselekvési Terv, de mérföldkő a „Befogadó és sokszínű munkahelyért” elismerés is. Ez utóbbi szervezője ugyan nem az EU, hanem az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezete (ILO), de ez érthető csatlakozási pont, hiszen az ENSZ több ponton is megerősítette már az EU esélyének üzenetét (oktatás, nemi egyenlőség és foglalkoztatás témakörében). Mint a szaktárca sajtóközleményéből megtudtuk, a 2007-ben beérkezett hazai pályázatok – Magyar Üzleti Vezető Fórumának (HBLF) „Kódex a szervezeti sokszínűségről és a befogadásról”

6 A 2007. augusztus elején, a hivatalos kormánydelegáció meghallgatásán, a CEDAW Bizottság több tagja felvonta a figyelmet arra, hogy a társadalom konzervatív beállítottsága a nemi szerepekről nem független az oktatási anyagtól és hogy a jogalkalmazók előítéletes gondolkodása egyenesen vezet a nők elleni erőszakkal szembeni fellépés alkalmatlanságához. A delegáció beszámolt róla, hogy elkészült egy oktatási anyag, 100 szó az egyenlőségről címmel, hogy a tankönyv akkreditációnál figyelemmel vannak az esélyegyenlőségi szempontokra, és elkészült egy tanári segédanyag nőkről, és a nőmozgalom története már érettségi vizsgakérdés)

ajánlásai szerinti – csoportosításából persze az is kiderül, hogy a Magyarországon működő vállalatok hol tartanak a befogadó és sokszínű munkahely kialakításának folyamatában.⁷

„Az Egyenlő Esélyek Európai Éve kiváló lehetőséget biztosított a párbeszéd elindítására, amelynek eredményeként a cégek felismerhetik a sokszínű munkahelyben rejlő gazdasági előnyöket, és élő példák alapján tapasztalhatják meg, hogy mit jelent ez a – talán néha elvontnak tűnő – téma a gyakorlatban.” – mondta Severine Deboos, az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezete (ILO) CSR & Szociális Finanszírozás Programjának koordinátora a díjátadáson.

Az ILO a példamutató magyarországi gyakorlatok összegyűjtésével és publikálásával, a Magyar Üzleti Vezető Fóruma (HBLF) pedig a „Kódex a szervezeti sokszínűségről és a befogadásról” kidolgozásával és népszerűsítésével kívánja segíteni és felgyorsítani a befogadó és sokszínű munkahelyek megteremtésének folyamatát az üzleti szférában.

Mint mindig, a gazdasági területen előbb tudomásul vették a realitást, és az alkalmazkodás útját választották, felismerve a sokszínűség előnyeit. Kérdés, hogy az EU-konform szabályozásnak, elérhető és hatékony panaszjárásoknak, az intenzív kormányzati kommunikációnak, stratégiának és tervnek, a néhány mintaértékű jó gyakorlatnak és pozitív megerősítésnek köszönhetően mikor lesz napi valósággá az esélyegyenlőség és diszkriminációmentesség az oktatási, szociális és gyermekvédelmi területen is.

Gy. É.

7 Az elismerést az Electrolux Lehel Kft., Fővárosi Csatornázási Művek Zrt., GE HUNGARY Zrt., Magyar Posta Zrt., Magyar Telekom Nyrt., McDonald's Magyarország Kft., Print Sisters Kft., Shell Hungary Zrt. és a Szerencsejáték Zrt. képviselői vehették át.

Európa leghatározottabb otthonteremtés-törvénye¹

Veszélyben a magyarországi otthonteremtés. Az egészségügyi tárca azokra alapozva készíti el törvénytervezetét, akik máig elmennek az otthonteremtést. Ma a Szülészeti és Nőgyógyászati Szakmai Kollégium tervezett otthonteremtést sosem kísért tagjai dönthetnek arról: ki szülhessen otthon és ki lehet a szaksegítség.

Ha a tárca ezt a példátlanul szigorú, értelmetlenül túlszabályozott, sok szempontból korszerűtlen és szakszerűtlen szempontrendszerrel fogadja el, megszűnik az otthonteremtés Magyarországon. A készülő szabályozás sem a bábák, sem a nők érdekeit nem szolgálja. A tárca a bábák tudását mellőzi, a nők jogát, hogy szabadon választhassák meg szülésük helyszínét, semmibe veszi. Csak látszólag legalizálja, valójában ellehetetleníti az intézményen kívüli szülést.

A nők ott szülnek a legkevesebb komplikációval, ahol érzelmi és fizikai biztonságban érzik magukat. Az állam dolga az, hogy támogassa őket felelős döntésükben, nem pedig, hogy

mondvacsínált indokokkal kórházba kényszerítse őket. Ha a minisztérium nem az otthonteremtésben jártas szakemberekre alapozza a törvényt, utóbbit teszi. Európában ugyanis:

1. Sehol sem kötelező gyermekgyógyász jelenléte a szülésnél.
2. Sehol sem kötelező szakorvos jelenléte a szülésnél.
3. Sehol sem szükséges tízéves szakmai gyakorlat.
4. Sehol sem szól a törvény arról, hogy a nagysúlyú baba kizáró ok lenne.
5. Sehol sem ellenőrzi az ÁNTSZ-hez hasonló szerv az otthonteremtést.
6. Sehol sem kényszerítik egy előző sikertelen otthonteremtés után kórházba a nőket.
7. Sehol sem tilos 35 év fölött otthon szülni.
8. Sehol sem kötelező értesíteni a mentőszolgálatot, és sehol nem áll mentő a ház előtt.

A tervezett otthonteremtés protokollja illetve irányelvei, amelyet a magyarországi független bábák készítettek és az Egészségügyi Minisztériumnak 2007 nyarán benyújtottak, itt olvasható: <http://www.sinhaz.hu/index.php?id=1928&cid=28904>

1 A „Kórházba kényszerülnek az otthonteremtést választó nők? Veszélyben az alkotmányos jog: a szabad választás” címmel készült sajtóanyag alapján. Készítette: Az Intézményen kívüli szülés szabályozását előkészítő Bizottság és a Társaság A Szabadságjogokért (TASZ).

■ AZ INTÉZETEN KÍVÜLI SZÜLÉS SZABÁLYOZÁSÁT ELŐKÉSZÍTŐ BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE

Bizottságunk örömmel üdvözlöi, hogy csaknem két évtizedes szabályozatlanság után az egészségügyi kormányzat megfelelő szintű jogi szabályozással kívánja rendezni az intézeten kívüli szülés kérdését.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa a közelmúltban, hivatalba lépése utáni első állásfoglalásában nélkülözhetetlennek nevezte az intézeten kívüli szüléssel kapcsolatos jogi és etikai feltételrendszer, valamint a szakmai minimum-követelmények részleteinek kidolgozását.

Alulírottak mint a fenti bizottság tagjai az országgyűlési biztoshoz hasonlóan elengedhetetlennek tartjuk, hogy az intézeten kívüli szülés helyzete jogalkotással és egyéb szervezési intézkedésekkel mielőbb megtörténjen.

A gondoskodás bábái modellje nemzetközi gyakorlat és tudományos bizonyítékok alapján biztonságos.

Bizottságunk szakmaközi konszenzusa alapján a szabályozás kialakítása során az alábbiakat tarja kulcsfontosságúnak:

- Az állam deklarálja jogszabályban a nőknek azt a jogát, hogy – informált döntés alapján – maguk választhassák meg a várandósságuk gondozásának, vajúdásuknak, szülésüknek, korai gyermekágyas ellátásuknak a helyét, kísérőit és körülményeit.

- A nemzetközi gyakorlatnak és az EU-normáknak megfelelően ismerjék el a bábáságot önálló szakmaként és hivatást saját kompetenciájával, saját működési szabályzatával, működési engedéllyel.

- A valódi esélyegyenlőségnek megfelelően a bábái tevékenységre és a szülő nőkre, valamint az újszülöttekre vonatkozóan a társadalombiztosítás vegyen részt az intézeten kívüli szülés finanszírozásában.

- Bizottságunk álláspontja szerint ahhoz, hogy minden szempontból megfelelő szabályozás szülessen, elengedhetetlenül szükséges az, hogy a szabályozás kidolgozásánál, annak véleményeztetésénél elsősorban az intézeten kívüli szülésben jártas bábák, továbbá a kérdésben érintett összes kompetens szakma jusson szerephez („fogyasztó” – család; bába; szülésznő; kórházi és otthoni dúla; szoptatási tanácsadó; szülész-nőgyógyász szakorvos; csecsemő- és gyermekgyógyász szakorvos; neonatológus; családorvos; pszichiáter; pszichológus; védőnő; intimtorna oktató; klinikai szakpszichológus; mentálhigiénés szakember; szülésfőlkészítő szakember; perinatális szak-tanácsadó; jogász).

- A Bizottság elfogadhatatlannak tartja azt, hogy az intézeten kívüli szülés feltételrendszerét, a bábák képzési programját, szakmai kontrollját olyan szakmai testület dolgozza ki, illetve felügyelje, akinek az intézeten kívüli szülésben nincs tapasztalata.

■ NÉHÁNY KÜLFÖLDI PÉLDA RÉSZLETESEN

■ Cseh Köztársaság

- Nincs kizáró ok, a törvény csak kockázati tényezőket említ: 37. hét előtti szülés, tudatmódosító szerek használata, dohányzás, gyógyszeresedés, a várandóssághoz köthető kóros állapotok. Csak egészséges nőknek ajánlott az otthoni szülés.

- Kórház 30 percen belül.
- A szülés végénél jelen van: két bába, vagy egy orvos és egy bába, vagy egy bába és egy szülésznő.
- gyermekgyógyász írásbeli nyilatkozatot ad, hogy gondozásba veszi az újszülöttet.

■ Franciaország

- Az Otthonszülés Kartája szerint csak szövődménymentes teresség esetén lehet otthon szülni.

- Kizáró okok: magas vérnyomás, cukorbetegség, toxémia, farfekvés, ikerterhesség.

- Csak bába van jelen a szülésnél, orvos nincs.

- A várandós nőnek gondozásra ahhoz a bábához kell járnia, aki szülését kíséri fogja, részt kell vennie szülésfelkészítésen.

- A kórházba szállítást minden esetben elő kell készíteni (melyik kórház, hogyan).

Ha van lehetőség, előre kell értesíteni a kórházat.

■ Egyesült Királyság

- A szülési kilátások ugyanolyan jók az alacsony kockázatú tervezett otthoni szülést választóknál, mint az alacsony kockázatú kórházi szülést választóknál. A vajúdás kezdetekor a nők 70-80%-a alacsony kockázatú.

- A szülés helyének megválasztása egyedül a nő döntése.

- Bába mellett egy másik felelős személynek is jelen kell lennie, aki mentőt hív, ha kell: ez lehet családtag, barát vagy dúla. Második bába vagy szakmabeli jelenléte nem szükséges.

■ Németország

- Szülésznő van jelen a szülésnél.

- A várandós választhat a bába és a szakorvos között, döntését az egészségbiztosító támogatja.

- Ha a szülés veszélybe kerül, a bába köteles szülész-nőgyógyász segítségét kérni. Bábák nem járhatnak el patológiás esetekben, hacsak a szülő nő a bába javaslata ellenére nem hajlandó kórházba menni.

- 100 körüli születésház működik, ezekben orvos nem, csak független bába dolgozik.

■ Hollandia

- A nők 30 százaléka szül otthon.

- 1965-ig csaknem a nők kétharmada szült otthon, de a rövid tartózkodási idejű (pár órás), szülésznő által segített szülések elterjedésével ez csökkent.

- Alacsony kockázatú várandósságoknál a bába, magas kockázatúaknál az orvos van jelen.

- A nőgyógyászhoz a várandósság alatt csak orvosi indikáció esetén kerül a várandós.

- Szülészeti osztállyal rendelkező kórház 30 percen belül elérhető.

■ SZŐKE NŐK NEM SZÜLHETNEK OTTHON

A Szülészeti és Nőgyógyászati Szakmai Kollégium egyes kritériumai szakmailag megalapozatlanok, elavultak és értelmetlenek. Vizsgáljuk meg néhány feltételüket.

■ „35 év fölötti nők nem szülhetnek otthon”

Ez a megállapítás 50 évvel ezelőtt került a szülészeti tan-
könyvekbe. Egészséges fiatal nők a mi társadalmi viszonyaink
között gyakran csak 35 éves koruk táján jutnak el odáig, hogy
gyermeket vállaljanak. 30 éve még idősnek számított egy 30
évesen először szülő nő, ma ez egyre gyakoribb. Nem igazolha-
tó, hogy a 35 évnél idősebb nőknél szülésük során több kompli-
káció lépne föl - akár első, akár többedik gyermekük születik is.

■ „4200 g-nál nagyobb súlyú baba nem szület- het otthon”

Önmagában a kisbaba méhen belül becsült súlya semmit
nem mond, ráadásul nagy hibahatárokkal működő érték. Egy
kisméretű nőnek még a 3000 g-os baba is aránytalanul nagy le-
het. Általában akkorára nő a magzat, amekkorát az anya meg
tud szülni. A 4200 g-ot a szabályozásba foglalni azért is korsze-
rűtlen, mert a 20-30 évvel ezelőtti újszülöttek átlagsúlyához ké-
pest a mai újszülöttek lényegesen nagyobbak.

■ „Legyen folyamatos szívhanghallgatásra alkalmas készülék (CTG) az otthoni szülés helyszínén”

A magzat szívhangjait otthoni szülésnél is rendszeresen el-
lenőrzik. A folyamatos monitorozás azonban az Egészségügyi

Világszervezet szerint is fölösleges. Semmiféle kutatás nem iga-
zolja, hogy ettől egészségesebben születnének az újszülöttek. A
CTG rutinszerű bevezetése azzal az egy „eredménnyel” járt,
hogy a császármetszések száma hatszorosára emelkedett. Az
oxigénhiányos károsodást szenvedett újszülöttek aránya vi-
szont nem változott. Veszélyállapotok esetén a megkezdett ott-
honszületést kórházban kell folytatni, ahol folyamatos szívhang-
hallgatásra lehetőség van.

■ „Rh-negatív nő nem szülhet otthon”

Az embereket többféleképpen lehet csoportosítani genetikai
adottságaik alapján. Vannak férfiak és nők, szőkék és barnák,
fehérek és feketék, Rh-negatívak és Rh-pozitívak stb. Az Rh-
negativitás nem kockázati tényező. Ha Rh-negatív anya Rh-po-
zítív gyermeket szül, következő gyermeke egészsége érdekében
a mostani szülése után 72 órán belül egy izomba adható injek-
ciót kell kapnia, amely Magyarországon a '60-as évektől az
anyák rendelkezésére áll. Néhány éve még ezt az otthon szülő
anyák receptre ingyen beszerezheték és otthonukban megkap-
ták.

Ember születik!?

Az otthoni szülés körül kialakult hisztérikus és szélsőséges
hangulat mögött nagyon sokféle, e vitában nem említett megkö-
zelítési lehetőség és figyelembe veendő szempont húzódik meg.
Érthető, ha el nem is fogadható, hogy az otthoni szülés mellett ál-
lást foglalók igyekeznek a kérdést leszűkíteni azokra a területek-
re, amelyek az általuk képviselt szelíd, kísért születés mellett
szólnak, és óvakodnak véleményt mondani a jelenlegi orvosi,
kórházi gyakorlathoz. Így többek között azokról a nehezebben
kommunikálható, vagy különösen a nem érintettek, vagy e kér-
désekről másképpen gondolkodók számára nem érthető vagy
elfogadhatatlan szempontokról, amelyek túlságosan elvontnak
vagy „lelkizősnek, lilának, nőiesnek”, kevésbé tárgyyszerűnek
tűnhetnek. Nyilvánvalóan nem akarnak a szükségesnél több tá-
madási felületet adni, nem kívánnak olyan vitákba keveredni,
amelyek lehetőséget kínálnak arra, hogy elterelődjék a figye-
lem az alapkérdésről, és hitvitákba sem akarnak bocsátkozni.
Az is érthető, hogy a kórházi orvosok védik mindazt, amit tanu-
tak, amiben hisznek, ami az érdekük, és aminek megváltoztatá-
sa sokféle veszélyt jelent számukra.

A feladat nem az, hogy „hazavigyünk”, vagy lakássá alakítsuk
a kórházat, hanem, hogy az és úgy történjék, ahogyan ez a gye-
rek, a szülő nő és közvetve mindannyiunk érdekét szolgálja.

² Megjelent: Népszabadság online 2007. december 3.

A gyerekvédelemmel foglalkozó társadalomkutatónak az
a dolga, hogy e kérdéskörben is megmutassa mindazokat a
szempontokat, amelyek szorosan ide tartoznak, pontosabban,
amelyeknek egyik kérdése az, hogy milyen információkkal
felvértezve, milyen módon várják a nők, a családok gyerekei-
ket, miképpen jönnek ők a világra, és mi történik az azt köve-
tő rendkívül érzékeny időszakban.

**A várandósság, a szülés és a szülés utáni néhány
nap a szülővé válás, és az anya-gyerek kötődés
szempontjából meghatározó, nehézségei később
többnyire alig, vagy csak rendkívüli erőfeszítések-
kel jótétehető problémákat okozhatnak.**

Erről Magyarországon még mindig kevés szó esik, sem
az érintett nők, jövődöbéli szülők, sem pedig a szakembe-
rek többsége nem tud, nem tanul. A WHO (az Egészségügyi
Világszervezet), ezért is készített részletes ajánlásokat ar-
ról, hogyan kell a tagországoknak ezt az időszakot örömteli
módon és tudatosan megélni, és ehhez minden szakmai se-
gítséget megadni. Nálunk ennek kultúrája nagyon alacsony
szintű, mint általában mindené, ahol nem a ráció, a tárgyi
felszerelés, az anyagi háttér, hanem az érzelmek, valamint
a nehezen megfogható látszó elemek a dominánsak.

Az alapvető szemléleti konfliktus és egymás mellett elbeszélés tehát itt ragadható meg, amit csak színeznek az egyéb éredekellentétek.

A szülés Magyarországon többnyire még mindig olyan beavatkozás, amelyet a nő és a gyerek elszenved, az orvos, az egészségügyi személyzet professzionális segítségével. Rengeg misztikus hit és félelemmel vegyített képzet övezi, alapvetően fejlődésnek azt tekintik a „modern” orvoslás képviselői, ha a várandós nő minden olyan vizsgálatot és életmódra vonatkozó tanácsot komolyan vesz, ami kiszűri a lehetséges problémákat, majd fájdalomcsillapítással, illetve császármetszéssel segítik a mind biztonságosabb és kevésbé traumatikus szülést, amiben a nőre többnyire passzív szerep, vagy utasításokra adott reakció marad. A műtőben minden a szakszerűséget és higiénét szolgálja, termelészzerűen, protokoll alapján, amely olyan vizsgálatok, adminisztráció és tevékenységek sorát jelenti, ami ezt a valóban felemelő, és soha meg nem ismételt rövid időszakot tökéletesen elidegeníti és üzemszerűvé teszi, a jogos pátosz és megindultság helyett. Ezt követően pedig állítólag az anya pihenését és a gyermek biztonságát biztosítják az első 5 napban azzal, hogy a legtöbb helyen elkülönítik az újszülöttet, vagy az együttlétet a nappalokra korlátozzák, és ha a szoptatás nem megy jól, vagy elég gyorsan, akkor pótlást, folyadékot adnak az újszülöttnak, miközben nem adnak módot arra, hogy szülő és gyermek tanulja, értse egymást. Ez a folyamat arra tanít – és ebben a tekintetben remekül tükrözi az egészségügy és életünk szinte minden területét – hogy ne tanuljunk meg felelősséget vállalni a saját életünkért, a velünk történelemért, ne értsük és legyünk aktív résztvevők, hagyatkozzunk szakértőkre, akik persze majd magunkra hagynak, és szemrehányást tesznek, szankcionálnak, ha nem vagyunk képesek egy bizonytalan keretű és tartalmú elvárás rendnek megfelelni, és kompetensen viselkedni.

A szülővé válás csak látszólag ösztönös és biológiai tevékenység. Azokat a késztetéseket, tudásokat, amelyeket atavisztikus módon hordozunk, többségükben régen felülírták a kialakult társadalmi és szakmai szabályok, berögzöttségek arról, hogy mi a jó és a helyes a gyerekvárás, szülés, gondozás idején, ráadásul ezek elég rapszodikusán és gyakran változnak is.

Ha komolyan vesszük, hogy az anyai viselkedés, gondoskodás a legmeghatározóbb eleme életünknek, és a kora gyermekkori érzelmi elfogadás, szeretet alapozza meg későbbi sikereinket és kudarcainkat – erre mára komoly neurobiológiai bizonyítékok vannak –, akkor a legfontosabb amit tehetünk, hogy kompetenssé és tudatosá tesszük a nőket abban, hogy ezt a szerepüket a lehető legjobban legyenek képesek betölteni. Ehhez arra van szükség, hogy értsék és megéljék, ami a

testükben, testükkel és lelkükkel történik, amíg gyereket várnak, szülnek és anyává érnek. Azt is tudjuk, hogy a gyermekkori érzelmi sérülések, traumák, a különböző okokból bekövetkező életvezetési nehézségek ebben a rendkívül érzékeny időszakban viszonylag könnyen oldhatók, megfelelő szakmai segítséggel. Ennek hiányában válik valaki patológiás terhesé, nehezedik meg, vagy akad el a szülési folyamat, hiszen nincs készen arra, hogy szülő legyen, egy életre szóló elköteleződést vállaljon. Ha ez ismert és elfogadható az orvosok és az egészségügyi szakszemélyzet számára, akkor a vita alapvetően más irányt vehetne. Akkor az az alapkérdés, hogy a sok szomatikus vizsgálat és felkészítés mellett, nem ritkán helyette, miképpen lehetne a legtöbb segítséget megadni ahhoz, hogy a szülést, a szülővé válást is segítsék egyben, és ez ne silányuljon technikai problémává. Az optimális esetben mindenkire kiterjedő szülőiségre felkészítésen ezekre kellene a hangsúlyt fektetni – és az otthonszülőknél ma ez történik –, aminek eredményeképpen jelentősen csökkenhet a szülési komplikációk, császármetszések, szülés utáni depressziók, szoptatási nehézségek, képtelenségek és későbbi gondozási, nevelési problémák száma. Ez a történet tehát arról szól, hogy mit kell tennünk haladéktalanul annak érdekében, hogy a világ legtermészetesebb biológiai, lélektani folyamatát visszaadjuk azoknak, akiket illet, és kellő alázattal kísérik ezt a folyamatot azok, akiknek ez szakemberként, segítőként feladatuk.

Az orvos jelenléte – kórházi körülmények között is – indokolatlanul sima lefolyású szülésnél, nem véletlen, hogy a magyar gyakorlatban sincs jelen fizikailag az orvos a vajúadás és a szülés lefolyásának legnagyobb részében, csak a kitolás időszakában. Külföldön azt mondják, hogy a szülő nő nagyon megijed, ha a szülőszobán orvost lát, mert az nagyon nagy bajt jelez. A szülésznők ma nálunk alkatuk és meggyőződésük szerint segítik, kísérik vagy csak obszerválják a szülésre várakozót, illetve elvégzik a szükségesnek tartott technikai feladatokat, lélektani segítséget esetlegesen adnak. Az ún. apás szülések, vagy még inkább az együtt szülés alapvető funkciója éppen az, hogy az apajelölt, vagy más családtag, barát legyen lelki társa és segítője a vajúadó anyának a sokszor komoly fájdalommal és szorongással teli időszakban, ami csökkenti a magányérzetet. Ennek nem mond ellent, hogy a legnagyobb szükség az értő figyelemre, a szülő nő szükségleteire való reagálásra van. Ezért tűnik olyan érthetetlennek és ezoterikusnak sokak számára, hogy az alternatív szülést választók más szülési pozícióról, eltérő vajúadási szokásokról, háborítatlanságról beszélnek. Arról sem sok szó esik, hogy a jelenlegi leggyakoribb szülési pozíció, a szülőszékben fekvés, ellentmond a gravitáció szabályainak, nehezíti a gyermek útját, fájdalmasabb, viszont kényelmes az orvosnak és kellő távolságot tart a szülő nőtől.

A szülés utáni együttlét az újszülöttel nem fakszni és divat, hanem élettani és érzelmi szükséglete a babának és a mamának, ekkor kezdik tanulni, megismerni egymást.

A szülészetben töltött napok többnyire feleslegesek és értelmetlenek, mégsem arról beszélünk most, hogyan lehetne a nemzetközi gyakorlatban természetes ambuláns szülést, egy napos szülészetet meghonosítani, általánossá tenni. Ez nemcsak a szülők és a gyerek érdekét – mielőbbi háborítatlan együttlétét – jelentené, hanem jelentős megtakarítást is a kórházaknak, mindannyiunknak. Ennek hasznáról és veszélyeiről számtalan kutatás, felmérés áll rendelkezésre a világon, a fő kritérium az, hogy a védőnői, gyermekorvosi, háziorvosi ellátás elérhető közelségű legyen, ez pedig ma még biztosított; gyorsan romló színvonalát meg lehetne állítani, támaszkodva világhíres hagyományainkra.

Szót kell még ejteni a fájdalomcsillapításról is. Logikusnak tűnik, hogy a vajúdás, szülés alatti fájdalomcsillapítás vívmány, hiszen enyhíti a kétségkívül erős fájdalmakat. Csakhogy éppen ez a konstruktív fájás segíti a baba útját a szülőcsatornában, az anyát pedig az észlelésben, abban, hogy éppen mi a teendője. Árt tehát, aki hálássá és passzívá teszi a szülőt azzal, hogy érzéketlenné teszi e folyamatban. A gátmetszés helyetti felkészítés, torna és szülés közbeni gátvédelem több odafigyelést és kliensi aktivitást igényel, és kevesebb orvosi tevékenységet és rémes utóhatásokat. A szoptatás jelentősége, a hozzátáplálás veszélye a szakmai szabályok ellenére még mindig nem elég világos, és ez is szorosan összefügg az információ és felkészítés, segítségnyújtás hiányával, és mindazok érdekeltségével, akik az egyértelmű tiltás és szabályozás ellenére reklámozzák és terjesztik a tápszert, és a korai hozzátáplálást szorgalmazzák.

Az nem érv, hogy ma a nők többsége bízik orvosában és az egészségügyi intézményekben, és nem kívánja másképpen megélni életének ezt a meghatározó szakaszát. Egyrészt ez merész kijelentés, mert kutatás, hiteles felmérés e témában nemigen áll rendelkezésünkre, másrészt információ és lehetőségek hiányában miért is gondolhatná másképpen, minden ezt sugallja, és ez látszik a könnyebb útnak. Másrészt képtelenségnek tartom, hogy a szüléseknek sikerült elérniük, hogy kizárólag őket lehessen szabadon választani, lévén a szülés bizalmi kérdés, mintha nem lenne minden más orvosi beavatkozás is az, például a szívátültetés, de akár a vakbélműtét is. Kár lenne úgy tenni, mintha utóbbiak esetén nem kellene személyes és kölcsönös bizalmon alapuló kapcsolat, vagy ennek hiányában nem alakulna ki sok komplikáció és frusztráció.

Az otthonaszülésről folytatott vita tehát azért olyan heves és ellentmondásos, mert nem az otthonaszülésről, hanem arról szól, hogy ezt az életünket alapvetően meghatározó időszakot más felfogásban, másképpen kellene kezelni, megélni és segíteni.

Ez azt is jelentené, hogy a mainál több gyerek születne, jóval kevesebb terhességi, szülési komplikáció, szövődmény

lenne, csökkenne a teherbeesési nehézségek, veszélyeztetett terhességek, elvesztett babák és frusztrált, bizonytalan, kiszolgáltatott nők száma, és általában is az egészségről, betegségről másképpen gondolkodnánk, beszélénk. Azt is jelentené, hogy az egészségügyi szakszemélyzet megtanulja a más okból krízisben lévő anyák segítségét, akik ebben az esetben nem hagynák hátra vállalhatatlan újszülöttjüket, hogy megfelelő felvilágosítást és segítséget adnak a fogyatékkal született gyerekek szüleinek, hogy segítenek elgyászolni az elvesztett babákat, és a koraszülött ellátás esetén is legalább annyi figyelmet szentelnek az anya és gyerekek lelki szükségleteinek, mint a fizikaiaknak.

Az egészségügyi reformnak ezekről a kérdésekről kellene elsősorban szólnia, tekintettel arra, hogy a magyar egészségügy megváltását nem az segíti, ha nemtelen vitában eldőlhet, ki adja a vezérigazgatót és mennyi profitot vehet ki a magánszolgáltató, hány kórházi ágyat szüntetnek meg nem szakmai megfontolásokból, hanem ha a hatékonyságot és eredményességet az jelzi, hogy a kliensek – a szülő nő például többnyire nem beteg, hanem szolgáltatást igénybe vevő – mennyire elégedettek, milyen mértékben elégitik ki a felismert szükségleteiket, és hogyan képes az orvostársadalom és a szakszemélyzet egy teljesen eltérő szemléletű rendszerben felismerni saját valódi érdekeit és lehetőségeit. Ha megváltozna az a túrhetetlen és káros helyzet, hogy a betegek minden értelemben elszenvedik a beavatkozásokat, és nem arra tanít az ellátórendszer, nem arra irányul a reform, hogy mindenki felismerje, hogy senki nem tudja őt meggyógyítani a saját tudatos közreműködése nélkül, és nem pénz kérdése az, hogy akar-e, képes-e felelősen gondolkodni, tenni a saját egészségével, jóllétével kapcsolatosan. Az egészségügyi reform elsődlegesen vállalt céljának annak kellene lennie, hogy az emberek akarják tudni, hogy mi történik velük és miért, hogyan előzhetik meg a bajt. Ha megbetegszenek, megfelelő mennyiségű és minőségű információt kapjanak, és ennek ismeretében hozzanak közös döntést az orvosokkal arról, mi a legjobb nekik, és értsék, hogy szomatikus bajuk túlnyomó többsége lelki eredetű, talán éppen születésük óta, miatt cipelik ezeket.

Egy ilyen reformnak zászlóshajója lehetne a szülészet, szimbolikus és tényleges értelemben is, mert plasztikus módon jelzi a bajokat és a lehetséges megoldásokat. Ez sokkal fájdalmasabb és nehezebb felismerés és feladat, mint a számokkal és tulajdonviszonyokkal, szövevényes érdekviszonyokkal való játszmák, mivel itt igazi érzésekről, fájdalomokról, veszteségekről és magáról az életéről beszélünk. Ez pedig túl komoly dolog ahhoz, semhogy egészségügyi, orvosi alrendszerek és politikusok, szakpolitikák játékvá tegyék.

Herczog Mária

Jó gyakorlatok a gyermekvédelemben

2007-ben a Szociális és Munkügyi Minisztérium és a Szociálpolitikai és Munkügyi Intézet „Jó gyakorlatok a gyermekvédelemben” címmel felhívást intézett a gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézményekben dolgozó, gyakorlati szakmai tapasztalataikat megosztani kész kollégák számára a Gyermekvédelmi törvény 10. születésnapja alkalmából. A fontos kezdeményezés célja az volt, hogy a Gyermekvédelmi törvény tízéves alkalmazása során kialakult, és a tapasztalatok által igazolt eljárásokat összegyűjtsék; a nyilvánosság elé tárják és szakmai körökben terjeszthetővé tegyék egy szervezett horizontális módszertani tapasztalatcsere keretében. Összesen hét kategóriában lehetett pályázni.¹

■ 10 ÉVES A GYERMEKVÉDELMI TÖRVÉNY

Az ünnepélyes díjátadóra a Parlamentben került sor a „10 éves a Gyermekvédelmi Törvény” rendezvénysorozat

zárókonferenciája keretében. 2007-ben ünnepeltük a Gyermekvédelemről és a Gyermekjóléti és Munkügyi Minisztériumról szóló 1997. évi XXXI. törvény hatályba lépésének 10. évfordulóját. A hazai gyermekvédelem tör-

ténetében áttörő jelentőségű volt az elmúlt évtized. Az évforduló alkalmából a Szociális és Munkügyi Minisztérium Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztálya kezdeményezésére a Szociálpolitikai és Munkügyi Intézet Gyermekvédelmi Főosztálya, valamint a gyermekvédelmi intézmények, a fenntartók, a szakmai egyesületek közreműködésével egész éves országos rendezvénysorozat valósult meg. Az eseményt Szili Katalin házelnök nyitotta meg, ahol értékelték az össze-

1) 1) Közszolgáltató és közösségi megoldások a prevencióban

2) A család összetartozásának erősítése, többirányú támogatása. A család és az otthont nyújtó ellátás kapcsolata

3) Az énazonosság erősítését, fejlesztését segítő követelmények érvényesítése

4) A szakemberek és intézmények együttműködése

5) Integrált ellátások szervezése

6) Egyénre szabott, sajátos szűkségeikhez igazodó ellátások kialakítása a szakellátásban

7) A szakmai személyiség karbantartása

gyűlt tapasztalatokat, információkat és a fejlesztés irányait összegezték az ENSZ és az Európai Unió elképzeléseinek megfelelően, valamint a hazai gyermekjóléti-gyermekvédelmi programokat tekintették át a megszületett Új Magyarország Fejlesztési Terv programkeretei tükrében. A pályamunkáért járó elismeréseket dr. Lamperth Mónika szociális és munkügyi miniszter adta át.

■ MI A JÓ GYAKORLAT?

A „jó gyakorlat” fogalma a pályázat felhívása szerint: „a gyermekjóléti-gyermekvédelmi tevékenységben, olyan helyben kialakított, eredményre vezető, új megoldási módot jelent a szolgáltatásokat igénybevevők problémáira (akár egyedi szükségleteinek kielégítésére), melyet az intézményben, ellátási formában, a helyi tapasztalat már hitelesített, bevált, rendszeresen alkalmaznak, a felhasználók elfogadták, mint szolgáltatást, igénylik, és eredményes a közösségre gyakorolt hatása is. A megoldási mód lehet saját kezdeményezés vagy adaptáció is. Lényeges feltevel még, hogy másutt is alkalmazható legyen. Az új megoldási mód „műfaját” tekintve jelentheti például: a tartalmában, formájában vagy technikájában új szakmai programot, szolgáltatást, eljárást, szervezeti vagy szervezési megoldást, támogató csoport összeállítását.”

A díjazottak között szerepelt **Az egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó ellátások kialakítása a szakellátásban kategóriában**, A Csodapók Családi Napközi „Más-képp a mások-ért” – Speciális nevelési igényű gyermekek napközbeni ellátása családi napköziben című programja. Ez a program fogyatékos és autista gyermekeknek nyújt napközbeni ellátást és korai fejlesztést, fejlesztő felkészítést egy olyan térségben, ahol a fogyatékkal élők számára 40 km-es távolságban nincs napközbeni ellátás. A Csodapók Családi napközi kiemelkedő jelentősége, hogy Magyarországon ez az egyedüli családi napközi, ahol a halmozottan fogyatékos gyermekek befogadása biztosított.

■ DÍJAZOTTAK

■ III. helyezettek:

Az egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó ellátások kialakítása a szakellátásban kategóriában,

A Veszprém Megyei Lakásotthonok Igazgatósá-

ga A mi hetünk – a gyermekvédelmi hetek – rendezvénysorozat lebonyolítása című programja.

A díjat átvette: Fallmann Józsefné

A program a gyermekek, fiatalok tanév utáni felfrissülését, regenerálódását célozza élménypedagógiai módszerek intenzív alkalmazásával, közösségi élmény létrehozásával. A több éves múltra visszatekintő program eredményessége kimutatható, és megfogalmazza összetett célrendszerét és a gyakorlatlaltól elvárt eredményeket is.

Az énonozosság erősítését, fejlesztését segítő követelmények érvényesítése kategóriában,

A sárréti Szociális Szolgáltató Kp. Gyermekjóléti Szolgálatának A település roma mesekincsének gyűjtőjéről elnevezett mesemondó verseny a kistérség roma gyermekeinek számára című programja.

A díjat átvette: Boruzs Anikó

A pályázatban bemutatott program egy mesemondó verseny roma származású gyermekek számára. A program célkitűzése a gyermekeknek szereplési lehetőséget biztosítani, elősegíteni hagyományaik őrzését, identitásuk erősödését. Pedagógiai célkitűzése nyelvi képességeik, kommunikációs készségük fejlesztése. A program családi körben valósul meg, ami egyrészt közösségfejlesztő hatással bír, másrészt erősíti a szülő-gyermek kapcsolatot. Jelentős hatással bír a helyi roma közösség hagyományainak őrzésében, identitásuk erősítésében. A szervezők jó módszert választottak a fejlesztő, játékos, közösségi program megvalósítására. Sikerélményhez, pozitív megerősítéshez juttatta a résztvevő gyermekeket. Példás a bevont partnerek magas száma és a térségi együttműködés.

A család összetartozásának erősítése, többirányú támogatása. A család és az otthont nyújtó ellátás kapcsolata kategóriában,

Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzatának Dr. Waltner Károly Otthon Fiú Speciális Gyermekotthona Együtt könnyebb – A speciális gyermekotthon és a disszociális serdülőket nevelő családok kapcsolatának erősítése című programja.

A díjat átvette: Pósa Róbert

Követendő, példaértékű pályázat, amely a speciális ellátási és/vagy nevelési igényű gyermek/ fiatal helyzetét rendszerszemléletűen közelíti meg. A családgondozás centrális a szakmai programban a helyreállító nevelés, ill. visszagondozás érdekében, így egyben eredményességet, hatékonyságot generál. A jó gyakorlat hiteles, professzionális segítő kapcsolatot alakít ki a vérszerinti családokkal a speciális otthoni nevelés alatt és után a család számára edukatív támogatást is nyújt.

A szakmai személyiség karbantartása kategóriában,

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területi Gyermekvédelmi Központja a Nevelészülöi Klubnap Nevelészülöiknek, helyettes szülőiknek, nevelőknek, segítő szakembereknek című programja.

A díjat átvette: Csatlós Sándor

A program átfogó célja a nevelészülöi lelki egészségének védelme, segítséget nyújtani a nevelészülöi tevékenység során felmerülő problémák megoldásához. Célja továbbá a nevelészülöi kiközösítése a mindennapi teendőik monotonijából, az együttműködés serkentése, empátia, kommunikációs képesség fejlesztés, mentálhigiénés szemléletformálás, mindezek képezik a program alapjait. Ezeknek a céloknak az elérésével a nevelészülöi hatékonyan tudja támogatni funkcióját betölteni. A jó gyakorlat eredményességét a nevelészülöi körében kérdőívvel mérték.

■ II. helyezettek:

A közszolgáltató és közösségi megoldások a prevencióban kategóriában,

A Miskolci Családszolgáltató Regionális Módszertani Központnak és Gyermekjóléti Szolgáltató Megyei Módszertani Központnak a „Mi vilá-gunk” című programja.

A díjat átvette: Sándor-Lenkei Aida

A programban szociális csoportmunka keretében történő dropprevenció, önismeret és szabadidő-szervezés valósul meg a 15-18 éves korosztálynak. A program magas színvonalú, nagyon innovatív, részletesen kidolgozott, igazi jó gyakorlat, amely a célcso-portra kitűnő hatással bír. Értékes eleme a program tematikussága, részletessége.

Az egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó ellátások kialakítása a szakellátásban, kategóriában,

A Pécs Megyei Jogú Város Kisgyermek Szociális Intézmények Apró Léptek Képességfejlesztő Programja

A díjat átvette: Dr. Dorsics Orsolya

A program a 0-3 éves korú gyermekotthonban nevelkedő Különleges ellátási igényű (sajátos nevelési igényű) gyermekek komplex korai fejlesztéséről szól. A program legfontosabb előnye és értéke a helyben végzett és helyi szinten létrehozott infrastruktúra segítségével történő terápia. A program pozitív hatása elsősorban az elmaradások jelentős ledolgozásában, másrészt a családhoz való kihelyezés vagy hazagondozás sikerességében érhető tetten, amelyek a gyermekvédelmi szakellátás kiemelt célját jelentik.

Az egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó ellátások kialakítása a szakellátásban kategóriában,

A Csodapók Családi Napközi „Más-képp a mások-ért” Speciális nevelési igényű gyermekek napközbeni ellátása családi napköziben című programja

A díjat átvette: Hargitai Enikő

A családi napközi fogyatékos és autista gyermekeknek nyújt napközbeni ellátást és korai fejlesztést, fejlesztő felkészítést egy olyan térségben, ahol a fogyatékkal élők számára 40 km-es távolságban nincs napközbeni ellátás. A tehermentesítés miatt a családok számára ez a lehetőség jelentős esélyt teremt a munkaerőpiacra való visszajutáshoz. Kiemelkedő jelentősége, hogy Magyarországon ez az egyedüli családi napközi, ahol a halmozottan fogyatékos gyermekek befogadása biztosított.

A közszolgáltató és közösségi megoldások a prevencióban kategóriában,

A Kamasztanya Gyermek és Ifjúsági Egyesület „EGYEDÜL NEM MEGY” Közösségszervezés, integráció elősegítése, alternatív ellátási formában, az egyenlőtlenségek kompenzálása érdekében című programja

A díjat átvette: Tóth Ferencné

A program alapvető célja a dropprevenció, illetve a felzárkóztatás, csellengő gyerekek bevonásával. Több mint 10 éve működő szolgáltatás, amely az OM Tanoda programjában is bemutatásra került. A program kiemelkedő eleme a megváltozott munkaképességűek bevonása a prevenció munkába. Támogatja továbbá az esélyegyenlőséget.

■ I. helyezettek:

A család összetartozásának erősítése, többirányú támogatása és A család és az otthon nyújtó ellátás kapcsolata kategóriában,

Ernusz Kelemen Gyermekvédelmi Intézmény Szülősegítő szolgáltatás című programja

A díjat átvette: Horváth Artúr

Az Ernusz Kelemen Gyermekvédelmi Intézmény egy létező, de eddig a gyakorlatban kielégítetlenül maradt igényt teljesít magas színvonalon, amit mindenképpen díjazni szeretnénk, továbbá széles körben terjeszteni. A szülősegítő szolgáltatás értékes eleme a szülővel való együttműködés módszereinek kialakítása és megvalósítása. A program a jelenlegi feltételek mellett fenntartható, eredményességét a hazagondozás elősegítésében mérhetjük, ami a gyermekvédelmi szakellátás kiemelt célja.

Az egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó ellátások kialakítása a szakellátásban kategóriában,

Szegedi Kistérségi Többcélú Társulása Humán Szolgáltató Központ és Gyermekjóléti Központ A Gyermekjóléti Központ által működtetett speciális szolgáltatás, a gyermekjóléti egészségügyi című programja

A díjat átvette: Schmeráné Mórocz Veronika

Magas szakmai színvonalon megírt munka, amelyben mind az eredményesség, mind a célcsoportra gyakorolt hatás mérhető, igazolható, ezért díjazásra érdemes tartjuk. Az adott településen a gyermekjóléti központ által a kórházi szociális munka biztosítása a lehető legtöbb egészségügyi intézmény és szakember bevonásával történik. Mindezt ráadásul nem csupán a gyermekjóléti központ ügyfelei részére, hanem regionális szintre emelve valósítják meg.

Az énonozosság erősítését, fejlesztését segítő követelmények érvényesítése kategóriában,

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Gyermekvédelmi Központja Multikulturális klub működtetése az énonozosság erősítése érdekében című programja

A díjat átvette: Illésné Áncsán Aranka

A program roma fiatalokat céloz meg, legfontosabb célja a roma fiatalok saját kultúrájukkal való megismertetése, amely segíti önmaguk elfogadását és az énonozosság kialakulását. A klub 2000 óta működik, amelybe a település lakói is bekapcsolódtak. Rendkívül hiánypótló szerepe van, a klub tevékenysége a roma fiatalokkal szembeni tolerancia kialakulásához elengedhetetlen.

■ Különdíjat kapott:

A család összetartozásának erősítése, többirányú támogatása. A család és az otthon nyújtó ellátás kapcsolata és Integrált ellátások szervezése kategóriában,

A Székesfehérvári Csemete Alapítvány Bölcsődétől a sokszínű szolgáltatásokat kínáló gyermekcentrumig című programja

A díjat átvette: Schreindorfé Sárközi Valéria

Kiemelkedően magas színvonalú program, de nem egy jó gyakorlatot mutat be, hanem egy komplex intézményi működést, amely külön-külön programként is elfogható egységekből áll, amit egy jó gyakorlatokat gyűjtő program keretében csak különdíjra lehet értékelni, mivel a jó gyakorlatokat, amelyeket tar-

talmaz nem lehet szétválasztani, komplex egészsként képvisel értéket.

A szakemberek, és intézmények együttműködése kategóriában,

A Józsefvárosi Gyermekjóléti Szolgálat Gyermek Átmeneti Otthona Gyermekeket nevelő önkényes lakásfoglaló családok segítése, a családok legális lakhatásának megoldása céljából című programja

A díjat átvette: Gyuris Gabriella

A program által az önkényesen üres lakásokat feltörő, lakásfoglaló családok kilakoltatása előtt lehetőség és idő van a család helyzetének megismerésére, lakhatási problémájának feltérképezésére, a családdal együtt a megoldás keresésére. Az intézkedés érvénybe lépése óta a közös együttműködés és a megfelelő idő lehetőséget biztosít, hogy a kiköltözés esetében ne szakítsák el a gyermeket a szülőktől. A program újszerű és innovatív, ezért mindenképpen díjazásra érdemes, ugyanakkor ez a fajta intézkedés csak a nagyvárosokban bír jelentős mértékkel, kis településeken nem jellemző ez a probléma.

Forrás: www.szmm.gov.hu

■ ELVÁRÁSOK ÉS TÉNYEK

Az Európai Unió elvárása, hogy a tagállamok valósítsák meg a kisgyermek napközbeni ellátásában a 30%-os lefedettséget 2010-re. Ez azonban általános elvárás, természetesen, hogy az egyes tagállamok hagyományaiknak, családtámogatási rendszerüknek megfelelően bővítik a gyermekek napközbeni ellátására irányuló szolgáltatásokat. Nálunk pl. a gyed, gyes relatíve hosszú időszaka miatt más a valós szükséglet, mint az olyan tagállamokban, ahol pár hét vagy hónap a fizetett „anyasági” támogatás. Nálunk a kisgyermek napközbeni ellátást (jórészt bölcsődei ellátás formájában) zömmel a 2-3. év közötti korosztály veszi igénybe és nem is cél, hogy 30%-os igénybe vételt érjünk el az 1 év alatti korosztály esetében a bölcsődei ellátásban.

Hazánkban, a viszonylagosan jó ellátottságának számító Közép-Magyarországi Régióban a lefedettség átlagosan 11%-os, de van, ahol mindössze 4-5%. Az infrastruktúrális jellegű (ERFA) fejlesztések érintik a családi napközit is, részben a Regionális Operatív Programokon keresztül, részben a humán közszolgáltatások intézményrendszere mint lakossághoz közeli szolgáltatások fejlesztésével. Ez jelenthet az elfogadott konstrukciók alapján többek között kapacitásbővítést, vagy éppen hozzáférés javítást. A TÁMOP 5.2. intézkedés a 0-7 éves gyermekek programjaival – a helyben elérhe-

tő szolgáltatások, programok a szülőknek és gyerekeknek ill. szakemberek képzése, hiányzó szakemberek biztosítása – jelentkező kapcsolódási pontot. A legfontosabb irány, hogy javuljon a gyermekekre és családokra irányuló szolgáltatások és programok minősége, egyenlő esélyű hozzáférése, ill. a gyermekek napközbeni ellátásainak szakmai megalapozása megtörténjen.²

A hivatalos adatok is megerősítik a gyakran tapasztalt ténytet: a több mint 30 000 gyermeket ellátó bölcsődéknek is töredéke lát el fogyatékkal élő, speciális nevelési igényű gyermekeket – körülbelül 580 fogyatékkal élő, akik közül háromszázat gondoznak speciális csoportban –, és bölcsődébe a 3 év alatti gyermekek csupán 8%-a jár.

Az első családi napközi 1995-ben nyílt meg, de informális módon régebb óta van jelen hasonló gyermekfelügyelet, hiszen a barátok, rokonok ismerősök a saját családjukban már gondoskodtak, őriztek gyereket, amikor a szülei dolgoztak. Ilyen értelemben régi-új szolgáltatás a Családi Napközi. Manapság még mindig nagyon ritka, amikor egy családi napközi vállalja fel a máshol szinte elhelyezhetetlen gyermekek napközbeni ellátását. A családi napközi (CSANA) magyarországi elterjedtsége alacsony, számuk országosan nagyságrendileg még a százat sem éri el.

Különösen megoldatlan a helyzet a kistelepüléseken, ahol néhány kisgyermek ellátására minden számítás szerint túl költséges lenne önálló bölcsődét létrehozni. A hagyományos bölcsődék egyik alternatívája lehet a kistelepüléseken az óvodai csoportok mellett szakmailag önálló, de intézményi szinten integrált bölcsődei csoportok létrehozása. A fejlesztések lehetősége a Regionális Operatív Programokban (ROP) elvileg megvan, fontos lenne azonban a kisgyermekkel foglalkozók egységes tudásának, valamint az integráció feltételeinek teljes körű megteremtése.

² Lisznyai Beáta: A Családi Napközi helye az Új Magyarország Fejlesztési Tervben (2007-2013), előadásanyag, forrás: www.szocialisgazdasag.hu

Az önálló bölcsődék másik alternatívájaként létrehozható – és elsősorban a kisebb településeken létrehozandó – ellátási formákat – mint a családi napközi és a házi gyermekfelügyelet – éppen ezért a szaktárca is szorgalmazza. Mint internetes közleményükben (lsd. <http://www.eselyegyenloseg.hu/main.php?folderID=891>) megállapítják, a férőhelyek száma csak lassan bővül, a házi gyermekfelügyelet lassan épül, évente átlagosan 200 gyermeket látnak el, jelenleg 43 szolgáltató működik. Alternatív napközbeni ellátásként játszóházak, játéktárak, játszótér-programok, klubok jönnek létre.

■ CSODAPÓK

A bemutatni kívánt Csodapók Családi Napközi beágyazottságának jellemzői, és szolgáltatás-ellátási területének adottságai jól körvonalazzák a feladatot.

– *A családi napközi helyszíne Cece, Fejér megye déli térségében helyezkedik el. A legközelebbi autóúton és vasúton is jól megközelíthető nagyváros Székesfehérvár, 40 km-re található. Ennél közelebb van Dunaujváros, de az autóbusz- és a vasúti közlekedés ebbe az irányba nem megfelelő. A helyben nem biztosított ellátásokért tehát minimum 40 km-t kell utazni.* – fogalmaz Hargitai Enikő, a napközi vezetője.

A kistérség 10 településből (Alap, Alsószentiván, Cece, Igar, Hantos, Nagylók, Mezöszilas, Sárbogárd, Sáregres, Vajta) áll, a települések közül hat 1500 főnél kisebb, három 1500 és 3000 közötti, csupán Sárbogárd város lakónépessége haladja meg a 13000 főt. A térség gazdaságát a mezőgazdasági termelés jellemzi. Ipara igen kismértékű. A mezőgazdasági termelésre a kisüzemi, családi vállalkozások jellemzők. Ezek következtében magas a munkanélküliség aránya, a munkába állók közül sok az ingázó. A több szempontú hátrányt alátámasztják a statisztikai adatok is:

– A megyében az egy főre jutó elvégzett iskolai osztályok száma a kistérségben a legalacsonyabb.

– Az őstermelők aránya több mint háromszorosa a megyei átlagnak.

– Az ezer főre jutó vállalkozások száma fele mindössze a megyeinek

– 500 főnél nagyobb foglalkoztató nincs, valamennyi településen a legnagyobb foglalkoztató az önkormányzat.

De a hiányzó intézményi férőhelyek pótlására alkalmas a családi napközi, amely

20 hetestől – 14 éves korúig fogadhat gyermekeket. Ez azt jelenti, hogy bölcsőde, óvoda, illetve az iskolai napközi vagy tanulószoba helyett a gyermekek életkorának megfelelő nappali felügyeletet és étkezést családi napköziben is meg lehet oldani. Egy családi napközi legfeljebb 5 fős létszámmal működhet, kivéve, ha a gondozónak van segítsége, ekkor még két gyermek ellátására van mód. Ez az ellátási forma mindig kiscsoportos elhelyezést biztosít. Ha a családi napköziben egy fogyatékos gyermeket is gondoznak, akkor a gondozható gyermekek száma 4 fő, amennyiben valamennyi gyermek fogyatékos, úgy 3 fő lehet. Kivételesen további két egészséges, illetve egy fogyatékos gyermek gondozása engedélyezhető, ha az ellátást végzőnek a kisegítő feladatokra állandó segítsége van.

A Csodapók Családi Napközi „**Más-képp a mások-ért**” programjának hátterében éppen az áll, hogy ebben a térségben viszonylagosan sok fogyatékos gyermeket nevelő család él.

– *Azok a gyermekek vannak hátrányos helyzetben a napközbeni ellátást illetően, akik állapotuk miatt nem alkalmasak a közoktatás nevelő, oktató intézményeiben való elhelyezésre. Ők 5 éves korukig korai fejlesztésben, majd fejlesztő felkészítésben vesznek részt. A fejlesztő felkészítés általában a családok otthonában, vagy kisebb fejlesztő helyiségekben zajlik, heti 5-10 órában. A súlyosabb fokban fogyatékos gyermekek nevelése a családok számára nagy terhet ró, mivel fogyatékos személyek napközbeni ellátására szerveződött intézmény nincs a kistérség területén. Az egyetlen intézmény a Sárbogárdon működő általános iskola, amely tanulásban akadályozott gyermekek oktatását, nevelését végzi. A súlyosan fogyatékos gyermekek ellátását nem tudja biztosítani.* – írja le a szomorú helyzetet a napközivezető.

■ A KERETEK TÁGÍTÁSA

Sok helyen a családok számára gyakorlatilag ez a lehetőség teremt jelentős esélyt a munkaerőpiacra való visszajutáshoz, tehermentesítéshez. A GYN-CS 7. standard magyarázata³ ezt megerősíti, miszerint a „gyermekjóléti alapellátás ré-

szeként a családi napközi képes a kistelepüléseken olyan minőségi gyermekellátás biztosítására, amely együttműködve a gyermekvédelem szerveivel és szakembereivel csökkentheti a hozzáférésben mutatkozó esélyegyenlőtlenséget.” Ez nagyon fontos kérdés egy olyan világban, ahol egyre inkább választani kell a gyermeknevelési támogatások hosszabb távú igénybevétele vagy egy korai munkába állás, visszaállás között. 2006-tól lehetőség van a gyermek 1 éves kora után a szülőnek GYES mellett teljes munkaidőben elhelyezkedni, de ehhez gondoskodni kell a gyermek megfelelő napközbeni ellátásáról, felügyeletéről is. És egyértelmű paradoxon, hogy ahol nagyobb esély van a munkavállalásra – nagyobb település, megyeszékhely, főváros –, ott túlszűfoltak a gyermekintézmények.

■ JOGI KERETEK

A családi napközi célja, hogy ellátást nyújtson – a Gyvt.41.§ (1) bekezdése szerint – „azon gyermekek számára, akiknek szülei, nevelői, gondozói munkavégzésük, munkaerőpiaci részvételt elősegítő programban, képzésben való részvételük, betegségük vagy egyéb ok miatt napközbeni ellátásukról nem tudnak gondoskodni”.

A gyermekek napközbeni ellátásának biztosítása a települési önkormányzat feladata, melyet saját intézmény fenntartásával vagy ellátási szerződés megkötésével (gyermekvédelmi törvény 94. – 97. §.) teljesíthet. A gyermekvédelmi törvény szerint a családi napközi a gyermekek napközbeni ellátásának egyik formája, melyhez az állam normatív támogatást nyújt. A gyermekek napközbeni ellátásának minősül a bölcsődei és óvodai ellátásban nem részesülő, továbbá az iskolai oktatásban részesülő gyerekeknek az iskola nyitvatartási idején kívüli, valamint az iskolai napközit vagy tanulószobai ellátást igénybe nem vevő gyermek családi napköziben történő, nem közoktatási célú ellátása.

A családi napközi nyitva tartása a működtetők vállalásától függően a szülők munkaidejéhez rugalmasan alkalmazkodó, hosszított munkarendű is lehet.

Forrás: www.csana-info.hu

Az előzmények csaknem 15 évesek, amikor is a Bölcsődék Országos Módszer-

³ Forrás: http://www.szmi.hu/files/images/file/standard/GYN_rev.doc Szerző: Grosch Mária, (*Gyermekek napközbeni ellátása standardok*

tani Intézetének (BOMI) vezetésével 1993-ban alakult az a munkacsoport, mely külföldi példákra és tapasztalatokra építve kidolgozta a modellt, és meghatározta a hazai adaptálás lehetőségeit. Akkor azt várták, hogy idővel sokféle szolgáltatás jelenik meg a magyarországi kisgyermekellátásban, csakúgy, mint a sokszínűbb, rugalmasabb külföldi példák mutatták. A Népjóléti Minisztérium Gyermekvédelmi Főosztálya, a Csecsemőotthonok Pikler Emmi Országos Intézete és egy szakemberekből álló munkacsoport csatlakozásával kidolgozták a családi napközi engedélyezéséhez és működtetéséhez javasolt kritériumokat és elvárásokat.

A modell-kísérlethez, a gyakorlati megvalósításhoz Kiskunhalas önkormányzata vállalt együttműködést, aminek a célja az elképzelések kipróbálása volt. A fogadás nagyon pozitív volt: az önkormányzat mint hiánypótló ellátást vezette be a családi napköziket, ezzel kiváltva 25-30 bölcsődei férőhelyet. A szülők hűségesek maradtak: aki elégedett volt, az egészen a kötelező óvodalátogatásig ide hordta gyerekeit.

Cecén, a Csodapókban a kezdetek egészen 2000 tavaszáig nyúlnak vissza, amikor is autista gyermeket nevelő szülők kezdeményezték a gondolkodást arról, hogy miképpen lehetne megvalósítani gyermekük mindennapos napközbeni ellátását. Hargitai Enikő gyógypedagógus, logopédus szociális vállalkozóként kezdte működtetni a CSANA-t, három autista gyermekkel foglalkozva. Két család, a gyógypedagógus és a gondozónő együttműködése tette lehetővé a gyermekek minél színvonalasabb és szakszerűbb fejlesztését. A közös gondolkodást kapcsolatfelvétel követte a szociális szféra azon képviselőivel, akik gyakorlottak voltak az ellátás szervezésében, rendelkeztek annak jogszabályi ismeretével. Az intézménytípusok áttekintését követően a családi napközire esett a választás.

– *A családi napközi létrehozása viszonylag egyszerűnek, olcsón kivitelezhetőnek bizonyult.* – meséli Hargitai Enikő. – *Az ellátást igénylő családok egyike felajánlotta családi házának egy részét, amely minden szempontból alkalmasnak tűnt a feladat megvalósítására. A működtetést vállalkozói formában a gyermekek*

fejlesztő felkészítését biztosító gyógypedagógusként vállaltam.

A napközi helyének kialakítása már 2000 nyarán megtörtént, kísérleti működését ugyanezen év szeptemberében kezdte meg. Működési engedélyt 2001. januárjában véglegesítették. Az engedély szerint három fogyatékos gyermek ellátására vált jogosulttá. Akkoriban gondot jelentett, hogy a fogyatékos gyerekek után járó kiegészítő normatívát nem kaphatták meg. Amennyiben erre lett volna lehetőség, még egy gondozónőt alkalmazhattak volna és a gyermeklétszám bővíthetővé vált volna 1-2 fővel. Az önkormányzat sem támogatta a vállalkozást.

A helyzetet felismerve végül is a szociális és a gyermekvédelmi törvény és ezek nyomán megalkotott egyéb jogszabályi keretek megtöltésével mára kialakult az alternatív ellátások hálózata, az érdekvédelmi és módszertani szervezetek létrejötte – a legkülönbözőbb szolgáltatások nyújtásával próbálkozva, köztük a családi napközik, amelyekben körülbelül ezer gyermeket gondoznak jelenleg. Ez a szám azonban még mindig nagyon kevésnek tűnik a bölcsődék 110%-os kihasználtsága mellett.

Az előnyök – a lefedettség mutatók javításán túl – pedig kézenfekvők: a néhány főnyi (5-7) gyermeklétszám egyénre szabott foglalkozást tesz lehetővé, a fertőzéses megbetegedések ritkábbak, mint a nagyobb létszámú gyermekközösségekben, a különleges bánásmódot igénylő gyermek szükségletei jobban kielégíthetők (pl. asztma, allergia, sérült gyermek, tanulási zavarok), a családi körülmények megkönnyítik a kisgyermek számára a szülőltől való elszakadást, előkészítik a későbbi nagyobb gyermekközösséghez való zökkenőmentesebb csatlakozást, az állam és a helyi önkormányzat hozzájárulásával az átlagjövedelmű szülők számára is megfizethető gyermekellátási forma, az adott lakókörnyezetben bármilyen kis számú igény kielégítésére alkalmas, nagyon rugalmas szolgáltatási forma, jól tud alkalmazkodni a változó igényekhez, ugyanakkor működési engedélyhez kötött, a helyi önkormányzat felügyeletével, definiált elvárások és feltételek szerint, ellenőrzött működik – ez biztonságot jelenthet a szülőnek. De előnye az is, hogy tevékenysége összekapcsolható a

gyermekjóléti alapellátás más jellegű segítő formájával, így a helyettes szülői tevékenységgel, ami különösen átmeneti vagy krízishelyzetek megoldásában hasznos.

■ KI BIZTOSÍTHAT CSALÁDI NAPKÖZIT?

A hatályos szabályozás (15/1998 NM rend.) szerint családi napköziben ellátást csak olyan nagykorú, cselekvőképes, büntetlen előéletű személy biztosíthat:

1. aki személyisége, egészségi állapota és körülményei alapján alkalmas gyermek felügyeletére, gondozására, nevelésére, és

2. akinek személyével szemben nem áll fenn a gyermekvédelmi törvényben meghatározott kizáró ok, valamint

3. aki érvényes Egészségügyi Nyilatkozattal rendelkezik,

4. aki a külön jogszabályban meghatározott tanfolyamon eredménnyel részt vett.

5. Családi napköziben nem biztosíthat ellátást és nem foglalkoztatható az a személy:

1. aki ellen gyermek sérelmére elkövetett szándékos bűncselekmény miatt eljárás folyik, vagy akit jogerős bírói ítélettel ilyen bűncselekmény miatt ítélték el,

2. akinek szülői felügyeleti jogát a bíróság jogerős ítéletével megszüntette, valamint

3. külön jogszabályban rögzített kivételektől eltekintve –, akinek a szülői felügyeleti joga a gyermek átmeneti nevelésbe vétele miatt szünetel (a gyermekvédelmi törvény szerinti kizáró ok).

A családi napközi csak akkor kezdheti meg a működését, ha az előre nem látható váratlan események (például betegség) esetére az ellátást biztosító személyeknek a fenti feltételeknek megfelelő helyettese is biztosítva van és érvényes működési engedéllyel rendelkezik.

Forrás: www.magyarorszag.hu

■ KERESLET ÉS KÍNÁLAT

A gyermekekkel az ellátást nyújtó legtöbbször saját háztartásában foglalkozik, a gyermekek fogadására megfelelően kialakított lakrészben, de gyakran előfordul az is, hogy külön csak a gyermekek fogadására kialakított ingatlanon működik a szolgálta-

tás. Ez az egész világon elterjedt szolgáltatási forma akár abban a formában is, hogy édesanyák saját gyermekük gondozása mellett otthonukban vállalják mások gyermekeinek felügyeletét, akár önkormányzati fenntartású CSANA-ként. A szülő és a gondozó együttműködése, a gondozók szakmai képesítési előírásai, a minőségbiztosítás országoként különféleképpen van szabályozva, de a csana-info (Családi napközök érdekvédelmi és információs honlapja) szerint mindenütt jellemző, hogy az intézményekhez képest sokkal családiasabb módon foglalja keretekbe a gondozási tevékenységet. A Magyarországon szakhatóságok által engedélyezett családi napközi hasonlít egy gyermekközpontú sokgyermekes családhoz, ahol a gyermekek biztonságos, otthonos környezetben élnek. A családdal való együttműködésnek, partnerségnek, kommunikációnak óriási jelentősége van, hiszen lényegében az ellátás olyan rugalmas, hogy az ellátást nyújtó és igénybevevő megállapodásán múlik minden. Nem véletlen, hogy a családi napközök nagyon népszerűek a szülők és a gyerekek körében.

Az ellátás biztosításának speciális igényei okán a családi napközök között ritka formát alkot a Csodapók Családi Napközi, mivel nem a működtető látja el a gondozási feladatokat. A feladatra olyan gondozót alkalmaz a fenntartó, aki speciális ismeretekkel rendelkezik a fogyatékosok terén, illetve hajlandó a speciális tudás megszerzésére.

– *Az indulás első évében egy bölcsődei gondozó látta el a feladatot, aki a családi napközi miatt autizmus specifikus tanfolyamot végzett.* – sorolja a különleges kihívásokat Hargitai Enikő. – *Az első évet követően új gondozót kellett keresni, ami nem volt könnyű feladat, hiszen a jelentkezőknek meg kellett felelnie a gyermekek speciális igényeinek. A jelenlegi gondozó négy éve látja el a feladatot. Nagy kihívás volt számára az igényeknek való megfelelés. Az első két évben megszerezte a gyógypedagógiai asszisztensi képesítést, valamint elvégezte a családi napközi felkészítő tanfolyamot.*

De nem csak a gondozást végző számára kihívás a fogyatékos gyermekek ellátása, hanem a működtetőnek is. Olyan speciális struktúrára, eszközökre van szükség, amely a mindennapi fejlesztő gondozás feltételeinek megfelel. Az ellá-

tás helyszínének berendezési tárgyait a meghatározott napirendnek megfelelően kell beszerezni, berendezni. A gyermekek foglalkoztatásához fejlesztő eszközökre, játékokra van szükség.

– *Ennek biztosításához az Egészségügyi, Szociális és Családügyi minisztérium által kiírt pályázat adott lehetőséget az első évben. Pályázati forrásból (500 ezer forintnyi támogatást kapott a családi napközi programja), bútorokat és fejlesztő eszközöket vásároltunk, amelyek a mai napig a működés alapfelszerelését teszik ki. A beruházás minden évben folyamatos, hiszen az eszközök amortizációja nagy mértékű, valamint a gyermekek fejlődési ütemének megfelelően kiegészítésre szorul.*

A Csodapók Családi Napközi egyéni vállalkozói fenntartásban működik. A gyermekek ellátását gyógypedagógiai asszisztens végzi. Állandó segítőként jelen van a napköziben, illetve a családi házban az ellátott gyermekek egyik szülője. Az állandó segítő jelenléte biztonságot ad a gondozó számára, valamint biztosítja az étkezéssel járó teendők végzését.

A CSANA napi nyitvatartási ideje 8 óra, amely rugalmasan igazodik a szülők igényeihez. Autista és középsúlyos értelmi fogyatékos gyermekek napközbeni ellátását biztosítja, amelynek szerves része a speciális gyógypedagógiai fejlesztés.

– *A fejlesztés gyógypedagógus irányításával és aktív részvételével folyik. A gyógypedagógus a gyermekek számára szakértői véleményben előírt fejlesztési feladatai szerint állítja össze a fejlesztési tervet. A napi tevékenységek időbeli, térbeli struktúrájában történnek, ami biztosítja a gyermekek biztonság érzetét. A foglalkozások célja a munkára való felkészítés is, ezért a gyermekek által készített tárgyak többsége maradandó munkadarab (gyöngyfűzés, mozaikkép, ajándéktárgyak, stb.).*

A szülők igényei szerint a gyermekek speciális diétás étkezésben részesülnek, amely állapotuk javítását, szinten tartását segíti elő. A diétás étrend összeállítását az ebben jártas szülő végzi.

– *A gyermekek szakértői bizottsági felülvizsgálata évek óta a családi napköziben történik.* – emeli ki az eddig elért eredményekről szólva Hargitai Enikő. – *A bizottság szakemberei a helyszínen, ismert, megszokott környezetben végzik el*

a vizsgálatokat, amely mind a szülők, mind a gyermekek számára optimális.

Legfontosabb eredménynek a gyermekek állapotában beállt változást tekintjük. Kiegyensúlyozottak, nyugodtak. Fejlesztésük, foglalkoztatásuk során arra törekszünk, hogy megtanítsuk őket idejük hasznos eltöltésére. A napközi eredménye azal mérhető, hogy sem a szülők, sem a gyermekek nem szeretik a szüneteket. Éppen ezért, csak néhány napos, maximum egy hetes szüneteket tartunk. A gyermekek megszokták a rendszerességet, a CSANA időbeli és térbeli biztonságot nyújt számukra.

A szülők munkába való visszaállását is fontos eredménynek tekintjük, de ennél még talán fontosabb, hogy tehermentesíteni tudjuk őket napi néhány órára. Így a gyermekeikkel eltöltött időt pihentebben, nyugodtabban, tartalmasabban töltik el.

Minden évben helyet adunk hallgatói gyakorlatoknak, lehetőséget biztosítunk gyógypedagógiai asszisztenseknek, gondozóknak, családi napközi felkészítő tanfolyami hallgatóknak tapasztalatszerzésre, szakmai gyakorlatra.

A napközi jelenlegi fejlesztő eszköze készlete bármilyen korú és állapotú fogyatékos gyermek fejlesztését, foglalkoztatását képes szolgálni. Ennek következtében és a felmerülő igények okán kiegészítő szolgáltatásként helyet tudunk biztosítani korai fejlesztés, fejlesztő felkészítés foglalkozások megtartására.

■ FOGYATÉKOS GYERMEKEL- ELLÁTÁSÁNAK POZITÍV ÉS NEGATÍV TÉNYEZŐI A CSALÁDI NAPKÖZIBEN Pozitív tényezők

– a fogyatékos gyermekek mindennapos napközbeni ellátása a korai életkorban is mentesítheti a szülőt a „24 órás szolgálat” alól

– bármely településen megvalósíthatóvá, elérhetővé lehet tenni a szülők számára a napközbeni ellátást

– a nem szobatiszta, de óvodás, kiskorú gyermekek ellátása is biztosítható

– a családi napközi színtere lehet a korai fejlesztésnek, fejlesztő felkészítésnek az óvodában, iskolában nem elhelyezhető gyermekek esetében

– a szakértői bizottság kontrollvizsgálatai is folyhatnak a napköziben

– megfelelő felszerelés és a gondozó szakképzettsége esetén megvalósulhat a fejlesztő gondozás

Negatív tényezők

– a gyermekek csak 14 éves korukig tarthatók a családi napköziben, holott tankötelezettségük meghosszabbítható akár 21. évükig, fejlettségi fokuk pedig kisgyermeki szinten van/marad

– vidéken az esetek nagy részében semmilyen nappali foglalkoztató, fogyatékosok napközi otthona nem érhető el 40 km-es körön belül, vagyis a családban élő, 14 évet betöltött fogyatékos gyermekek egykeresős családokat „termelnek”, később pedig valószínűleg bentlakásos otthonokba kerülnek

– a jogszabály szerint fogyatékos gyermekek esetén 3 (4) fő vehető fel a családi napközibe, ami szakmailag maximálisan érhető. Normatív támogatásra viszont ugyanolyan mértékben jogosult a fenntartó, mintha 7 gyermeket láthatna el

■ IRÁNYOK, AKADÁLYOK

A szakmai tanácskozásokon⁴ az aktuális fejlesztési irányok egy megerősödőben lévő szolgáltatásra utalnak, ahol minőségi munkát várnak el, alkalmazkodást

⁴ LSD:
http://www.szmi.hu/gyv10ev/files/napkozbeni_emlekezteto2007.doc

az időközben elfogadott protokollokhoz, célzott továbbképzést és módszertani segítséget (a képzésben legyen + 10 óra a speciális gyerekek foglalkoztatására való felkészítés és legyen kötelező továbbképzés a szakemberek számára), hogy a családi napköziben tartható gyerekek korhatárát legalább a tankötelezettség felső határáig emeljék fel, fogyatékosoknál esetleg 21 évig is tarthasson, a fogyatékos gyermekek után speciális normatívát lehessen hívni, hogy a családi napközik megalakításánál legyen egységes eljárásrend országosan, vagy éppen hogy a családi napközivel szemben ne legyenek közétkezési elvárások (ÁNTSZ). Folyamatos az értékelés-önértékelés, minősítés rendszerének kiépítése, fejlesztése. Kiemelkedően fontos a területen tevékenkedő civil és szakmai szervezetek együttműködése, ennek élharcosa a Magyarországi Családi Napközik Közhasznú Egyesülete, a módszertani háttér kialakításában, koordinációban nagy szerep hárul a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézetre. Hozzájuk tartozik a személyes gondoskodás körébe tartozóan a kisgyermek napközbeni ellátását biztosítók (bölcsőde, családi napközi, házi gyermekfelügyelet, alternatív napközbeni ellátás) munkájának szakmai, országos segítése. Jogszabály szerint ((15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 48. § (2) bekezdése alapján) ide tartozik a bölcsődei gondozás-nevelés

minimumfeltételeinek kidolgozása, valamint a szakmai munka részletes szempontjait meghatározó Módszertani levél kiadása a családi napközik számára a gondozás-nevelés részletes szakmai szempontjainak meghatározása érdekében, továbbá a gyermekek tartózkodására szolgáló helyiségek kialakítására az esetleges balesetek megelőzése érdekében.

A családi napközi előnyeinek számbevétel, a rugalmas lehetőségek, és a felmért, létező szülői igények ellenére sem mindig nyitottak az önkormányzatok arra, hogy magasabb összegű támogatás mellett, a rugalmas ellátást preferálva szervezhessék meg a legkisebbek nappali ellátását családi napközi formájában. A www.magyarorszag.hu közlése szerint az önkormányzatok nem kötik meg az ellátási szerződést, noha ahhoz, hogy a szociális vállalkozásként működő családi napközi hozzájusson az állami normatívához – amely egyébként folyamatosan emelkedik –, az önkormányzattal ellátási szerződést kell kötni. Annak ellenére, hogy az önkormányzatnak kötelessége a nappali ellátás biztosítása, és nincsen a településen olyan intézmény, amely ellátná a feladatot, a családi napközik mindössze 10 százalékának sikerült elérnie, hogy rendelkezzenek ellátási szerződéssel.

Van még tehát mit tenni.

Gy. É.

Az állampolgári részvétel és közösségeink erősítése

■ BESZÁMOLÓ A RESZTORATÍV GYAKORLATOK NEMZETKÖZI INTÉZETÉNEK BUDAPESTI KONFERENCIÁJÁRÓL (2007. NOVEMBER 7-9.)

„Részvétel, felelősségvállalás, kommunikáció, közösség, törődés, helyreállítás, megértés, elfogadás” – ezek a fogalmak övezték a Resztoratív Gyakorlatok Nemzetközi Intézete (www.iirp.org) és a Közösségi Szolgáltatások Alapítványa Magyarország (www.iirp.org/hu) által közösen rendezett háromnapos konferenciát.

Az ún. helyreállító (resztoratív) szemlélet alkalmazói számos gyakorlati modellel – pl. mediációval, konferencia-modellekkel, kör-modellekkel, csoportos döntéshozatali módszerekkel – dolgoznak az európai, amerikai, ázsiai, ausztráliai és afrikai kontinensek országaiban. Az egyes – sokszor nagyban eltérő – módszerek hasonlatossága, hogy minden esetben céljuk: konstruktív megoldást adni a személyközi, kiscsoportos és társadalmi konfliktusokra; részvételt biztosítani a konfliktusban érintettek számára, valamint olyan megoldáshoz hozzásegíteni a feleket, amelyben szükségleteik és érdekeik egyaránt tükröződnek. Más szóval, a megoldáskeresés minden esetben az érintettekkel, nem ellenük és nem nélkülük történik.

Ezen elvek alapján dolgozó szakemberek gyűltek össze 2007 őszén – különleges alkalommal – Magyarországon megrendezett nemzetközi rendezvényen. A háromnapos konferencián részt vettek pedagógusok, szociális munkások, pszichológusok, pártfogók, nevelők, rendőrök, bírók, ügyészek, szakpolitikusok, társadalomkutatók – emberek, akik a békés konfliktuskezelés útjait keresik munkájukban (és talán magánéletükben is).

A rendezvény első napján az előadások két nyelven voltak hallhatók. Ez lehetőséget teremtett arra, hogy a kb. 120 fős nemzetközi közönség mellett több mint 200 magyar szakember is részt vegyen a gyermek- és családvédelem, az igazságügy és az oktatási rendszer legkülönbözőbb szektoraiból. Az előadásokkal, filmvetítésekkel és interaktív gyakorlatokkal színesített napon elsőként Herczog Mária¹ és Negrea Vidia emlékezett meg a helyreállító módszerek magyarországi bevezetésének folyamatáról. Ezt Ted Wachtel és Paul McCold előadása követte, bemutatva a resztoratív gyakorlatok elméleti hátterét és kutatási eredményeit. Módszertani tapasztalatokat Terry O’Connel, ausztrál rendőrtől kaphatott a közönség, aki több ezer konfliktusban – köztük emberölési cselekményeket követően is – facilitált érintett felek és közösségek között. A délutáni előadások során Dr. Hatvani Erzsébet beszélt a 2007-ben bevezetett büntetőügyi mediáció tapasztalatairól, valamint Kerényi Mária és – Szűcs Enikő tolmácsolásában – Magyar Gyöngyvér mesélt a resztoratív módszerek oktatásban és gyermekvédelmi intézményekben alkalmazott hatásairól.

A nap utolsó előadásaiként Rob van Pagée a családi csoportkonferenciáról, Bruce Schenk az iskolai alkalmazásokról, Eva Fahlström pedig a hajléktalanokkal való segítő munka terén járt körbe a resztoratív filozófia alkalmazhatóságát és hatásait. Mindezt szemléletes filmek illusztrálták, az egyéni benyomást pedig kis körökben tudták megosztani egymással a résztvevők.

A konferencia második és harmadik napja igazi utazás volt: a több mint 50 előadás és műhelybeszélgetés országról országra mutatott példákat arra, hogy egyének, közösségek és egész társadalmak miként kezelik konfliktusaikat. Legyen szó családokról, iskolákról, intézményekről, börtönökről, háborúkról, a gyakorló szakemberek mindvégig arra fókuszáltak, miként lehet teret adni a részvételi döntéshozatalnak, az érzelmek feltárásának, a közös szabályok megalkotásának és követésének, a közösségi kötelek helyreállításának, a visszafogadásnak és a megbékélésnek.

Az olvasó talán most arra gondol, amire e sorok írója is: nincs-e égető szükség minderre Magyarországon is? Mi hiányzik ahhoz, hogy a fenti szemléletet számos gyakorlati példa tükrözze ebben az országban is? Mi az a változtatás, ami nem másoktól függ, és amire nem kell holnapig várni? Mi az, amit mi magunk és a mai nap meg tudnánk lépni?

A resztoratív módszer a személyes és aktív felelősségvállalásra épít: azt mondja, bármilyen kicsi is egy egyéni vállalás, többet ér, mint a hangzatos, látványos és soha meg nem valósuló ígéretek. És az is biztosan állítható, van olyan kicsi lépés, amely megtehető anélkül, hogy mások döntéseitől függne. Tehát nincs akadálya, hogy mi magunk – akár szakmai-, akár magánéletünkben – tegyünk egy apró lépést a békés konfliktuskezelés irányába. Veszíteni nincs mit, legrosszabb esetben is csak minden úgy marad, ahogy volt.

Fellegi Borbála
<http://www.fellegi.hu>

¹ A megemlékezés teljes szövegét Beszámoló rovatunkban közöljük. (A szerk.)

Szemtől szembe¹

Magyarországon az elmúlt 100 évben – a rettenetes XX. században – a legtöbb embert, családot, kisközösséget súlyos sérelmek, veszteségek érték. A társadalmi-gazdasági változások, a két világháború, a trianoni békeszerződés, a két világháború közötti időszak, az 1956-os forradalom, majd az azt követő négy évtized szinte senkit nem hagyott érintetlenül. Az 1989-90-es békés átmenet Magyarországon, a társadalmi-gazdasági berendezkedés változása nagyon is kedvezhetett volna annak, hogy a társadalom tagjai, csoportjai különféle módon és formákban feldolgozzák, és erkölcsi jóvátétellel, megbékéléssel lezárják a történeteket, és így lassan a váratlanul kapott szabadság és új lehetőségek megéléséhez. Az erőszakmentes, veszteségmentes megközelítés, a sérelmek és veszteségek kimondása és feldolgozása, a bocsánatkérés és megbánás nagyon kevés esetben, többnyire felemás módon és töredékesen történt csak meg, nemegyszer újabb traumákat okozva és tovább mélyítve a régi sebeket. A töredékes és ellentmondásos pénzügyi kárpótlás csak a feszültségeket fokozta, a katarzis elmaradt. Sokféle, itt nem elemezhető okból nem volt lehetőség arra, hogy tiszta lappal, de legalábbis az őszinteség, nyitottság, tisztázás szándékával, illetve az erre való törekvéssel „váltsunk rendszert”.

Az elmúlt közel 20 évben sokszor, sokféle utalás történt a dél-afrikai példára, nagyon is helye lett volna egy ilyen típusú békekötésnek az egymásra haragvással, gyanakodással és mára nyílt ellenségeskedéssel néző társadalmi csoportok között.

Az áldozatok, a sértettek, illetve a vitában álló felek szempontjainak sokkal erőteljesebb figyelembevételére lenne szükség ahhoz, hogy társadalmi béke és tisztességes, élhető politikai, társadalmi helyzet alakulhasson ki.

Mára inkább a konfliktusok és tények eltakarása, elhallgatása, szublimálása, illetve más területeken való kieleveződése, a közhangulat, közbeszéd eldurvulása következett be. A mediáció, erőszakmentesség, kárhelyreállítás széplelkűségnek, naivitásnak, a fennálló politikai, gazdasági, társadalmi erő- és érdekviszonyokkal ellentétesnek látszik. A helyzet súlyosbodik, a krízis sok tekintetben mélyül, a társadalmi különbségek és szakadékok szélesednek, az indulatok fokozódnak, és felszínre kerülnek azok a zsigeri érzések, amelyek levezetése, kioldása meggyőződés szerint nem oldható meg anélkül, hogy a szembenézés, a tények és érzések elemzése, feldolgozása és végül az érzelmi kárjótétel és megbocsátás ne történné meg.

¹ Elhangzott a Resztoratív Gyakorlatok Nemzetközi Intézetének konferenciáján (Budapest, 2007. november 7-9.)

Engem e történések nemcsak társadalomkutatóként, hanem személyemben, családom történetében is érintenek, nyilván ezért is foglalkoztat olyan intenzíven mindez. Ami megtörtént, nem változtatható meg utólag, de semmilyen szempontból nem mindegy, hogyan megyünk tovább!

Az elmúlt húsz évben magam a gyermekvédelem különböző területeivel foglalkoztam kutatóként és egyetemi oktatóként, egy civilszervezet egyik vezetőjeként, a médiában gyakran szereplő „megmondóemberként”. Az intézményes gyermekvédelem, illetve a gyerekek intézetbe kerülésének megelőzése és mielőbbi kikerülése, alternatív családpótló formák voltak sokáig az érdeklődésem homlokterében, miközben a család szerepe, lehetőségei, a krízisek okai, és ezek megoldása foglalkoztatott. Rob van Pagée és Eileen Pasztor segítségével került Magyarországra a ma is általánosan használt FIKSZ – eredeti nevén PRIDE – nevelőszülői program, ami szemléletében nagyon elütött az itthoni szakmai, kulturális kontextustól, mivel nem a szülők, gyerekek, nevelőszülők hibáinak és rossz viselkedésének taglalásán, fegyelmezésén, kioktatásán alapult, hanem a gyerekek és rajtuk keresztül az őket körülvevő felnőttek szükségletein, a veszteségeik feldolgozásán, a korábban történetek reparálásán alapult. Ez a döntés-előkészítő tréning sok elemét hordozza azoknak a technikáknak, amelyek a megoldandó problémára, élethelyzetre koncentrálnak, nem ítéleznek, kommunikációs készségeket fejlesztenek, érzésekkel dolgoznak. Nem tekinthető véletlennek, hogy Rob von Pagée, megismerkedve néhány évvel később Ted Wachtel-lel és a Real Justice módszerrel, 1998-ban engem is segített abban, hogy megtanuljam a helyreállító igazságszolgáltatás eme válfaját. 1994-ben Új-Zélandon már találkoztam a családi csoport konferencia technikájával, mély benyomást tett rám, meghívtam Magyarországra egy új-zélandi kolleganót, aki gyermekvédelmi szakembereknek ismertette a módszert, de semmiféle fogadókészséget nem tapasztaltam, láthatóan nem volt érett a helyzet arra, hogy itthon is elkezdjük a használatát. Nagy lehetőséget láttam tehát abban, hogy ismét „szembejött” ez a technika, és jónéhány év is eltelt időközben.

Nagy élményt jelentett számomra, amikor Burlingtonban, Vermont államban résztvevője lehettem Rob és Ted támogatásával a Real Justice tréningnek, majd a resztoratív konferenciának, ahol nagyon meghatározó élményeket és tapasztalatokat, ismeretségeket szereztem. Megismertem a „főszereplőket”: Tedet, Susan Wachtelt, Paul McColdot, Beth Rodmant, Terry O’Conellt és sokakat másokat, azok közül, akik e módszer és szemlélet képviselői. Ismét nagyon lelkes lettem, és azt gondoltam, mielőbb meg kellene ezt a lehetőséget ismertetni a magyarországi kollegákkal, hogy kipróbálhassuk és adaptálhassuk a módszert, hiszen a gyerekvédelemben, az iskolában, a gyerekkorú elkövetők esetében, és a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában és más területeken is óriási esélyeket adhatna egy másfajta megközelítésre,

a többnyire megoldhatatlannak tetsző problémák kezelésében, megoldásában. Azt is vélelmeztem, hogy a gyermekvédelmi törvény 1997. évi bevezetése kedvez az új lehetőségek gyakorlati megvalósításának.

Ted és Susan nagyon lelkesen fogadták az ötletet, és rövidesen ellátogattak Budapestre, ahol megszerveztük az első orientáló tájékoztatást és képzést. Meghívtuk mindazokat, akiről úgy gondoltuk, hogy érdekeltek, akiket meg szeretünk volna győzni arról, hogy nekik is hasznos lehet ez a szemlélet és módszer. A gyermekvédő intézetekben, gyermekotthonban dolgozó szakemberek, pedagógusok, pártfogók, rendőrök, a javító-nevelőintézetek vezetői és munkatársai, a minisztériumi gyermek- és ifjúságvédelmi főosztályon és az országos módszertani intézetben dolgozók, egyetemeken oktatók, kutatók, mind kaptak meghívást, és elég népes társaság gyűlt össze az akkori Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézetben, 1999-ben. Ebben az évben jelent meg Lovas Zsuzsával közösen írt könyvünk a családi mediációról, amely az első ilyen témájú szakkönyv volt; ekkorra már érezhetően nőtt az óvatos érdeklődés az alternatív konfliktuskezelési lehetőségek iránt, több helyen folytak képzések. Mi magunk is mediáltunk, sőt az egyesület jogi irodáját is átneveztük mediációs és jogi irodának.

A budapesti látogatás alapján többféle terv szóba került. Hamarosan Paul McCold és Beth Rodman sikeres képzést tartottak szakemberek számára Budapesten. Természetesen felmerült a magyarországi adaptáció lehetséges formájának megteremtése, amelyet Ted mindenképpen egy új civilszervezet létrehozásával képzelt el, míg én örömmel vettem volna, ha már 6 éve működő egyesületünk, a Család, Gyermek, Ifjúság önálló ágazataként valósul meg ez. Az itthoni bevezetést segítő célszerűnek látszott, hogy a módszert használó iskolákban Tedék mentorálása mellett kiképeződjék néhány magyar szakember, akik később képzőként és gyakorlati szakemberként is sikerrel terjeszthetik a módszert. Így került sor arra, hogy két, általam kiválasztott munkatársamat, Dr. Györfi Éva jogászt és Negrea Vídia pszichológust meghívja a Community Service Foundation Pennsylvániába egy évre. Éva családi okokból néhány hónap múlva hazajött, Vídia pedig az egyéves kinntartózkodást követően Teddel és munkatársaival közösen létrehozta a magyarországi szervezetet, amelyet azóta is működtetnek, és amelyről ők fognak részletesen beszámolni. Kiutazásuk előtt módomban volt látogatást tenni Pennsylvániában, ahol Tedék megmutatták az iskolákat, mielőtt velük együtt egy újabb konferencián vehettem részt Torontóban. Ezen az úton merült fel, hogy a módszer megismertetéséhez mindenképpen szükségünk volna egy olyan kézikönyvre, amely bemutatja a Real Justice módszert, és mindazt, amit tudniuk kell azoknak, akik ezzel, vagy más hasonló resztoratív technikákkal szeretnének dolgozni. A Community Service Foundation segítségével, Tedék anyagi támogatásával jelenhetett meg a „Megbékélés és jóvátétel” című könyv, amely elsősorban a segítő szakemberek és egyetemisták számára kívánta mindazt bemutatni, ami a helyreállító igazságszolgáltatás történetének, lényegének és használatának alapjaihoz szükséges. Fontos szerepet játszott

a program támogatásában tavaly tragikus módon meghalt kollegánk, Gáspár Károly, aki a szaktárca gyermek- és ifjúságvédelmi főosztályának vezetőjeként sokféle módon segített mindannyiunkat.

A Család, Gyermek, Ifjúság Egyesületben hozzáláttunk a módszer magyarországi adaptációjához a saját értelmezésünk, felfogásunk szerint. „Szemtől-szembe” módszernek magyarítottuk, mivel a Real Justice elnevezést – Igazi Igazság – túlon túl provokatívnak éreztük, és azt is éreztük, nekünk is ki kell alakítanunk azt a változatot, amit igazán sajátunknak érezhetünk, ami a saját tapasztalataink alapján működőképes. Az első kísérleti program a Zöld kakas Líceummal közösen indult, ahol a tanári kar Braun József és Kerényi Mari iskolavezetők ösztönzésére alkalmazni kezdte a módszert a hozzájuk járó, más iskolákból kimaradt, vagy eltanácsolt, kitett középiskolásokkal. A kezdeti nehézségeket és bizonytalanságokat követően a program önálló életre kelt, és mai napig működik, nagy örömeinkre. E tapasztalatról számtalan publikáció született Földes Petra, akkor ott tanító kollegánk, és az azóta e témában Ph.D.-jét készítő, akkor még egyetemista Fellegi Bori írásaiból, amelyek több helyen megjelentek.

Számtalan próbálkozásunk volt, hogy gyermekvédelmi intézményekben, iskolákban alkalmazzuk a tanultakat. Izgalmas és – nem számunkra – szégyenteli kudarc volt a kereszt döntőgető fiatalok esete, amit ugyancsak Fellegi Bori írt meg szakdolgozatában és később megjelent tanulmányában is, amely klasszikus esete lehetett volna a helyreállításnak, a szó minden értelmében, hiszen öt középiskolás ledöntötte egy éjszaka a Városligetben a Regnum Mariánum fakeresztet. A fiúk egy kiemelkedő hírű gimnázium jól tanuló végzősei voltak, a történet komoly politikai felhangokat is kapott, de sajnos senki nem értette meg a helyreállító módszer használatának jelentőségét, így bírósági tárgyalásra és értelmetlen befőzésre került sor, amely nem hagyott nyomot sem az érintettekben, sem a közösségben, pedig katartikus eredmény is lehetett volna.

A helyreállító igazságszolgáltatás különféle technikáinak elterjedését segítheti, hogy 2006-ban végre felmerült a családi csoport konferencia módszer alkalmazhatósága, ezúttal a családon belüli erőszak elkövetőinek kezelése kapcsán, és az eddigi képzések, esetek azt mutatják, hogy lassan elindul e téren is valami.

Az AVP modell, Marshall Rosenberg Együttműködő Erőszakmentes Kommunikációja, a Zsiráf nyelv, vagy a nagyon népszerűvé vált Gordon-módszer mind segítik e megközelítés elterjedését, hiszen alapvetően ugyanarra a gondolatra épülnek, ha némileg eltérő módszertani megközelítésben is. Egyre több kutató foglalkozik e területtel, döntően büntetőjogászok, ami jelzi a hazai alkalmazások jelenlegi fő irányát.

2002-ben az Országgyűlés törvényt alkotott a közvetítői eljárásról, ami elvileg a mediáció legitimitását és ezzel jóval szélesebb körű alkalmazását jelentette volna, de sajnos máig

nem készült el a gyakorlati alkalmazhatóságához szükséges végrehajtási rendelet és módszertani útmutató, aminek hiányában a bírók nemigen használják e lehetőséget, noha egyesületünkben egyre több esetben sikerül a mediációt sikerrel alkalmazni.

2006-ban a büntető törvénykönyv az EU-s előírásoknak megfelelően beépítette a tettes-áldozat mediációt a büntető igazságszolgáltatás rendszerébe is, így a fiatalkorúak esetében ez jó lehetőségnek mutatkozhatna, de az alkalmazás feltételeit olyan szűkre és speciálisra szabta minden szakmai érvelés ellenére, amely a gyakorlatot egyelőre meglehetősen korlátozóttá teszi.

A gyermekkorú elkövetők esetében lehetőség nyílhatna a jóval szélesebb körű alkalmazásra, de ezt eddig nem sikerült érvényesíteni minden előnye ellenére sem, mint ahogy az iskolák és gyermekvédelmi intézmények sem érzik szorító szükségességét kudarcos működésük és tehetetlenségük hangoztatása ellenére.

2005-2006-ban egy HEFOP pályázat keretében módunk volt 140 gyermekotthonban dolgozóval megismertetni a módszert, amit sikerként könyvelhetünk el. Ebben az évben ugyancsak pályázati úton kaptunk lehetőséget egy 25 perces film elkészítésére, amely a családi, iskolai erőszak megelőzésével, kezelésével foglalkozik, és remélhetően sokakhoz eljut majd.

A Community Service Foundationnal és munkatársaival kapcsolatunk távolságtartóvá vált, sokféle okból eltérően ítéltük meg a kialakult helyzetet, feladatokat és lehetőségeket. E tapasztalat egybecsengett a más szakmai szervezetekkel, intézményekkel és szakemberekkel, más programoknál megismertekkel. Ennek alapján kétféle következtetést lehet levonni (persze, csak ha őszinték akarunk lenni). Egyfelől nekünk is nehéz azt a kommunikációt és a hozzá kapcsolódó érzéseket saját mindennapjaikban alkalmazni, akik ezt tanítjuk, terjesztjük, gyakoroljuk. Emögött valószínűleg az húzódik meg, hogy egy új eszmeiség, megközelítés, módszer úttörői maguk is nehéz emberek, jó okkal arra, hogy másképpen gondolkodjanak, cselekedjenek, ütközzenek, mint az átlag. Másrésztől sokféle felfogás, érték- és érdekütközés is befolyásolja az együttműködést, eredményességet. Szakmai, emberi hiúság, munkalehetőség, anyagi szempontok természetesen korlátozzák annak esélyét, hogy elsősorban az új és jobbnak gondolt elképzelések, módszerek, valamint a közjó kerüljön az első helyre, és a sokféleség, egymás mellett tevékenykedés érték maradjon. A harcok, viták, érdek- és nézetkülönbségek hozzátartoznak e munkához, és nem ritkán azok tűnnek a leginkább harcosnak, akik a békét a leghangosabban hirdetik. Ezt nem érdemes elhallgatni, nem feloldha-

tatlan probléma, és mindenképpen érdemes értékén kezelni, mert része a realitásnak, különben minden hamissá és hiteltelenné válhat.

A magyar és a nemzetközi tapasztalatok egyaránt azt igazolják, hogy egy-egy új gondolat, gondolkodást és cselekvést reformáló program csak lassan, és küszködések közepette tud utat törni, elterjedni, bármilyen jó is legyen, különösen, ha nem üzleti vállalkozásról van alapvetően szó. Szükséges hozzá egy olyan környezet, amely minden szempontból kedvez, érett és befogadó. Ez ritka kegyelmi pillanat, többnyire nem ez a helyzet.

Hosszabb távon igazán annak van jelentősége, hogy jó időben, jó helyen volt-e mód megismertetni, elfogadtatni valamit, amit fontosnak és hasznosnak tartottunk, és egybeesett más érdekekkel, szempontokkal is, de legalábbis nem keresztezte azokat. Kevés kivételtől eltekintve az egyéni teljesítmények többnyire elhalványulnak, a konfliktusok, harcok feledésbe merülnek, az ideák és gyakorlatok megtalálják helyüket, majd továbbfejlődnek, vagy kiváltja őket egy új. Saját szerepünket gyarlóság lenne túlértékelni, mégis joggal érezhetjük, hogy nagyon meghatározó és „világmegváltó” tetteket hajtottunk végre, hogy hozzájárultunk ahhoz, hogy Magyarországon ismertté és elfogadottá váljék a nem túl távoli jövőben az, amit képviselünk: a helyreállító igazságszolgáltatás különféle módszereinek megismertetése és gyakorlata azok számára, akik gyerekekkel, fiatalokkal foglalkoznak, illetve az ő részvételükre is számítanak. Ennek keretében pedig a tisztességes, emberséges, egymás szempontjaira is figyelni képes kommunikáció, konfliktuskezelés, probléma-megoldás.

Az elmúlt évek számomra is sok tanulást és – időnként fájdalmas – tanulságot hordoztak, jobb és türelmesebb lettem általuk. Ezúton is szeretnék megkövetni mindenkit, akit eközben igaztalanul bántottam és megbántottam, sajnálom, és igyekszem jóvátenni. Teljes szívemből, és szeretettel mondom tehát köszönetet mindazoknak, akik lehetővé tették, támogatották mindazt, amiről itt beszámoltam, és akik megszerverték a konferenciát, hogy a résztvevők mindarról számot adhassanak, amit ők maguk tudnak, tapasztaltak, és meg szeretnék osztani a jelenlevőkkel.

Herczog Mária

Gyűjts erőt a fájdalom megállításához!¹

A 2006-os Szaharov-díjátadás apropóján – amit szokásosan jól felépített jelölő kampány előz meg, és a jelölt munkásságának méltatása mellett az érintett társadalmi probléma is fókuszba kerül –, szembesülhetett a szélesebb európai közvélemény egy alapvetően afrikai kihívással. Annak a rendkívül ártalmas és kegyetlen hagyománynak a XXI. századi továbbélésével, amit a női nemi szervek megcsonkítása jelent. De korántsem csak Afrikáról van szó: az Arab félszigeten és Ázsia egyes részein is alávetik a lányokat ennek. És Európában, közöttünk is – például Franciaországban, Németországban –, a bevándorlók közösségeiben. Borbélyok utaznak ide az anyaországból, hogy elvégezzék véres munkájukat. Kislányokat vakációra küldenek haza, ahonnan körülmételve térnek vissza. Akadnak olyan európai orvosok, akik véghezviszik a csonkítást arra való hivatkozással, hogy ezzel a kisebbik rosszat okozzák: megmenthetik a pácienszt az anyaországi veszélyes körülmények között zajló procedúrától és káros következményeitől, és persze profitálnak is a műtétekből.

Minden év decemberében kiemelkedő esemény az Európai Parlament életében a gondolat szabadságáért odaítélt Szaharov-díj átadása. A díjat 1988-ban hozta létre az EP. Olyan egyéniségek vagy szervezetek érdemlik ki, amelyek következetesen küzdenek az elnyomás, az intolerancia vagy az igazságtalanság ellen. Vagyis a demokráciáért, a jogállamiságért és az emberi, illetve a szabadságjogokért folytatott küzdelem támogatása a cél. Az átadásra évente, a decemberi ülésen, december 10. körüli időpontban kerül sor, az ENSZ Emberi Jogi Egyetemes Nyilatkozatának aláírási évfordulóján.

Egy ilyen típusú problémakörre felhívni a figyelmet olyan körültekintéssel lehet, hogy a brutalitás maga és az ellene kifejtett igen nehéz küzdelem is kellő nyilvánosságot kapjon. Másként kell szólni az érintettekhez, és másként azokhoz, akik tehetnének valamit. A Művészet a Női Nemiszerv-csonkítás Ellen (ART against FGM) elnevezésű nemzetközi tiltakozó projekt az utóbbiakat célozta meg.

A vizualitás ilyen ügyekben önmagában is sokkoló, ezért nem véletlen, hogy a kampányba szervesen illeszkedett egy olyan utazó kiállítás, könyv és weboldal, amelyhez sok-sok művész adta a nevét és alkotását, hogy a maga eszközeivel, demonstratív vizuális állásfoglalásával üzenjen, szavak helyett képekkel.

Tettekkel és szavakkal, lobbival, képzéssel, felvilágosítással pedig az a művészek és európai politikusok által is támogatott szervezet, amelynek tevékenységét a díjra méltónak találták, és

jelölték is tavaly. A német-kenyai együttműködésben megvalósuló Fulda-Moscho projekt (*Győzzük le a női nemiszerv-csonkítás hagyományát!*) küzdelme igazi sikertörténet, ha megnézzük az eredményeket: már az első, 2002-es továbbképzési programot követő néhány hét elteltével a kisii törzshöz tartozó résztvevők úgy döntöttek, hogy ellene vannak a saját gyermekük nemi szervi megcsonkításának.

Kenyában a kisii közösség volt a leginkább hagyományőrző: a lányok 98%-át csonkították a nemi szervén. Ez – mint a vallásoknál is régebbi hagyomány – az egyik legelterjedtebb és legkegyetlenebb módja a nők értékelésének. Leginkább a 4 és 14 év közötti lányokat érinti: nem használnak semmiféle altatót vagy fájdalomcsillapítót, használnak viszont laposra kalapált szeget, kést, pengét, borotvát, törött üveget, hajnalban, rituális decemberi napon – borbélyok, bábák vagy anyák metélik ki lányuk nemi szervének darabjait. A legsúlyosabb esetekben a klitoriszt és a belső szeméremajkakát is eltávolítják, míg a külsőket kitégítik. A sebet akáctüske-túvel bevarrják, hogy csak gombostűfejnyi rés maradjon, ugyanis annál értékebb a nő, minél kisebb ez a lyuk. Ezért viszont a későbbiekben túl nagy árat fizetnek. Sem fájdalomcsillapítás, sem higiénia nem jut nekik, és ha túlélnek az „operációt”, elviselhetetlen fájdalmat élnek át, jelentős a vérvesztésük, vérmérgezésnek, fertőzéseknek és további sérüléseknek vannak kitéve. Hosszú távon visszatérő krónikus fertőzések és gyulladások jelentkeznek a húgycsőben, húgycsőben, medencében. Jellemzőek a vizelési, menstruációs problémák, a depresszió. Nemi életük során számtalanszor szétszakadnak, és a szülés – ami a legtermészetesebb dolog a világon – sokszor halált jelent a szülő nőre és a babára egyaránt.

¹ Az összeállítás a projekt kiadványa (DONT – Women's Art Protest Against Female Genital Mutilation, 2007) és a DAB (Deutscher Akademikerinnen Bund) publikációja alapján készült.

Azok a helyi tanítók és iskolavezetők (210 fő 70 iskolából), akik elsőként részt vettek a szemináriumokon, hamarosan háttérrel voltak a közvetlen környezetükre is. A következő három évben ezzel vált lehetővé, hogy a női nemi szervi körülmetélés, csonkítás aránya a meglévő 98%-ról 32%-ra essen vissza. A program hatékonysága a nagyon gyakorlatias oktatáson alapul, amelynek keretében általános egészségügyi kérdésekkel és kifejezetten nemiséget érintő témákkal foglalkoznak. Az olyan projektek, mint a Fulda-Mosocho, azért jelentenek sarokkövet, mert példát mutatnak a világnak abban, hogyan kell segíteni azokon, akik nem képesek magukon segíteni. 2007-ben már a térség oktatási hivatala is beszélgetést és workshopot kezdeményezett a projekt gazdáival annak érdekében, hogy további iskolákat és közösségeket vonjanak be. Elsődleges cél, hogy saját lányait megvédjék a csonkítás tradíciójától, de nagyon hangsúlyos a házasetben elszendvedett erőszak csökkentése is. Mindösszesen 800 000 lakoshoz juthatna el így a program: számítások szerint lakosonként 1.50 eurós költséggel kalkulálva nemcsak a 2007-ben születő lányok volnának megmenthetők a nemi szervi csonkítástól, hanem a 2003 és 2006 között születettek is, illetve azok, akik eddig valamiért véletlenül megúszták a procedúrát. Emellett jelentősen lehetne csökkenteni az egyéb genderspecifikus erőszakot is. A projekt fenntarthatóságához jelentősen hozzájárul, hogy a bevont és együttműködő közösségek speciális felkészüléssel egyénre szabott turistaprogramot kínálnak elsősorban németországi csoportoknak, akiket a jelentős kulturális és egyéb különbségek miatt szintén felkészítenek az útra, egy intenzív hétvégi programon.

A kiállítás és kampány védnöke, szervezője, az Európai Parlament tagja Brüsszelből elutazott a projekt helyszínére, Mosochoba. Alexander Alvaro személyesen találkozott a résztvevőkkel, és meggyőződhetett arról, hogy mit hozott ez a projekt a helyi lakosok életébe. Vallomások, személyes attitűdbeli változások, házastársi történetek arról, honnan hová érkeztek. Férfiak meséltek korábbi erőszakos viselkedésükről, feleségbántalmazásról, és kegyetlenségbe hajló nemi életükről. Hogy a múltjukban mennyire esélytelenek voltak a nők a megszólalásra, változtatásra. Senki sem bújta el, és senkit sem takartak el, miközben önként elmondta a saját történetét. Alvaro szerint az európai közvéleményhez is vissza kellene csatolni mindazokat a tapasztalatokat, amelyekből okulni érdemes, hiszen például a német általános iskolai biológia tankönyvekben sem található semmi a női nemi szervekről, nem is említik a tanórákon. Miért nem tekintjük olyan fontosnak ezt a témát ahhoz, hogy tudatos felvilágosítással beszéljünk az érintettekkel a nyilvánvaló és kevésbé nyilvánvaló kérdésekről is?

Afrika problémájáról először az 1995-ös pekingi 4. Női Világkongresszuson beszéltek abban az értelemben, hogy 10 éven belül drasztikusan csökkenteni kell a női testet érő csonkítás hagyományából adódó emberi jogi sérelmeket, ami egyes becslések szerint eléri az évi 3 millió esetet. Ebben az időszakban számos afrikai országban – így Kenyában is – tiltották be a nemi szerv-csonkítást, számos programot indítottak el

nyugati támogatással. 2004-re Kenya kormánya kötelességének érezte, hogy házigazdája legyen az első, „Stop FGM” (Állítsuk meg a női nemi szerv-csonkítást!) című nemzetközi konferenciának. Akkor ismerte meg a szakmai-politikai nyilvánosság a Fulda-Mosocho projektet is, amit a programgazdákon túl ott 45 kisii lakos is képviselt. Ezek a „kedvezményezett” emberek 500 kilométert utaztak azért, hogy megosszák a konferencia 27 afrikai országból jövő résztvevőivel munkájuk eredményeit, a változásokat. A konferenciát követő néhány héten belül sor került egy olyan ünnepségre is a kisii közösségben, amellyel elismerték és megerősítették az elért eredményeket, az újfajta szemléletet és kultúrát – azt, hogy konkrétan 1000 szülő döntött másképp: a lányokat helyi méltóságok, elöljárók erősítették meg a közösség teljes jogú tagjaként és így később házasságra alkalmasaként.

A Fulda-Mosocho projekt alappillére, hogy hozzájuttassa az érintetteket az alapvető információkhoz, és megerősítse őket abban, hogy helyesen döntenek, ha szakítanak egy kegyetlen és a lányaik életére egészében kiható hagyománnyal. A résztvevők eljutnak oda, hogy nyíltan felvállalják korábbi magatartásukat és a változtatási szándékukat. Mernek másként dönteni, szemben a hagyománnyal. A bevont lakossággal kéz a kézben alakították az oktatási programot, ennek is köszönhetően lett nagyon sikeres. Tényleges szükségletekre – az alapvető információk hiányára – építve, a tananyagban szerepelt a női-férfi nemi szervek anatómiája, családtervezés, AIDS-prevenció, és a nemi szerv-csonkítás életre szóló következményei is. Tabubontást végeztek. A képzési környezet, atmoszféra pozitív-megerősítő ereje is sokat hozhatott ahhoz, hogy igazi kulturális áttörés szülessen. Volt tere – fizikai és mentális értelemben egyaránt – a gyásznak, érzelmeknek, könnyeknek, vallomásoknak, kérdéseknek és a kreativitásnak. Nyílt, tudás-alapú beszédmóddal mutatni jó példát az eredményes kommunikációra: tabuk nélkül beszélni, ami nem könnyű gyakorlás nélkül. A fele-fele arányban nőkből és férfiakkal álló kiképzett tanárok először magukkal dolgoztak, aztán saját szűkebb-tágabb családjukban, majd iskolájuk közösségében: kollégákat, diákokat és szülőket győzték meg a káros tradíció megállításának szükségességéről. Aztán nyílt napot szerveztek, ahol minden vendég megbizonyosodhatott arról, mi mindent értek el: minden társadalmi csoport meg volt immár győződve a nemi szerv-csonkítás élő hagyományának tarthatatlanságáról. A csonkítás szokásos hónapjában, decemberben ma már ezrek ünneplik a győzelmet, több ezer lány menekült meg, újabb térségekbe gyűrűzött be a szemléletváltozás, teljességgel múlttá téve a káros hagyományt.

Gy.É.

Nagykorú a Gyermekjogi Egyezmény

1989: a Berlini fal leomlott, a fegyverszünet véget vetett az angolai polgárháborúnak, a Dalai láma Nobel-békedíjas lett, kitört a Bársonyos Forradalom Prágában, és ez volt a Gyermekjogi Egyezmény¹ megszületésének éve is.

Az Egyezményt – továbbiakban CRC – 18 évvel ezelőtt ratifikálták, és mindenki, aki akkor született, s idén tölti be a 18. életévét, ahhoz az első generációhoz tartozik, amely már a CRC védelme alatt élte végig gyermekkorát, s vált felnőtté.

A CRC 18. évfordulójának méltó megünneplésére, amely egyben jelentős mérföldkő is, az UNICEF számos újító kezdeményezést hívott életre annak érdekében, hogy a fiatalokat képezzék és képessé is tegyék őket arra, hogy beszámolhassanak a CRC életükre gyakorolt hatásáról, vagy éppen hatástalanságáról.²

Napjainkban minden korábbinál jobban elismerik a gyerekek és a fiatalok jogait. Sőt, egyre inkább elfogadott, hogy aktív szereplőként éljenek az őket megillető jogokkal.

A CRC egy nemzetközi emberjogi egyezmény, amely kimondja, hogy minden gyermeket születésétől fogva megillet az alapvető szabadság és minden alapvető jog.

Egy olyan egyezmény, mint ez, megállapodás emberek és országok között, amelyek megállapodásuk alapján, egyetértésben alkotják meg az erről szóló jogszabályokat. A CRC a gyerekeket mindenhol megillető jogokat rögzíti. Alapvető követelményeket fogalmaz meg a gyermekek jóllétére vonatkozóan fejlődésük különböző szakaszaiban, és mint ilyen, ez az első egyetemes jogi háttér a gyerekeket illetően a történelem során.

Az UNICEF CRC-évfordulója alkalmából indított kampányának célja, hogy elősegítse a közvélemény jobb és eredményesebb tájékoztatását az általános gyerekjogokat illetően, emellett pedig az, hogy ösztönözze a fiatalokat, hogy aktív szerepet vállaljanak annak feltárásában, hogy miben és hogyan lehet, legyen hatással az ő életükre a Gyermekjogi Egyezmény.

Az UNICEF a CRC útmutatásának megfelelően igyekszik a gyermekjogok rendszerének kiépítésére és az ehhez kapcsolódó elvek meghatározására, valamint arra, hogy a különböző országok egységesen értelmezzék az Egyezményt.

■ MI A „CRC@18”?

A CRC@18 egy olyan internetes portál, amely nemcsak információkat nyújt a gyermekeket megillető jogokról, de lehetőséget biztosít arra is, hogy a gyerekjogokról és a CRC-ről alkotott véleményét bárki megoszthassa, hogy elmesélhesse, mindez hatással volt-e az életére, fontos-e az ő és a barátai számára.

A születésnapj jelzavak: Ismerd meg a jogaidat! Hallasd a hangod! Cselekedj! Légy magad is a változás motorja!

■ MI A GYERMEKJOGI EGYZEMÉNY?

Mára 193 állam ratifikálta a CRC-t. Valójában mindössze két állam létezik a világon – Szomália és az Egyesült Államok –,

amely még nem alkalmazza a CRC-t saját törvénykezésében, noha mindketten aláírták azt.

A CRC a legszélesebb körben ratifikált emberjogi egyezmény a világon. 54 cikkelyében (plusz két opcionális protokolljában) részletesen tartalmazza az emberi jogokat és azt, hogy ezek hogyan alkalmazandók a gyakorlatban.

A CRC felismeri és elismeri azt, hogy a szülők játsszák a legfontosabb szerepet a gyerekek felnevelésében. Arra bátorítja a szülőket, hogy foglalkozzanak a CRC témáival gyermekükkel közösen, „olyan módszerrel, amely a legmegfelelőbb alkalmas a gyermek fejlődésben lévő képességeihez, tehetségéhez, készségeihez” (5. cikkely). Azok a szülők, akik ösztönösen ráéreznek gyermekük fejlettségi szintjére, magától értetődően tudják ezt csinálni. A témák, amelyeket megbeszélnek, a mód, ahogyan megválaszolnak kérdéseket, a fegyelmezési módszerek, amelyeket alkalmaznak, különbözni fog aszerint, hogy a gyermek 3, 9 vagy 16 éves.

A CRC kimondja, hogy minden 18 év alatti ember (ez egyébként a gyermekkor meghatározása), függetlenül nemtől, származástól, vallástól, illetve esetleges fogyatéktól, speciális törődést és védelmet igényel, mivel a gyermekek a legsérülékenyebbek.

■ VEZÉRELVEK

■ Bár a CRC összesen 54 cikkelyből áll, 4 alapelv vezérli:

- A diszkrimináció kizárása (2. cikkely): Senki nem szenvedhet hátrányt faji hovatartozása, bőrszíne, neme, anyanyelve, vallása, nemzeti, szociális illetve etnikai háttere miatt, politikai vagy másfajta meggyőződése, véleménye okán, társadalmi osztálybeli hovatartozása, vagyona, családi státusza folytán, vagy azért, mert fogyatékkal él.

- A gyermek legfőbb érdeke (3. cikkely): Azokat a törvényeket és intézkedéseket, amelyek kihatnak a gyermekekre, a gyermekek legfőbb érdekének kell meghatározni, és a lehető legnagyobb haszonnal kell járniuk a gyerekek számára.

- Élet, fejlődés és védelem (6. cikkely): Az adott ország hatóságainak védelmet kell biztosítaniuk a gyermekek számára, és

¹ Convention on the Rights of the Child (CRC), www.unicef.hu

² Az összeállítás forrása: <http://www.unicef.org/nowyourrights/>, fordította: Havas Júlia

segíteniük kell abban, hogy elősegítsék a gyermekek fejlődését fizikai, szellemi, erkölcsi és szociális szempontból egyaránt.

- Aktív részvétel (12. cikkely): Mindenkinnek joga van hallatni a hangját az őt érintő döntésekkel kapcsolatban, és ahhoz is, hogy véleményét figyelembe vegyék.

A CRC ugyanazt jelenti a világ bármely részén élő emberek számára. Bár közös alapelveket fektet le, figyelembe veszi a különböző államok eltérő kulturális, társadalmi, gazdasági és politikai berendezkedését is, ezért minden országnak joga és lehetősége van arra, hogy az Egyezményt saját országa képére formálva ültesse át a gyakorlatba.

■ JOGOK BIRTOKÁBAN ÉLNI

Hogyan hat a CRC a gyermekek életére? Mit jelent az, hogy a jogaikat biztosítják, vagy megtagadják?

A gyermeknek minden életkorban vannak jogai. Élete korai szakaszában az élethez, a táplálkozáshoz, a személyazonosság-hoz való jogok a legfontosabbak. De amikor eléri az iskoláskort, joga az oktatáshoz egyre fontosabbá válik. Végezetül, tinédzserkorban a védelemhez való joga fokozott hangsúlyt kap, ahogy egyre függetlenebbé válik, és egyre inkább a körülötte lévő világ foglalja le.

■ 0 és 5 éves kor között – Koragyermekkor

A jó életkezdés gondoskodást, biztonságos és egészséges környezetet is jelent, amelyek együttese teszi lehetővé a gyermek számára, hogy életben maradjon és fejlődjön, gyarapodjon – testileg, szellemileg, érzelmileg és szociálisan egyaránt.

■ 6 és 11 éves kor között – Gyermekkor

Minden gyermeknek joga van a jó minőségű alapoktatáshoz egy támogató környezetben, ahol kibontakoztathatja tehetségét. A gyerekeknek ahhoz is joguk van, hogy információkat kapjanak.

■ 12 és 14 éves kor között – Kamaszkor

Minden gyermeknek joga van az erőszakkal, ártalmakkal és a kizsákmányolással szembeni védelemhez, ahhoz, hogy félelem nélkül éljen és ahhoz, hogy ne érje sem fizikai, sem lelki bántalmazás.

■ 15 és 17 éves kor között – Kései kamaszkor

Minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy képességeit, készségeit maximálisan kiteljesítse egy ösztönző, motiváló környezetben, ahol részt vesz a család, az iskola, a közösség és a társadalom életében.

■ TÉNYEK

- A CRC a gyermekek alapvető jogait fekteti le. 1989. november 20-án fogadták el New Yorkban, az ENSZ közgyűlésén.
- 93 állam ratifikálta a CRC-t, törvényi háttérrel adva neki ezzel. A CRC a világ legszelebbebb körben elfogadott egyezménye.

- Az Egyezmény 54 cikkelyt és két opcionális protokollt vagy extra rendelkezést tartalmaz. Négy alapelv mentén épül fel:

1. Senkit nem lehet kirekeszteni.
2. Döntéshozatalkor a gyermekek legfőbb érdekeit kell szem előtt tartani.
3. Mindenkinnek joga van az élethez és a fejlődéshez. Ide értendő a szellemi és testi jóllét is.
4. Mindenkinnek joga van szabadon kifejezteni véleményét, és ezeket a véleményeket figyelembe kell venni minden olyan probléma során, amelyek az egyént érintik.

- 1990 szeptemberében az ENSZ Közgyűlése megtartotta az első világtalálkozót a gyermekek életének jobbátétele érdekében.

- 2001-ben az ENSZ főtitkára „Mi, a gyermekek”³ címmel megjelentette az 1990-es csúcstalálkozó óta eltelt idő alatt a témában született eredményekről, előrehaladásról szóló jelentést. A jelentés felsorolja az elért legfontosabb eredményeinek egy részét a 90-es évtizedben: 2000-re 3 millióval kevesebb 5 év alatti gyermek halt meg összehasonlítva az 1990-es adatokkal, ugyanebben a korcsoportban 4 százalékkal kevesebb gyermek volt alultáplált, és az általános iskolás korú gyermekek 82 százalékát írták be általános iskolába. A 2001-es jelentés azt is megjegyzi, hogy szükség van további fejlesztésekre és lépésekre: az akkori adatok szerint az emberiség fele élt kilátástalan szegénységben, 11 millió gyermek halt meg ötödik életévének betöltése előtt, gyakran olyan okok következtében, amelyeket meg lehetett volna előzni, 150 millió gyermek volt alultáplált és közel 120 millió nem járt iskolába.

- A Millenniumi Nyilatkozat⁴ a fejlődésről, békéről és emberi jogokról szóló elköteleződés. 2000. szeptember 8-án közel 200 vezető fogadta el a Nyilatkozatot, és kötelezte el magát 8, speciális célcsoportokat érintő céljának elérése mellett 2015-re.

- Az ENSZ Közgyűlésének gyermekkel foglalkozó csúcstalálkozója – amely 2002. május 8-a és 10-e között zajlott –, volt az első alkalom, hogy a gyermekügyek az ENSZ ülészek alatt hivatalosan szerephez jutottak. A kormányzatok és az NGO-k hivatalos küldöttei vettek részt rajta, és ez a speciális ülészek volt az 1990-es csúcstalálkozó első fő hozadéka.

- A Gyermekek Fórumában⁵, amely megelőzte a csúcstalálkozót, 154 ország 404 fiatal delegáltja (242 lány és 162 fiú) vitatta meg, hogyan lehetne jobbá tenni a gyermekek életét. Három kemény munkával töltött nap után a delegáltak közös meg egyezéssel fogadtak el egy nyilatkozatot, amelyet elküldtek a csúcstalálkozó kezdetére. Nyilatkozatuk az „A nekünk való világ”⁶ címet kapta.

- A csúcstalálkozó eredményeképpen meghatározták a napi rendet „A gyermekeknek való világ”⁷ címmel, amely megpróbálta áthidalni az 1990-es „nagy ígéretek” és a „szerény eredm-

³ We the children (a ford.)

⁴ Millennium Declaration

⁵ Children's Forum

⁶ A World Fit for Us (Külön honlapja nincs, de részletesebben olvasni lehet róla a: <http://www.unicef.org/specialsession/documentation/childrens-statement.htm>)

⁷ A World Fit for Children

nyek” közti szakadékat. A terv határidőkhöz kötött feladatokat határozott meg a Millenniumi Nyilatkozat gyermekeket érintő céljainak eléréséhez. Kidolgozta továbbá az országok feladatait a fejlesztésben 2003 végéig, előírta az elérendő céloknak megfelelő nemzeti akcióttervek kidolgozását.

- Egy évvel a különleges ülésszak után a világ 105 országa kezdett a fentieknek megfelelő lépéseket tenni, akár az akcióttervek kidolgozásával, akár a tervek végrehajtásának megkezdésével.

- A következő, „korszerűsített” ülésszakot, amely „A gyermekeknek való világ + 5”⁸ címet viseli, 2007 decemberében rendezték. Több mint 140 kormánydelegáció vett részt, ami kiemelkedően magas szám.⁹ A különleges ülésszak egy lényegében hat pontból álló nyilatkozatot fogadott el, melyben leszögezi többek között a 2002 óta tapasztalható legfontosabb tényeket és az aktuális törekvéseket: minden évben kevesebb az 5 éves kor alatt elhunyt gyermekek száma, több gyerek jár iskolába, mint korábban bármikor, több képzési lehetőséghez van egyenlő hozzáférése fiúknak és lányoknak, több gyógyszert biztosítanak a beteg gyerekeknek, több jogszabály, akciótterv született a gyermekeket érő erőszak, bántalmazás és kizsákmányolás elkerülésére – minden aktuális és jövőbeni tettek ezekre az ered-

ményekre kell építenie. Leszögezi továbbá, hogy a gyermekszegénység, a szükségletek kielégítetlensége és a jogok sérelme a legnagyobb globális kihívás. Noha mérhető a javulás, még mindig igen magas a gyermekhalálozás, a betegségek terjedése. Még mindig sok gyerek nem fér hozzá az oktatáshoz, túl sokan áldozatai erőszaknak, bántalmazásnak és kizsákmányolásnak, sokakat ér hátrányos megkülönböztetés, különösen a lánygyerekek élnek kevesebb eséllyel. Az UNICEF azért dolgozik – mint ki is nyilvánítja –, hogy megtörje a szegénységi spirált, hogy a nemzetközileg elfogadott fejlesztési célokat elérje, hogy a világ gyermeknépességének minél nagyobb hányada élvezzen jólétet és minden joga érvényesüljön. Ehhez természetesen elengedhetetlen egy széles értelemben vett partnerség nemzetközi, nemzeti, regionális, kormányzati és civilszervezetek között, a média képviselőivel is együttműködve. Minthogy a UNICEF örömmel fogadja a gyerekek véleményét és nézőpontját, törekszik részvételük további erősítésére minden olyan folyamatban, ahol érintettek. A Nyilatkozattal megerősíti, hogy minden politikájával és programjával azt szolgálja, hogy közös a felelőssége a szülőknek, családoknak, gyámoknak és más gondozóknak, az egész társadalomnak abban, hogy minden gyermek biztonságban és támogató családi környezetben nőjön fel.

⁸ A World Fit for Children + 5

⁹ Az ENSZ Közgyűlés „A gyermekeknek való világ” (A World Fit for Children) című csúcstalálkozó öt éves évfordulója alkalmából 2007. december 9-10-én megrendezte a Gyermekek Fórumát is New York-ban. A magyarországi gyerekeket a 17 éves Benedek Brigitta és Kis Eszter képviselte. Mint a hivatalos közleményből megtudtuk, Brigitta Budapesten él, 10 éves kora óta gyermekvédelmi gondoskodásban. Őt a Nevelőotthonok Nemzetközi Szervezete (FICE) Magyarországi Egyesülete ajánlotta eddigi közösségi tevékenysége alapján. Eszter a 10 éve működő, az Európai Unióban is elismert Kamaszparlament jelenlegi (harmadik) miniszterelnöke.

A gyerekképviselők a világtalálkozón aktívan részt vettek a Gyermekek Fóruma kerekasztal-beszélgetéseiben. A többi között megvitatták az egészséges élet elősegítését, a HIV/AIDS elleni küzdelem, a minőségi oktatás biztosítása, a visszaélések, a kizsákmányolás és az erőszak elleni védelem, a gyermekek részvétele a róluk szóló döntésekbe és a gyermekek elleni erőszak kérdéseit. A ENSZ által kiválasztott egy-egy lány és fiú a csúcstalálkozó záróülésén is felszólalt.

Urbánus gyakorlatok

■ FIATALOK A VÁROSBAN

A tematikus hálózatokat, munkacsoportokat, kutatási és felmérési tevékenységeket átfogó URBACT program a 2001-es Európai Bizottság Fehér Könyvében megfogalmazott felismerésre alapozva az Unió ifjúsági korosztályának kíván újfajta ösztönzést adni.

■ AZ URBACT PROGRAM¹

hozzájárulhat a fiatalok jobb beilleszkedéséhez a városokba, lehetőséget kínál a részvételre és a közös tanulásra. Része az URBAN II Közösségi Kezdeményezési Programnak, és olyan városokat, városrészeket kíván elérni, ahol jellemzően magas a munkanélküliség, kiugró a bűnözés és nagyfokú az elszegényedés, leszakadás, hiányoznak a közszolgáltatások; lényegében az ilyen profillal bíró EU tagállami városokat szervezi hálózattá. Ennek során lényeges, hogy az érintett városok tapasztalatcseré-

je megtörténjen: ebben a korábbi és jelenlegi szereplők az URBAN I és II projektekből, a Városi Kísérleti projektek kedvezményezettjei, valamint az EU új tagállamainak a 20 000 lélekszám feletti városai vesznek részt. A helyben működő gyakorlatok, modellek, irányzatok elemzésével nagy nyilvánosságot kívánunk teremteni a tanulságoknak, következtetéseknek, az újabb vagy jó gyakorlatnak számító helyi projekteket pedig EU szinten terjesztik kiadványokon, konferenciákon és egy weboldalon keresztül. A honlap ifjúság-tematikus – gyakorlati eszközöket és információkat biztosít a várospolitikásoknak az ifjúságpolitika kidolgozásához, megvalósításához: jelentéseket, esettanulmányokat, irányelveket, javaslatokat tesznek közzé a

¹ Az összeállítás az URB ACT: Részvétel és beilleszkedés: Fiatalok a városban, URBACT programfüzet és a projekt honlapja (www.urbact.eu) információira épül.

bevonás, részvétel, biztonság, integráció és gazdasági fejlődés fiatalokkal kapcsolatos kérdéseiben.

Két URBACT hálózat fókuszál kifejezetten az ifjúsági kérdésekre: a Bristol vezette Young Citizen's Project (Fiatal Polgárok Projektje), és a Malmö vezette Young People from Exclusion to Inclusion (Fiatalok a kirekesztettségől a beilleszkedésig). Többek foglalkoznak még ifjúságot érintő témákkal: SecurCity – Rotterdam, UDIEX – Velence, Regenera – Lyon, EuroMediation Working Group – Torino. Magyarországról Pécs, Szekszárd, Kecskemét, Szeged, Szolnok, Budapest, Sopron, Miskolc, Salgotarján kapcsolódott be.

■ ESÉLY A FIATALOKNAK

és esély Európának, hiszen a korábbi megközelítéssel – ifjúság mint problémahalmaz – szakítva, pozitív és kreatív erőként tekint a célzott korosztályra. Nem a fiatalokkal van probléma, hanem azzal a látásmóddal, szemlélettel, ahogyan rájuk ma általában tekintenek. A potenciál-alapú felfogás lényege viszont éppen az, hogy a fiatalok nem passzív elfogadói/ nem elfogadói az őket érintő-foglalkoztató ügyeknek, hanem aktív formálói azoknak: hozzájárulhatnak a társadalmi innovációhoz. A város adta keretek között és a fiatalok diverzitásának felismerése mellett lehetőség nyílik a helyi életbe történő jóval nagyobb bevonásukra. Együttműködéssel, partnerségben kialakíthatóak azok az újfajta folyamatok, gyakorlati lépések, amelyekkel bevonják a helyi fiatalokat nemcsak a tervezésbe, hanem a megvalósításba is. Az egyik legkarakteresebb előítélettel szemben például igazolódni látszik, hogy az ifjúság helyi közösségei közreműködhetnek egy biztonságos város létrehozásában is.

A *Fiatal Polgárok Projektben* résztvevő városok kifejezetten a várospolitikában való ifjúsági részvételhez kötődően dolgozták ki azt az eszköztárat, amely hét javaslatban foglalja össze a tennivalókat:

- el kell ismerni a részvétel különböző felfogásait,
- fel kell ismerni a fiatalok diverzitását, részvételük fontosságát hihetővé kell tenni, hogy komolyan vegyék az új lehetőségeket,
- a fiatalokat motiválni kell a közreműködésre,
- a különböző döntéshozatali területeken fenn kell tartani a részvételt,
- lehetővé kell tenni, hogy a fiatalok hallathassák a hangjukat,
- erőforrásokat kell biztosítani a hitelt érdemlő lehetőségek fenntartásához.

■ HOGY MI MINDENT KELL TENNI

a fiatalok sikeres városi beilleszkedése érdekében? Számos kritérium létezik: az URBACT programban a *Fiatalok a kirekesztettségől a beilleszkedésig* hálózat gyakorlati iránymutatásai alapján öt kiemelkedő feltétellel mindenképpen foglalkozni kell, mint ezt a Kutatási Jelentésükben hangsúlyozzák:

Természetesen először is a fiatalokat (1) nem fejlesztendő projekt-tárgyakként, hanem valós alanyokként kell kezelni. A jobb kommunikáció és bizalomépítés alapfeltétele a sikeres beilleszkedésnek, ennek érdekében (2) erősíteni kell a társadalmi

kapcsolatokat a tanárok, más oktatási szereplők és a fiatalok között. A fiatalok önbizalomvesztését és oktatásból való kihullását megelőzendő (3) növelni kellene a felelősségérzetet az iskoláért, tanulásért, közösségért, strukturális változások mentén is. A helyi társadalommal való együttműködés építéséhez (4) az iskolán keresztüli kapcsolatteremtés segíthet. A tanulásról, iskoláról, tudásról ma élő képet (5) meg kell újítani.

■ VÁROSI GYAKORLATOK

megmutatásával, jó példák terjesztésével az URBACT program azt szolgálja, hogy a sikeres beilleszkedés, bevonás politikája követőkre találjon azokban a városokban is, amelyek nem részesei közvetlenül a projekteknek, de hasonló nehézségekkel küzdenek.

Koppenhágai nevelés és beilleszkedés. Norrebro hátrányos helyzetű városrészében a kisebbségből származó sikeres fiatalok összefogtak más, hasonló környezetből érkező fiatalokkal, akik kihullottak az iskolából, vagy más módon rekesztődtek ki. A „nevelők” hat hónapon keresztül foglalkoztak az önbecsülés, oktatás és személyes fejlődés kérdéseivel, azzal a céllal, hogy segítsenek első lépésként a fiataloknak saját képességeik felismerésében és képzettségük tudatosításában.

Liverpooli utcai pajtások. 16 és 18 év közötti fiatalokat készítene fel a személyi fejlődésre, kommunikációra és csapatmunkára fókuszálva annak érdekében, hogy náluk fiatalabb (8-12 éves) gyerekek „utcai pajtásaivá” váljanak, és foglalkozzanak velük iskola után, illetve a vakációk alatt. Az Utcai Pajtások hasznára válnak a képzésen kifejlesztett képességek, segítenek szakmai fejlődésükben, nem utolsósorban pedig a gyerekeket fiatalok támogatják a saját közösségükből, áthidalva a korosztályos szakadékot, amely egyébként igen jellemző nehezítő tényező.

Az iskola korai elhagyásának megelőzése Vantaaban. A „Haavi” megközelítés a probléma megelőzését célozza: amint egy „korán kimaradót” észlelnek, egy kétfős team kezd foglalkozni a diákkal, a családdal és a tanárokkal. Minden esetet egyénileg kezelnek, és a megoldások is testre szabottak. A projekt első fázisának végére a kimaradások aránya 13%-kal csökkent.

„Játszd újra, Sam!” A torinói projekt abból indult ki, hogy az iskolai kimaradás független a tanulási nehézségektől, sokkal inkább a körülményekkel függ össze, ezért a teljes helyi közösség támogatását célozza elsősorban fiatal önkéntesek segítségével.

Reggelig nyitva. Gijon bevonta fiataljait esti tevékenységeik megszervezésébe, ezzel két fő célt is megvalósított: közösségi létesítményeket hozott létre számukra éjszakai és hétvégi szórakozásra, illetve lehetőséget adva nekik a létesítmények vezetésére – amelyek egyébként ingyenes sport- és kulturális tevékenységeknek adnak otthont –, felelősséggel ruházta fel őket. Ez, a környékbeli, előzőleg a drogok és a bűnözés kapcsán ismert fiatalok által és fiatalok részére fenntartott projekt hozzá-

járult a tágabb értelemben vett városrehabilitáció célkitűzéseinek megvalósításához.

Sunderlandben diák az ellenőr! Annak érdekében, hogy felgyorsítsák az oktatási szolgálatok választását a fiatalok szükségleteire, a helyi tanács (együttműködésben az Egyesült Királyság oktatási szervezeteivel) felállított egy fiatalok által működtetett iskola-ellenőrzési rendszert. Kétnapos felkészítő képzést követően a kiválasztott diákok – felnőtt kísérelővel számos helyi iskolát meglátogattak. Ezek a fiatal iskola-ellenőrök fontos szerepet játszanak a minőségi szabványok teljesítésében, javaslataikat figyelembe veszik a létesítmények és a rendszer funkcionalitásának fejlesztése érdekében is.

Mediálás Pierrefitte-ben. A városi tanács közvetítői rendszert vezetett be a polgárok életkörülményeinek javításáért a kisebb konfliktusok kezelésére, együttműködésben a fiatalokkal és szüleikkel is. A felekkel tartott felkészítő interjút követően mediációs ülést szerveznek három közvetítő jelenlétében.

Kockázatos magatartás megelőzése Brnóban. Gyerekeknek, fiataloknak szerveznek könnyen elérhető tevékenységeket, a rendszeresség szigorú elvárása vagy túlzott kötöttségek nélkül, alternatívát kínálva ezzel a szabadidő eltöltésére a potenciálisan veszélyeztetettek körében.

Szociális munkások a veszélyeztetett fiatalokért Malmöben. A városi hatóságokat képviselő szociális munkások reagálnak az esetleges veszélyes magatartásra. Jelen vannak

azokban a közegekben, ahol a fiatalok hétköznapjaikat és hétvégeiket töltik, és ez biztonságot jelent a többi polgár számára is. Általában megoldásközpontú gyorsterápiát alkalmaznak, de használnak a terepen történő beszélgetésekhez kifejlesztett módszereket is.

Ablak a térre. Torino utca-projektje átfogó megközelítésben kulturális közvetítőket alkalmaz az illegális bevándorló gyerekek és fiatalok integrációjának támogatására. Egy könnyen megközelíthető pihenőközpont körül tevékenységek és szolgáltatások egész sorát dolgozták ki: tanácsadás, etnopszichiátria, utcai munka, színházi tevékenységek, konfliktus közvetítés, önszempontú csoportok, beszélgetések. Marokkói és román származású speciális „kulturális közvetítők” dolgoznak az utcákon a gyerekek, fiatalok megfigyelésén, tartózkodási helyük meghatározásán keresztül kapcsolatot hoznak létre, bizalmat építenek és bevonják őket a központ szolgáltatásaiba.

Carpe Diem. A projekt Calabria régióban a fiatalok saját városuk irányába megnyilvánuló kötődésére és helyben maradási szándékára épít. Új lehetőségeket nyitott meg a helyi turizmusban, és támogatja a fiatalok által kezdeményezett vállalkozásokat. Ez a támogatás a vállalkozás alapötletétől a tanácsadáson át az anyagi hozzájárulásig terjed.

Az URBACT programról részletesen informálódhat a <http://urbact.eu> weboldalon.

Gy.É.

A jóvátételi technikák alkalmazása a közösségi szolgáltatások és a büntetőjog területén

Előző lapszámunkban már bemutattuk a Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület AGIS programját, a program keretében létrejövő tanulmányutak célját, és közrebocsátottuk a hollandiai út tapasztalatait. Most a 2007. november 3 – november 6. között megvalósult brémai tanulmányúton tapasztaltakat osztjuk meg az olvasókkal.

A tanulmányút programjának helyi szervezője Dr. Arthur Hartmann, a brémai egyetem professzora volt, aki egyetemi kollégái és az általa vezetett alapítvány (Vorsitzender TOA Bremen) munkatársainak közreműködésével nagyon gazdag és színvonalas programot állított össze az utazáson résztvevők számára.

Dr. Arthur Hartmann oktatói és kutatói tevékenysége mellett a brémai Tettes-Áldozat Egység projektben dolgozik. Az ő nevéhez, illetve alapítványának tevékenységéhez fűződik a Németországban 19 éve indult program, amelynek elnevezése mindenki számára azonnal érthető jelentése miatt talán szerencsésebb, mint az itthon használatos tettes-áldozat mediáció.

A háromnapos programsorozat keretében a széleskörű tájékoztatás és a sokféle szempontú megközelítések megismerteté-

se érdekében a professzor különféle területen dolgozó szakembereket – szociális munkás, rendőr, ügyész, bíró, szociológus, pszichológus, mediátor stb. – kért fel a különböző helyszíneken megvalósult találkozókra a bevezető előadások megtartására, amelyek után kerekasztal-beszélgetések tették lehetővé, hogy a két román és tizenegy magyar szakember kérdéseket tegyen fel az elhangzottak alapján. A vendéglátók nagyszámú és széles szakmai spektrumot felölelő reprezentánsai nemcsak a németországi jogalkotás és jogalkalmazás folyamatát, a büntetőjogban a helyreállító igazságszolgáltatás jelenlegi helyzetét vagy a közösségi szolgáltatásokban alkalmazott resztoratív technikák alkalmazásának tapasztalatait ismertették, hanem élénken érdeklődtek a magyarországi viszonyok iránt is.

A szakmai program a Hochschullehrer HfÖV Bremen nevű

főiskolai karon kezdődött, ahol Arthur Hartmann elmondta, hogy közel 20 éve mindenféle jogszabályi háttér nélkül, egy pilot projekt indításával kezdték el a Tettes-Áldozat Egyezség (TOA) programot. Abban az időben a törvényi lehetőség adott volt a peren kívüli megegyezésre, de nem volt megengedett, hogy a tettes találkozzon az áldozattal. Jelenleg a tettes és áldozatának találkozása jogszerű és bizonyos esetekben kötelező.

A közvetítői eljárások sikerességének nyomán idővel a közvetítői szerepet szabályozták, kezdetben tartományonként különböző módon, de ma már az egész országra egységesen érvényes minőségbiztosítási előírások érvényesek. Az állam részéről nemcsak költséghatékonyasága miatt támogatott a módszer, hanem azért is, mert helyreállítja a felek között a jobbkét, az állampolgárok közérzetét pozitívan befolyásolja, amely közhangulatot is javító tényező, s ennek is köszönhető, hogy mára a lakosság körében teljesen elfogadott ez az eljárás. A költség-háson szempontból is értékes adatok egzakt módon egyelőre nem működnek összehasonlító adatokként, mert a hagyományos eljárások költségei nem ismertek, így csak becslésre tudnak hagyatkozni.

A közvetítői eljárásokra vonatkozó adatok gyűjtését rendkívül fontosnak tartják a németek. Valamennyi tartományban 1993 óta folyik ilyen jellegű munka, amelynek egyik része, az államtól elvárt kötelező adatszolgáltatás, másik hányada kutatási, marketing és szponzorációs célokat szolgál. (A tanulmányút résztvevői megkapták a jelenleg használt, a Tettes-áldozat mediáció lebonyolításának dokumentálását szolgáló információs lapot és a statisztikai adatgyűjtő lapokat.)

Az 1993-1999 adatok alapján megtudtuk, hogy a tettes-áldozat mediációs esetek 80 százalékát az erőszakos cselekmények – testi sértés 60%, lopás 11%, rablás 8%, rongálás 0,7% – tették ki, és a mediációs eljárások 78%-a volt sikeres ebben az időszakban, vagyis ilyen arányban voltak elégedettek mind az áldozatok, mind az elkövetők a megállapodással.

Az adatgyűjtés szükségességére hívja fel a figyelmet az adatok első elemzésének nem várt eredménye is, egy 1993-ig külön nem jegyzett erőszak típus, az idősek elleni erőszak statisztikai megjelenése. 1993-ban 1569 olyan eset jutott a szakemberek tudomására, amelynek áldozata 70 évesnél idősebb ember volt, 2000-ben számuk 4585, 2003-ban 4712 volt, és figyelemreméltó, hogy többségükben a testi sértést elkövető ismerte az áldozatát.

A közösségi szolgáltatásokban hatékonyan alkalmazott resztoratív technikákról Bréma egyik külső kerületének lakótelepén kaptunk tájékoztatást. A korábban családi házas területre 8 emeletes házakat építettek, és 10 ezer embert költöztettek ide, akiknek többségét keleti bevándorlók alkotják. Magas a munkanélküliek aránya, sok erőszakos cselekmény fordul elő a sokféle nemzetiségű lakók között, s a kulturális különbségek nehezítik, gyakran okozói is a problémáknak. Nagy a bérlők fluktuációja, nincs vagy alig van közöttük kapcsolat, nem működik a közösségi kontroll.

A harmadik éve zajló program irodája a lakótelep egyik épületében, a Lakásbérlők Egyesülete által felajánlott lakásban működik, az iroda vezetője pedig egy 10 éve itt élő, mindenki által ismert fiatal ember. A program célja a szomszédsági viszonyok erősítése, hiszen, ha egymással barátságosak, toleránsak, segítők-

készek a lakók, ha jól érzik magukat, maradnak, nem állnak gyorsan tovább.

A program indulásakor lakótömbönként egy-egy kapcsolattartót képeztek ki, akik számára havonta egy alkalommal továbbképzést is tartanak, megtanítják őket arra, hogy mit kell tenni, ha konfliktus keletkezik. Jelenleg 16 kapcsolattartóval dolgoznak. Amennyiben a kapcsolattartók érdemben nem tudnak a konfliktusmegoldásban közreműködni, az irodában pszichológus, mediátor, szociális munkás és/vagy a helyi rendőr segítségét vehetik igénybe. A szociális munkát a rendőrséggel közösen végzik! A városrész rendőrének tájékoztatása szerint, amióta az iroda működik, a vandalizmus 80 százalékkal visszaesett, de legalább ilyen eredménynek tartja azt is, hogy komolyabb probléma esetén az ügyészség tőlük mediációs javaslatot kap, nem büntetőügyeket kezdeményeznek.

A program fontos eleme az itt élők bevonása a közösségi tervek kialakításába – „szomszédsági” kávézó, sporteszközök biztosítása stb. –, közös karbantartásba – lépcsőház festése, parkrendezés, a környezet rendbe tétele – és ezek működtetésébe, ami a munkanélküliek számára értelmes elfoglaltságot, némi munkalehetőséget biztosít.

A tartományi igazságügyi és alkotmányügyi szenátornál tett látogatásunk alkalmával is felhívták a vendéglátók a figyelmet arra, hogy először a gyakorlatban kell a változásoknak megtörténniük ahhoz, hogy a büntetőjogban a szabályozás módosítása bekövetkezzen.

A jogi szabályozásban két norma érvényesülését említették: az egyik, amikor a büntetőeljárás nem indul el, ha a tettes-áldozat egyezség létrejön, a másik a felnőttekre vonatkozó védelhasztás, amelyik az ügyész által kötelezi a vádlottat a tettes-áldozat egyezsége/mediációra.

Lehetővé teszi a törvény, hogy a rendőrség átadja az ügyet civilszervezetnek. Az egyezségi folyamatban mediátor közreműködését egyetlen jogszabály sem írja elő.

Az eljárási törvény szerint az ügyészségnek az eljárás teljes folyamatában vizsgálnia kell, hogy a tettes-áldozat mediáció alkalmazható-e. Alapszabály szerint a bíró dönt arról, hogy csökkenti a büntetést vagy eltekint attól. Amennyiben egy évnél hosszabb idejű szabadságvesztéssel fenyegetett az elkövető, akkor a felnőttkorúak esetében a büntetés csupán csökkenthető.

A Btk. és a gyakorlat nem teljesen egyezik meg, mert az áldozat érdekében, védelmében esetenként állapítják meg, hogy mi húzódik meg az egyezség hátterében. A bíróság számára a megegyezés, az érzelmi megbékélés a lényeges, nagy figyelmet fordítanak arra, hogy ne lehessen megvásárolni a szabadságot, illetve, hogy ne lehessen a gazdag a szegénnyel szemben előnyös helyzetben.

Brémában 10 ún. konfliktus elsimító hely működik, ahová nemcsak a rendőrségi feljelentés előtt, hanem a büntetőeljárás bármely szakaszában is fordulhatnak az érdekeltek.

Lényeges eleme a közvetítői eljárás alkalmazásának az a pénzügyi alap, amelyből a tettes nevében részben vagy egészben megtérítik az anyagi kárt, s amelybe az elkövető visszafizeti a meghitelezett összeget vagy a munkája ellenértékéért kapott fizetéssel fokozatosan ledolgozza a számára meghitelezett összeget.

A közvetítői eljárást végzők rendszeres, folyamatos finanszírozása ennyi év után sem megoldott.

A fiatalok elkövetőkkel kapcsolatosan megtudtuk, hogy az iskolákkal és az áldozatokkal kapcsolatot tartó rendőr döntésétől függ, hogy javaslatot tesz-e közvetítői eljárásra vagy sem. Amennyiben sor kerül a közvetítői eljárásra, és az áldozat kisgyerek, a szülőkön múlik, hogy engedélyezik-e részvételét a mediációban.

A szociális munkások, rendőrök és az ügyészség képviselőjének kibontakozó vitája a különféle típusú bűncselekmények és a konfliktuselsimítás módszere alkalmazásának megítéléséről megerősítette a magyar szakembereket abban a ki nem mondott hitükben, hogy a tettes-áldozat mediáció büntetőjogi alkalmazásának módjai körül folyamatos, talán soha véget nem érő

vita elé nézünk itthon is. Ugyanakkor élmény volt látnunk és hallanunk, hogy a resztoratív technikák nagyszerű eredményel használhatók a szociális szolgáltatások valamennyi területén, ezért csak bátorítani tudjuk a hazai szakembereket ezek elsajátítására és minél gyakoribb alkalmazására.

Kőműves Ágnes

A melléklet az Európai Bizottság (Directorate-General Justice, Freedom And Security) AGIS Programjának keretében és támogatásával jelenik meg. A tartalomért kizárólag a program (JLS/AGIS/171) gazdája a Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület felelős.

Gáti Ferenc portréjához

Domszky András szép búcsúztatójában¹ azt olvasni, hogy Gáti Ferenc a rendszerváltás után visszavonult a közéletből. Ritka dokumentummal szolgálhatok. 1991 májusában megszólalt, s az alábbi – tőle megszokott – indulatos korreferátumot tartotta az „A boldog gyerekkorért, az ifjúság biztonságos jelenéért, jövőjéért” jelszóval a Kárjelentés címmel rendezett fórumon. A fórum szervezői voltak: Baloldali Ifjúsági Társulás, Gyermekérdekek Magyarországi Fóruma, Magyar Ellenállók, Antifasiszták Szövetségének Emberi Jogok Társadalmi Bizottsága, Magyar Nők Szövetsége, Magyar Pedagógiai Társaság, Magyar Vöröskereszt Magyar Úttörők Szövetsége, Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Alapítvány, Nevelő Otthonok Nemzetközi Szövetsége (FICE) Magyar Egyesülete, Országos Gyermekvédő Liga, Szakszervezeti Ifjúsági Szövetség, UNICEF Magyar Nemzeti Bizottsága. A hozzászólók közt Toma László, Princz István, Bakonyiné Vincze Ágnes, Rókusfalvy Pál, Baktay Miklós, Filló Pál, Bokorné Szegő Hanna, Falk Judit, Gáspár Sári, Stumpf István. A dokumentumot a Papp György szerkesztette nyomtatott jegyzőkönyv őrít meg.

„Ámulattal és irigységgel hallom azokat, akik a problémákat nagy vonalakban és nagy struktúrákban vázolják föl, mert mindig találnak valami magyarázatot arra, hogy mi miért rossz. 52 éve foglalkozom gyermekvédelemmel: közlöm önökkel lehangoló tapasztalatomat: sem osztályjellege, sem politikai jellege, sem semi jellege a hülyeségnek, a konokságnak nincs! Ezzel minden rendszerben találkozhatunk, s erre élő tanú a magyar gyermekvédelem mai helyzete.

Nyilvánvaló, hogy a legkevésbé boldogságra predesztináltak a gyermekvédelemben lévők. És a legnagyobb struktúra e tekintetben, amit átvilágítani kívánok, az az állami gondozási rendszer, amely 1986-tól teljesen megváltozott. Az 1986-os reményekről, ígéretekről és biztatásokról nem szólok. Csak arról, ami azóta történt. Az állami gondozottak száma 1985 óta 1989-re 14 000-rel csökkent. Nem azért, mert jobb lett a helyzet, és kevesebb gyerekek szorulnak állami gondozásra, hanem mert így döntöttek. Hogy

ennek csökkenni kell. Ugyanakkor a bűnözés, a nyomor az éhezés, a devianciák és a többiek, ezek sokszorosára nőttek.

Az első ebből levonható következtetés, hogy a gyermekvédelem lemondott a feladatáról! Mert a feladata az lett volna, hogy ezeket a folyamatokat lassítsa, fékezze és kezelje. A 14 000 gyerek távozásáról. Elenyésző számban kerültek rendezett körülmények közé. A többiek? Az utcára, bandákba, hajléktalannak tárt szájjal néztük a volt állami gondozottakat a hajléktalanok körében. Kítették őket az állami gondozásból. Úgy, ahogy van, és hajléktalanná tették, aztán csodálkoztak rajta! A jövőnek több csodálkozónivalója lesz! Újra jelentkezik ez a réteg.

1985-ben programul adta ki az Egészségügyi és Szociális Minisztérium, hogy az örökbefogadások számát növeli. Az örökbefogadások száma a mai napig csökkent. Az erről megjelentetett adatok egytől egyig hamisak! Közönséges hazugság. Összevonták az állami gondozott gyerekek örökbefogadási mennyiségét az ún. családon belüli örökbefogadással (ami azt jelenti, hogy az első házasságból származó gyereket a második házaspár örökbe fogadja). Így kijön évente, hogy fölemelkedett az örökbefogadások száma ezerszázasra. Valójában 300-400 körül stagnál. Hosszú-hosszú idő óta. Az adatforrások ellenőrizhetők.

Az állami gondozás megszüntetésében nem egyszerűen csak kitévésről van szó, hanem egy humánus intézkedés teljes félreértéséről. Úgy gondolták, hogy nem kell korlátozni vagy függőben tartani a szülők felügyeleti jogát, és sok állami gondozott gyereket átminősítettek nem állami gondozottá, s meghagyták őket a nevelőotthonban. Így az állami gondozottak száma a statisztikában csökkent. A gyerekek száma is csökkent. A nevelőotthonokból ez alatt az idő alatt 2500 gyerek került ki. No most ez valójában bizonyos mértékig jogi szempontból is helyes, humánus szempontból is helyes, csak éppen nem ad magyarázatot arra, hogy mégis hogy csökkent 14 000 gyerekkel az állami gondozottak száma, és hogy növekedett az összes rossz mutató. Ennek az átminősítésnek a mértéke és a jelentősége azt mutatja, hogy a magyar gyermekvédelem nem is szándékozik a feladatát elvégezni, hiszen tendenciózusan mélypontra, lehetetlen és abszolút mélypontra nyomta ezt a területet. Következményvizsgálatok nélkül

tették ezt, a következményeket „unokáink fogják látni”. Együtt fognak ülni az iskolapadban, utcán, közlekedni azokkal, akikről most megszűnt a gondoskodás.

Az állam kompenzációt vezetett be ennek a rendezésére. Óriási mértékben megnövelte a segélyeket, különösen a nevelési segélyezetteknek a számát abban a reményben, hogy a tolvajok, csavargók, prostituáltak, gazemberek és a többiek lefizethetők a havi 1000 vagy 1200 forinttal, és a nyomorult, szerencsétlen családokban ott hagyott, vagy visszaadott gyerekek ezzel a pénzzel majd rendben lesznek. Nem vették észre, hogy ez egy egyirányú utca. A társadalom helyzetének romlásával nagyon gyorsan romlik a gyermekvédelem helyzete, gyorsan romlanak a társadalmi devianciák mutatói. A korábbi félelem bebizonyosodott. A gyermekvédelem mint peremterület egy nagy struktúrának az árnyékában eljelentéktelenedett. Az öregek kérdése, a nyugdíjasok kérdése, a rokkantak kérdése, a társadalombiztosítás és a többi kérdése. Úgyhogy az egyetlen lehetséges remény és kiút az volna, amire egyébként senki sem kíváncsi, semmiféle szakembertől nem kérdezték, hogyan lehetne megjavítani, ha például az állami gondozottak ügyét a társadalombiztosítás ügyéhez hozzákapcsolnák, mert ezek előbb-utóbb társadalombiztosított személyek lesznek.

A területi intézmények működéséről (a közoktatásról nem szólok: elmondották), a gyámhatóságokról annyit tudok mondani, hogy Surján miniszter úr szájából hallottam, hogy a maradék (!) 600 embert jó lenne megtartani, mert különben nem lesz, aki kezeli az ügyeket. Másik 600-an elmentek a gyámhatóságoktól és a gyámügytől. Hogy elkergették-e őket, sepróval „tavaszi nagytakarítással” vagy lehetetlen feladattal, vagy egyébbel, azt megmondani e pillanatban senki nem tudja, mert senki nem vizsgálta. Helyette azonban javasolják az árvaszék bevonását, most már csak az úriszék hiányzik hozzá, hogy még kellőképpen és megfelelőképpen elrendezzék e gyerekek ügyeit.

A családsegítő szolgálatok panaszkodnak, hogy csökken a számuk és csökken az ellátottságuk. Ezek terén az állami gondozottak problémáit vagy további megelőzésük problémáit illetően lényegében nem tudnak semmit sem csinálni. Arról volt szó, hogy a keresztény életek nevében, s nagyon helyes etika nevében a családi nevelést erősíteni kell az állami gondozottak számára. Közlöm, hogy ez alatt az idő alatt háromszázzal csökkent a nevelőszülőkhöz kiadott állami gondozottak száma. Nem növekedett. Az, aki prognosztizálta, jól prognosztizálta azt, hogy a családok anyagi helyzetének a leromlásával csökkenni fog azoknak a polgári jellegű családoknak a száma, amelyek anyagi stabilitásban vállalják idegen gyermeknek a nevelését. Elképzelhető, hogy a továbbiakban különféle propagandával és segítő eszközzel ezeknek a száma növelhető. Kérdés, hogy mennyire kell és mennyire szükséges.

A gyermekvédelmi intézményekről már szóltak. Ezek lebegnek a levegőben. Idegenforgalmi szervek, egyházak és mások látogatják és nézik, hogy a gyermekcélokra alakított intézmények mire lesznek jók majd a jövőben. Minthogy a működésükre pénz nincs, feltehető, hogy valóban a jövőben más célt fognak szolgálni. Ezzel kapcsolatos a gyerekek hányódása és a mozgatása. Az már szinte bűn. Valamennyien a stabilitásról, a gyermekkori stabilitásról, érzelmi, személyi kapcsolatokról beszélünk.

Felnőttek elleni akciók tömege indult meg, megindult a politikai boszorkányüldözés és megindult mindez anélkül, hogy erre

törvény vagy jogszabály bárkit is kötelezne. Igazgatók közlik, hogy ha nem kívánja a gyermeket templomba vinni és vele imádkozni, akkor menjen el innen az intézetből, és el is távolítja. Az effajta diszkrimináció ellen törvény ma nem védi sem a gyermeket, sem a felnőttet. Itt szeretném megjegyezni, hogy boldog gyerekek csak boldog felnőtt lehet a szülője, boldogtalan felnőtt nem. És hogyha azt mondják, hogy „házamról jobb, ha elhurcolkodik, de melyiken tudsz fészket rakni, hol kétségbeesést ne hallanál alól”, mondhatnám Tompával, akkor meg kell gondolni, hogy a gyerekek boldogságát nem a játékszereknél és nem a különféle juttatásoknál kellene kezdeni.

A köztudat ezt a kérdést nagyon erősen hozzákapcsolja az egyházak fokozódó előretöréséhez. Én magam személyesen erről nem győződtem meg. Egyházakkal dolgom soha nem volt. Egyházi személyekkel igen. Igen mértéktartóak és legalább annyi jó pedagógust találtam közülük, mint amennyit a nem-egyházi intézményekben. Úgy hogy örülni fogok annak, ha az egyházi intézmények gyarapodni fognak jó pedagógusokkal, de nem annak a terhére, akik most éppen működnek, mert akkor csak gazdaváltás történt volna. Mégis, megvizsgálván ezt a kérdést közelebbről, utánajártam 15-20 esetnek. Találkoztam az egyház nevével visszaélő túlzó neofitákkal, revansistákkal és türelmetlenkedőkkel, akik a maguk múltját akarják valamiképpen ilyen módon tisztára mosni, és a hatalomhoz törleszkedő alattomosokkal. Főként a világi oldalról találkoztam ezekkel. Az a közhangulat, az a csodavárás, amely ismét az egyházak és a vallás iránt megnyilvánul, az teljesen irreális.

Ez a csodavárás irreális több okból is. Azokban az országokban, amelyekben senki nem akadályozta az utóbbi évtizedekben az egyházak működését, mondjuk a legkatolikusabb országokat, Olaszországot és Spanyolországot, ott nagyobb a bűnözés, súlyosabbak a devianciák, és nagyobbak a gyermekvédelem szociális problémái, mint itt. Nem várható el az egyházaktól az sem csodaként, sem másképp, hogy ezen ők segíteni fognak. Ezt a magyar államnak és a magyar pedagógusoknak, szociológusoknak, és a magyar társadalmi munkásoknak kell megoldaniuk.

Szeretném megemlíteni azt is azoknak, akik nem elég tapasztaltak ebben, hogy a két világháború között Magyarországon minden gyerek heti 3 óra kötelező hitoktatáson vett részt. 1944-től mai napig mi történt ezzel a nemzedékkel? A hitoktatáson részt vevők egyik része gyűlölte, verte, megkínozta, gyötörte és meggyilkolta az ugyancsak hitoktatásban részesült másik részét. Erkölcsei növekedést, erkölcsi előnyt és erkölcsi eredményt ettől várni nem lehet. Várni lehet sok derék ember, sok jó pedagógus beáramlásától az egyházak részéről a magyar pedagógiába.

Az ideológiai harcnak a vesztesei a gyerekek. Nagyon örültem Bokorné Szegő Hanna tájékoztatásának (régii tisztelője vagyok munkásságának), s szeretném látni már a magyar kutatási programban, hogy „antifasiszta”, „diszkriminációmentes”, „antirasszista” programot alakítanak és nem a „másság túrését” és hasonló jellemző szövegeket alakítanak ebben. A meghívó két motívójával nagyon egyetértek abban a tudatban, hogy az én nemzedékemnek már nem adatik meg, hogy annak a közelébe is elérjen, mint amit az kíván.”

Trencsényi László

Elkötelezetten élt...

■ (GÁTI FERENC KORREFERÁTUMÁHOZ)

A Dr. Trencsényi László által fellelt, és közlésre bocsátott – talán utolsó nyilvános – Gáti-korreferátumot elolvastva, először az a profán, de Gáti Ferenc iróniájához mégis illő gondolat ötölt az eszembe, hogy „csak meg ne haljon az ember!”.

Gáti Ferenc nekrológiájában a szakmai életútjára tértem ki, így azt nem írtam meg, hogy eredetileg nyomdásznak tanult. Pedig ez fontos körülmény, mert a nyomdászok nemcsak szednek, olvasnak is! (Nyomdászinként került egyébként kapcsolatba a pszichológiával is. Először Ranschburg Pál műveivel.) Életének ebből a szakaszából eredt a Tanár úrnak az a tulajdonsága, hogy nagyon figyelt a nyilvánosság elé kerülő szövegek pontosságára, precízen fogalmazott és szerzőként minden korrektúra fázist nagyon komolyan vett. Így ez, az élőbeszéd fésületlenségét, az összevonásokat és gondolatszökelléseket rögzítő – nyilvánvalóan hangfelvételtől – szövegűen leírt hozzászólása az életében nem jelenhetett volna meg. Ahhoz ő nem járult volna hozzá!

Ugyanakkor őhozzá tartozik ez is. 1991 májusában, élete hetvenegyedik esztendejében, már visszavonultan, betegségtől gyötörve még egyszer megszólal, és nyilvánosan felemeli a hangját azok érdekében, akikért egész küzdelmes életét áldozta. A korreferátumban tényadatok és erős érzelmek, indulatok kavarnak. Gáti Ferenc ez egyszer nem a „nyomda számára” fogalmaz. A helyzet ismét (és azóta is) kritikus, rengeteg a mondanivalója és kevés az ideje. Az adminisztratív problémaeltüntetést szembesíti a valósággal. A *mondanivalóra* koncentrálna és kevésbé *formára*.

Sokféle indulat létezik. Az övé nem személyes. Bár erkölcsi felháborodását személyes élménye is megalapozhatta volna. Átélt a saját család hiányát. Házasságon kívül született és nevelőszülőknél nevelkedett. Ez nyilván hatással volt arra az útra, amelyre lépett. De ez csak az elindulás volt. Nem önérdek vezérli. Egyszer elmesélte, hogy a Vészkorszakban, amikor magukra maradt zsidó gyerekeket vitt biztonságos menedékhelyre, mindig betanította nekik a Miatyánkot, hogy ha nyilas járőr igazoltatja őket – papírok híján – annak felmondásával igazolják „megfelelő” származásukat. Majd jóval később, az OGYIT munkatársaként, vidéki kastélyotthonokat látogatva, felemelte a szavát, amikor azt tapasztalta, hogy a helyi vezetők a kastélyt alkalmi mulatságok céljára veszik igénybe, és ezalatt a gyerekeket annak egy eldugott részében zsúfolják össze. Mire visszaért Pestre, már följelentették a Központi Bizottságnál. Nem félt. Fontosabbnak tartotta a saját esendő gyengeségénél (egyszer az életénél, máskor az egzisztenciájánál, pályafutásánál) azoknak a sorsát, akikért élt.

Több mint fél évszázadon keresztül végzett gyermekvédelmi munkája során a gyakorlatban igyekezett eleget tenni a gyermekvédők – saját életbeindulásakor már korán felismert – sorsformáló felelősségének. Nagyon magasra állította önmaga számára a mércét: eljárt és segített személyes ügyekben, tanult és

átadta azt a tudását, ami kiállta a gyakorlat próbáját, és egy szakmailag megalapozott, de az egyéni különbségekre is érzékeny, hatékony gyermekvédelmi rendszerért dolgozott. Ez az életfolyamat formálta ki kéréllhetetlen erkölcsi álláspontját is, ami talán minden szépen stilizált „csak” szakmai publikációjánál jobban megismerhető ebből a dokumentumból. Ő soha nem elvont fogalmakhoz viszonyítva kereste a jót, hanem *gond viselője* volt a gyermekeknek, mindenkinek, akinek szüksége volt rá. Az itt közölt felszólalás igazi, mély értelme az életösszefüggés dimenzióiban bomlik ki. Kérem, hogy az olvasó ezek tudatában gondolkodjon el a szövegen.

És ha fölkelte az érdeklődését, ismerkedjen meg Gáti Ferenc életében megjelent, autorizált (a szerző által jóváhagyott) publikációival is.

■ GÁTI FERENC NÉHÁNY SZAKMAI PUBLIKÁCIÓJA:

1. Egy magyar tudós munkásságának méltató és kritikai elemzése (Dr. Ranschburg Pál). Kézirat. 1956. A Magyar Tudományos Akadémián nyert pályázat.
2. A családnevelés néhány kérdéséről. *Pedagógiai Szemle*, 1958. 139-147. o.
3. Az érzelmi nevelés néhány kérdése a gyermekotthonban. *Tanulmányok a gyermekvédelem köréből III. Művelődésügyi Minisztérium*, 1960., 1-64. o.
4. Az egyéni bánásmód néhány kérdése a gyermekotthonban. In: *A gyermekotthoni nevelés VI. Cikkgyűjtemény. Központi Pedagógus Továbbképző Intézet*, 1961., 1-60. o.
5. A gyermekvédelem pedagógiájának néhány kérdése. In: *A gyermekvédelmi konferencia előadásai és vitaanyaga. OGYIT*, 1961., 173-207. o.
6. Az állami gondozott gyermekek neveléséről. *Pedagógiai Szemle*, 1962., 858-863. o.
7. Nevelési nehézségek az általános iskolában. (A „problematikus” gyermek.) Társszerzők: Mohácsy Viola és Tóth László. *Országos Pedagógiai Intézet. In: Nevelőmunka az általános iskola 1-4. (5-8.) osztályában. Tankönyvkiadó*, 1965. 233-315. o.
8. A pszichológiai szemlélet érvényesülése a gyermekvédelemben. *Pszichológiai Tanulmányok X. Akadémiai Könyvkiadó*, 1967., 255-258. o.
9. Az örökbefogadás pedagógiai-pszichológiai problémái. *Pedagógiai Szemle*, 1969., 2. szám
10. A serdülők családi nevelésének leggyakoribb nehézségei. In: *Serdülőkről. Tankönyvkiadó*, 1970., 101-144. o.
11. A megelőző (preventív) gyermekvédelemről. In: *A gyermek- és ifjúságvédelem az egész társadalom ügye. Hazafias Népfőnt és a Fővárosi Pedagógiai Intézet*, 1975., 21-44. o.
12. Az általános iskolai nevelés pszichoterápiához hasonló mozzanatai. *Pszichológiai Tanulmányok XIV. Akadémiai Kiadó*, 1975., 87-94. o.

13. Ártalmak és károsodások. Óvodai Nevelés, 1976. 7-8. szám
14. Gyermek- és ifjúságvédelmi alapismeretek. (Egyetemi jegyzet) Tankönyvkiadó, 1980., 1985., 1989., 180 o.
15. Pályakezdő pedagógusoknak. (Társ szerző: Ligetiné dr. Verebély Anna) Hazafias Népfront, Fővárosi Pedagógiai Intézet, 1980. 23 o.
16. Gyermekvédelem az iskolában. Tankönyvkiadó, 1982., 1987., 167 o.
17. A javító-nevelés pedagógiai-pszichológiai irányzatai. Pedagógiai Szemle, 1982., 917-925 o.
18. A veszélyeztetett gyermekek iskolai teljesítményéről. Köznevelés, 1985. 39. szám
19. Előzetes kommentárok a „Rendhagyó beszélgetéshez...” Gyermek- és Ifjúságvédelem, 1985., 4. szám
20. Dr. György Júlia életútja. In: A gyermekotthoni nevelésről. Országos Pedagógiai Intézet, 1985., 52 o.
21. Visszaemlékezések a hazai gyermek- és ifjúságvédelem felszabadulás utáni évtizedeire. Gyermek- és Ifjúságvédelem, 1986., 34-44. o.
22. A gyermek évszázada? Gyermek- és ifjúságvédelem, 1986., 3. szám
23. A hazai gyermek- és ifjúságvédelem jövőjéről. In: Család-gondozási alapismeretek. Országos Pedagógiai Intézet, 1986.
24. Az óvónői szakközépiskolai nevelés és oktatás terve. Országos Pedagógiai Intézet, 1986., 31 o.
25. Nemes Lipót. In: Köznevelésünk évkönyve. Tankönyvkiadó, 1986., 207-212. o.
26. A gyermekvédelem fejlesztésével kapcsolatos megközelítések és gondolati sémák. Gyermek- és Ifjúságvédelem, 1987., 3. szám
27. Segédanyag az óvodai-iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi munkához. Országos Pedagógiai Intézet, 1987., 80 o.
28. Makarenko műveinek hatása a hazai gyermek- és ifjúságvédelemben. Köznevelés, 1988. márc., 12. o.
29. Egy előadás utóélete. Gyermek- és Ifjúságvédelem, 1989. 1-2. szám
30. Szemelvények a hazai gyermek- és ifjúságvédelem irodalmából. Szöveggyűjtemény. Válogatta: Gáti Ferenc – Horányi Annabella – Kósáné Ormai Vera. Tankönyvkiadó, 1989., 644 o.
31. Összefoglaló jelentés a veszélyeztetett fiatalokról történő gondoskodás vizsgálati tapasztalatairól. Fővárosi Népi Ellenőrző Bizottság, 1989.
32. A dr. György Júlia Emlékplakett. Gyermek- és Ifjúságvédelem, 1990. 4. szám
33. Most a nevelőszülők? Gyermek- és Ifjúságvédelem, 1991., 1. szám

(Az irodalomjegyzék forrása: Mihály Ildikó (szerk.): Tanulmányok a gyermek- és ifjúságvédelem témaköreiből. Gáti Ferenc 80. születésnapja alkalmából. Bp. 2000. FICE, 253 o. Gyermekvédelmi tanulmányok, 5. kötet)

Domszky András

1961 Tolapó

